

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ORTAÖĞRETİM İÇİN BELİRLENEN 100 TEMEL ESER SERİSİNİN TÜRK DİLİ
VE EDEBİYATI EĞİTİMİNİN GENEL AMAÇLARI ÇERÇEVESİNDE
İNCELENMESİ**

BETÜL ALEMDAR ÖZER

İZMİR

2012

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ORTAÖĞRETİM İÇİN BELİRLENEN 100 TEMEL ESER SERİSİNİN TÜRK DİLİ
VE EDEBİYATI EĞİTİMİNİN GENEL AMAÇLARI ÇERÇEVESİNDE
İNCELENMESİ**

BETÜL ALEMDAR ÖZER

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Nevin AKKAYA

İZMİR

2012

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Ortaöğretim İçin Belirlenen 100 Temel Eser Serisinin Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminin Genel Amaçları Çerçevesinde İncelenmesi” adlı çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, onurumla onaylarım.

01.06.2012

Betül ALEMDAR ÖZER

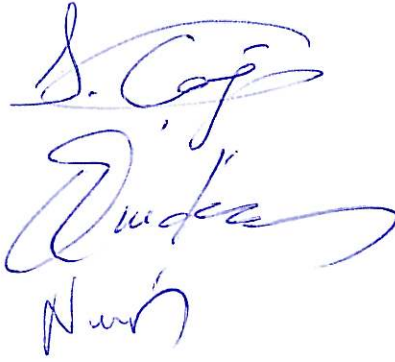
Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne

İşbu alışma, j¼rimiz tarafından Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı T¼rk Dili ve Edebiyatı ğretmenliği Programında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Sabahattin AğIN

¼ye : Yrd. Doç. Dr. Ömer İNCE

¼ye : Yrd. Doç Dr. Nevin AKKAYA

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen ğretim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

.....

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstit¼ M¼d¼r¼

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYINLAMA İZİN FORMU

Referans No	435034
Yazar Adı / Soyadı	BETÜL ALEMDAR ÖZER
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 10648836084
Telefon / Cep Telefonu	
e-Posta	betul.alemdar@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	ORTAÖĞRETİM İÇİN BELİRLENEN 100 TEMEL ESER SERİSİNİN TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİNİN GENEL AMAÇLARI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ
Tezin Tercümesi	Examination of the One Hundred Primary Literary Works for Secondary Education in terms of the Aims of Turkish Language and Literature Course
Konu Başlıkları	Eğitim ve Öğretim
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	Eğitim Bilimleri Bölümü
Anabilim Dalı	Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2012
Sayfa	100
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. NEVİN AKKAYA
Dizin Terimleri	Edebi eserler-- Literary works Eğitim hedefleri--Education targets
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	☒ Tezinin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelenmesini istiyorum

a. Yukarıda başlığı yazılı olan tezinin, ilgililenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtım ve yayını için, tezimize ilgili fikri mülkiyet haklarımız saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

02.07.2012

İmza:.....

Yazdır

TEŞEKKÜR

Çalıőmamın her aşamasında maddi manevi desteğini esirgemeyen, tez danıőmanlıęından öte bana her konuda yardımcı olan çok değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Nevin AKKAYA'ya çok teşekkür ederim.

Çalıőmam boyunca değerli görüşlerini esirgemeyen hocalarım Yrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAĞIN'a ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKKAYA'ya duydukları güven ve gösterdikleri anlayış için teşekkür ederim.

Benim için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme ve eőime teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
I.BÖLÜM:GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.1.1. Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi.....	2
1.1.1.1. Dil ve Anlatım Dersi Genel Amaçları.....	6
1.1.1.2. Türk Edebiyatı Dersi Genel Amaçları.....	7
1.1.1.3.Dil ve Anlatım Dersiyle Kazandırılmak İstenen Üst Beceriler.....	9
1.1.1.4. Türk Edebiyatı Dersiyle Kazandırılmak İstenen Üst Beceriler.....	11
1.1.2. Okumanın Önemi.....	14
1.1.3. Okuma Alışkanlığı.....	16
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	19
1.3. Problem Cümlesi.....	20
1.4. Alt Problemler.....	20
1.5. Sayılıtlar.....	21
1.6. Sınırlılıklar.....	22
1.7. Tanımlar.....	22
1.8. Kısaltmalar.....	22
II. BÖLÜM: İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	23
III. BÖLÜM:	
YÖNTEM.....	28

3.1.Araştırma Modeli.....	28
3.2.Evren ve Örneklem.....	28
3.3.Veritoplama Araçları.....	28
3.4.Veritözümlenme Teknikleri.....	29
IV. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR.....	30
4.1. Mai ve Siyah.....	30
4.2. Çalikuşu.....	49
4.3. Fatih-Harbiye.....	63
4.4. Fareler ve İnsanlar.....	70
4.5. Beyaz Gemi.....	75
V. BÖLÜM SONUÇ VE ÖNERİLER.....	83
KAYNAKÇA.....	90
EKLER.....	96

ÖZET

Dil bilinci gelişmiş, kültür düzeyi yüksek, eleştiren ve sorgulayan, estetik duyarlılığı gelişmiş bir toplum haline gelebilmek, okuma alışkanlığı ve eleştirel okuma becerileri gelişmiş bireylerle mümkündür. Bu temeli kurmanın en etkili yolu ise bu yönde geliştirilmiş eğitim programlarının oluşturulmasıdır. Edebi değeri yüksek eserler de bu amaca ulaşmada en etkili kaynaklardır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın amaçlarından biri de okuma alışkanlığı kazandırmaktır. Bu sebeple Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2004/60 sayılı genelgeyle ortaöğretim öğrencilerine okuma alışkanlığı ve okuma zevki kazanmış, kültür birikimi zengin bir toplum haline gelebilmek amacıyla 100 Temel Eser listesi belirlenmiştir. Bu amaca yönelik de eserlerin Türk Dili ve Edebiyatı dersi müfredat programı ile ilişkilendirilip okutulması gerektiği belirtilmiştir. Genelgede yer alan amaçlar, Türk Dili ve Edebiyatı eğitimin genel amaçlarıyla örtüşmektedir. Bu çalışmanın amacı 100 Temel Eserin Dil ve Anlatım ve Türk Edebiyatı derslerinin genel amaçları doğrultusunda incelenmesidir.

Araştırmanın evrenini 100 Temel Eser listesinde yer alan roman türündeki eserler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, 3'ü yerli, 2'si yabancı olmak üzere 5 roman oluşturmaktadır. Örneklem doğrultusunda seçilen beş eser; tarama modeliyle incelenmiştir. İncelenen eserlerin öğretmenler rehberliğinde okutulduğunda amaçlara ulaşmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeple de 100 Temel Eserin öncelikle öğretmenler tarafından okunması gerekmektedir. Bu eserlere yönelik çalışmalar için bir ders saati ayrılmalıdır. Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda eserler Dil ve Anlatım, Türk Edebiyatı dersleri müfredat programlarıyla ilişkilendirilmiştir. Osmanlıca sözcüklerin yoğun olarak yer aldığı eserlerde bu sözcüklerin yoğunluğu öğrencilerin okumadan haz almalarına engel olabileceğinden, bu eserlerin gençler için yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca öğrencilerin Türk Edebiyatı ve Türkçenin gelişimini takip edebilmesi açısından listede güncel eserlere de yer verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: 100 Temel Eser, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Okuma Alışkanlığı.

ABSTRACT

Examination of the One Hundred Primary Literary Works for Secondary Education in terms of the Aims of Turkish Language and Literature Course

Becoming a society having language awareness, cultural background, questioning and being critical is only possible with individuals who have a reading habit and critical reading skills. The most efficient way to do this is forming programs for these purposes. Moreover, valuable literary works are the effective sources that should be used.

One of the aims of the Ministry of National Education is to bring individuals in a reading habit. For this, one hundred primary literary works were identified by the Ministry in 2004 to train high school students having a reading habit and taste. Toward this aim, it was also stated that these literary works should be integrated into the Turkish Language and Literature course. The aims set by the Ministry were compatible with the objectives of the course. The aim of this study is to examine the one hundred literary works in terms of the course objectives.

The population of the study is the novels in the one hundred primary literary works list. The sample, on the other hand, is five novels, three of which are domestic and two are foreign. These literary works were examined using screening model. It was found that the literary works were effective in reaching the goals when they were used under the guidance of the teachers. For this reason, the one hundred literary works should be initially read by the teachers. Additionally, class time should be devoted to the activities towards these works. In line with the results, the literary works have been related with the Turkish Language and Literature syllabus. Since there are plenty of words from Ottoman Turkish discouraging students to read, these books should be revised for them. Furthermore, more contemporary literary works should be included in the list so that the students can follow the development of Turkish literature and language.

Key Words: One Hundred Primary Literary Works, Turkish Language and Literature Education, Reading Habit.

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, çalışmanın amacı ve önemi, problem tümcesi, alt problemler, sayıtlılar, sınırlılıklar belirtilmiş ve kısaltmalar verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Gelişen dünyada pek çok teknolojik bilgi edinme aracı olmasına rağmen okumak en etkili bilgi edinme aracıdır. Okuma bireyin bilişsel, duyuşsal gelişimine katkı sağlayan en önemli öğelerden biridir. Aynı zamanda toplumsal kalkınmanın da temel gerekliliklerindedir. Okuma kültürü ve alışkanlığı kazanmış bir toplum, her ülkenin eğitim amaçlarının başında yer alır. Okuyan bir birey düşünen, eleştiren, karar veren, yaratıcı, çok yönlü bakabilen, etkili iletişim kurabilen, bireysel ve toplumsal sorunların farkına varabilen ve bunlara çözümler üretebilen kişidir.

Okuma alışkanlığı kazanılmasında en etkili dönemin çocukluk ve gençlik dönemleri olduğu bilinen bir gerçektir. Bu dönemlerde öğrencilere okuma sevgisi kazandırmak ve geliştirmek için onların gelişim dönem ve ihtiyaçlarına uygun eserlerin seçilmesi ve okutulması gereklidir. Öğrencinin dilini anlamakta zorluk çekmediği, gelişimin getirdiği problemlere cevaplar bulabildiği, hayal dünyasını zenginleştiren, içinde yaşadığı toplum ve dünyayı anlamasını kolaylaştıran, bilişsel ve duyuşsal gelişimini destekleyen eserleri okuması, okumaya olan ilgisinin artmasını sağlayacak ve alışkanlık kazanma yolunda temel olacaktır. Edebî eserler bu temeli kurmada en etkili kaynaklardır.

“Edebiyat çağlar boyunca insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en etkili bir biçimde ortaysa koyan bir sanattır. Eğitim bakımından değeri, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesidir. İnsan, ancak böyle geniş bir ortam içinde kendisine uygun olan yolu seçme özgürlüğünü kazanır. Tek bir roman okumak bile bize insanların karakter yapısı, sosyal

durumu, duygu ve düşünce bakımından ne kadar farklı olduklarını göstermeye yeter.” (Kavcar,1999:4)

Türk Dili ve Edebiyatı eğitiminde çok önemli bir yere sahip olan edebî eserler, okuma alışkanlığını geliştirmeye kaynaklık ederek öğrencilere hedeflenen bilişsel ve duyuşsal davranışları kazandırmada etkilidir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortaöğretim öğrencileri için 100 Temel Eser projesi de bu konunun önemini ortaya koyar.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2004 yılında 2004/60 sayılı genelge ile ortaöğretim öğrencileri için “100 Temel Eser” listesi oluşturulmuştur. Genelde uygulamanın amacı şu şekilde belirtilmiştir:

“Öğrenci ve gençlerin önüne, yaşlarına ve mizaçlarına uygun kitapları getirdiğimiz ve bu eserlerin Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri rehberliğinde okunmalarını sağladığımız takdirde, yakın gelecekte okuma alışkanlığı ve okuma zevki kazanmış, kültür birikimi zengin bir toplum hâline gelebiliriz. Bu amaca dönük olarak, eğitim kurumlarımızdaki öğrencilerin okumaları için çeşitli sivil toplum kuruluşları, kültür ve bilim adamları ve gazetecilerin katkıları ile Bakanlıkça, Türk ve dünya edebiyatından "100 Eser" belirlenmiş bulunmaktadır.” (2004/60 sayılı genelge)

Genelgede bu amaca dönük olarak da eserlerin ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersi müfredat programı ile ilişkilendirilip okutulması gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda 100 Temel Eser'in Türk Dili ve Edebiyatı dersinin genel amaçlarına ulaştırmada uygunluğu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır.

1.1.1. Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi

Edebiyat; temeli dile dayanan “olay, duygu, düşünce ve hayallerin, şekil ve içerik/muhteva bakımlarından sanatkarâne bir amaç gözetilerek vücuda getirildiği ve ayrıca okuyucuya zevk ve heyecan vererek duygu yoğunluğu kazandırıldığı sözlü ve yazılı eserlerdir.” (Genç,2011:23) Edebiyat, yol gösteren, bireyi topluma hazırlayan, iyiye, doğruya, güzele ulaştırmayı amaçlaması, bireyin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmesi bakımından önemli bir sanat dalıdır.

Edebiyat bu görevini yaparken estetik bir yapı içerisinde eğitici olmayı amaçlar.“Edebiyatın doğrudan doğruya gayesi güzel olmak, dolayısıyla faydalı olmaktır. Şüphesiz güzel olmak onun gayesi, faydalı olmak da neticesidir” (Safa, 1970:53). “Edebiyatla eğitim arasında sıkı bir bağ vardır. Edebiyat sözcüğünün kökünü oluşturan ve “terbiye=eğitim” anlamına gelen “edeb” kelimesi de bunu açıkça gösterir.” (Kavcar, 1999:2)

Araştırmacı ve yazarların da vurguladıkları gibi edebiyat ve eğitimin yakından ilişkisi vardır. Hatta doğrudan insanları eğitmek amacıyla yazılmış pek çok edebi eser de mevcuttur.

Edebi eserlerin büyük bir bölümü, insanları çeşitli bakımlardan eğitmek amacıyla yazılmıştır. Türk Edebiyatında Yunus Emre birçok şiirini ve Risaletü'n-Nushiyye (Öğüt Kitabı) adlı eserini, Mevlâna Mesnevi'sini, Nabi Hayriyye'sini, Namık Kemal tiyatro eserlerinin çoğunu, Ahmet Mithat romanlarını, Tevfik Fikret Haluk'un defteri ve Şermin adlı eserlerini, Mehmet Akif Safahat'ını, Hüseyin Rahmi romanlarını ve daha pek çok şair ve yazar, eserlerini hep insanlara nasıl yaşanılması, nelere değer verilmesi gerektiğini öğretmek amacıyla yazmışlardır.(Kavcar,1999:3)

Edebî eserler çeşitli yaşam biçimlerinden örnekler ortaya koyarken okuyucuya da kendisi için gerekli olanları seçmesini sağlar. Okuyuculara yeni dünyaların kapılarını açar, ruhsal ve bilişsel zenginlik sağlar. Bu zenginlik dil vasıtasıyla, onun temelinde gerçekleşir.

Her sanatın bir malzemesi, her sanatçının kullandığı bir hammadde vardır. Ressam boyayı, müzisyen sesleri, heykeltıraş taşı şekillendirerek sanat eseri meydana getirir. Edebiyatçının kullandığı malzeme de dildir. Üstelik bu malzeme diğerleri gibi cansız değildir; aksine canlı bir varlıktır. Diğer sanatçıların ve estetikçilerin kullandıkları malzemeye sıradan insanlara göre oldukça farklı, güzel, estetik değer taşıyan bir biçim vermeleri gibi edebiyatçılar da kullandıkları dile sağlam, etkili ve güzel bir biçim verirler. Bu açıdan bakınca, edebiyat sanatçısı, eser verdiği dili en güzel kullanan insandır, denilebilir. (Cemiloğlu, 2003:12)

Kültürün temel ögesi dili etkili bir biçimde kullanan sanatçı, okuyucuya estetik zevk kazandırırken aynı zamanda döneminin kültürel ve toplumsal

değerlerini de aktarır. Bu bakımdan edebî eserler Türk Dili ve Edebiyatı eğitiminin temelini oluşturur.

Edebî eser, dille gerçekleşen güzel sanat ürünüdür. Özgünlüğü de tarihî ve kültürel olanla yakın ilişkisinden kaynaklanır. Edebî metin, sanat ve kültür etkinliklerinin iç içe girdiği bir alanda oluşur. Zaten dil, kültür alanının hem yapıcısı hem de ifade aracıdır. Bu durum edebiyat eğitime, kültür ve sanat eğitimi arasında ayrı bir önem kazandırmaktadır. (MEB,2005b:3)

Güzel sanatların bir dalı olan edebiyat, bir dil sanatıdır. “Sanat eğitimiyle amaçlanan sadece sanatçı yetiştirmek, büyük sanatçılar ortaya çıkarmak değil, en genel anlamıyla güzeli arayan, güzellik kaygısı ve estetik duyarlık taşıyan insanlar yetiştirmektir.” (Kavcar,1999:125) Edebiyat eğitimiyle de her şeyden önce güzel konuşma ve düzgün yazma becerisi kazanmış, duyarlılığı gelişmiş, davranış inceliğine ve güzellik duygusuna sahip insanlar yetiştirmek amaçlanır.

Bireysel ve toplumsal açıdan zenginleşmede dil ve edebiyat eğitiminin önemli bir yeri vardır. “Edebiyat, çocuğun duygularını terbiye eder, hayal dünyasını zenginleştirir, estetik zevkini genişletir, tarihin süzgecinden süzülüp gelen kendi milletinin kıymet hükümlerini öğretir, millî benlik ve millî kimlik kazanmasını sağlar.” (Karakuş,2005:168)

Dili etkili bir biçimde kullanabilmek hem bireysel hem de toplumsal açıdan büyük önem taşır. Anadilini iyi kullanan bir birey önce kendi duygu ve düşüncelerinin farkında olacak, kendini ifade etmede zorlanmayacaktır. Yalçın (2002:21), dil becerileri olmasa bilginin beyne yerleşmesinin, yerleşip yerleşmediğinin bilinmesinin, kontrol edilmesinin ve kullanılmasının imkânsız hale geleceğini dile getirir. Bu açıdan dilin iyi kullanabilme becerisinin kazanılması beynin kullanılabilmesi için gereklidir.

Dilin etkili kullanılmasının toplum açısından da gerekliliğini Aksoy(2007:7) şöyle sıralar:

- a. Dil milli kültürün temel ögesidir. Kültür ise, bir arada yaşayan insanların birbirleri ve doğa ile etkileşimleri sonucu oluşan her türlü yaşayış, düşünce, sanat ve manevi değerlerin toplamıdır. En geniş anlayışla kültürün temel ögesi de dildir.
- b. Dil, milleti tanımlarken en önemli ögedir ve milleti meydana getiren bireylerin en büyük ortak yanını oluşturur. Bundan dolayı, milletlerin dil adları, millet adları ile anılır. (Fransızların dili Fransızca, İngilizlerin dili İngilizce vs.)
- c. Dil en önemli iletişim aracıdır. Etkileşme ve dolayısıyla öğrenme, ancak iletişimle olur. Başlıca iletişim aracı da dildir.
- d. Dil mantıklı düşünme aracıdır. Bireyler yaşamları için gerekli bilgileri, başkalarının düşüncelerini dil yoluyla kazanırlar. Düşünceler de dil yardımıyla oluşur ve yine dil yardımı ile ortaya konarak başkalarına ulaşır.
- e. Dil milli değerleri gelecek kuşaklara aktarma aracıdır.

Dil, hem düşünce hem de iletişim aracı olması yönüyle eğitimde çok önemli bir yere sahiptir.

Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi temel dil becerilerinin geliştirilmesi temelinde, edebi metinlerden hareketle öğrencilere estetik zevk kazandırmak, öğrencilerin kendini ve toplumu daha iyi anlayıp yorumlamalarını sağlayarak kültürel ve evrensel değerleri kazandırma ve benimsetmeyi amaçlar. Son yıllarda gelişmiş kabul edilen ülkelerde kişilik eğitimi programlarında edebî metinlerden yararlanıldığı görülmektedir. Ülkemizde de örtük programlar aracılığıyla Türkçe ve Edebiyat derslerinde, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde kişilik eğitiminde edebi eserlerden yararlanılmaktadır.

Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi 2005 yılından itibaren Dil ve Anlatım ve Türk Edebiyatı dersleriyle gerçekleştirilmektedir.

Dil ve edebiyat öğretiminde, XX. yüzyılda iletişim, dil bilim, anlam bilim ve yorum bilim alanlarında ulaşılan düşünce ve gerçekleştirilen çalışmalardan yararlanılarak; Türkçenin kullanımı

esnasında kazandığı ve kazanabileceği her türlü değer ve özelliği öğrencilere beceri düzeyinde kazandırmak amacıyla, “Edebiyat Programı” yanında bir de “Dil ve Anlatım Programına” ihtiyaç duyulmuştur.(MEB,2005a:1)

Türk Edebiyatı dersinin hedefleri programda şöyle dile getirilmiştir:

Orta öğretimde dört yıl boyunca okutulan Türk Edebiyatı dersiyle; özel uzmanlık alanı istemeyen her türlü metni, yazıldığı dönemin zihniyetiyle ilişkilendirerek anlayıp değerlendirebilen; başta sanat metinleri olmak üzere, yine her türlü metni yapı, tema, dil ve anlatım, anlam ve gelenek bakımlarından inceleyip çözümleyen ve yorumlayabilen; benzer ve farklı metinleri birbiriyle karşılaştırıp bunlardan sonuçlar çıkarabilen öğrenciler yetiştirilmek istenmiştir. Ayrıca öğrencilere edebî metinler aracılığıyla estetik zevk kazandırmak hedeflenmiştir. (MEB,2005b:2)

1.1.1.1. Dil ve Anlatım Dersi Genel Amaçları

Dil ve Anlatım dersinin genel amaçları şunlardır (MEB:2005a:3-4):

1. Dilin rolünü ve önemini kavratmak
2. Dil-kültür ilişkisini kavratmak
3. İletişim aracı olarak dilin işlevlerini kavratmak
4. Türkçeyi doğru ve güzel kullanma yeteneği kazandırmak yok
5. Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerini kavratmak
6. Kelime, cümle ve metin düzeylerinde dil-anlam ilişkisini kavratmak
7. Günlük hayatın ihtiyaçlarını karşılayacak yazma ve konuşma becerisi kazandırmak
8. Metin ve metin parçalarını, doğru ve güzel okuma, doğru anlama ve yorumlama becerileri kazandırmak
9. Anlatım türlerinin özelliklerini kavratmak
10. Her anlatım türünde yazma becerisi kazandırmak
11. Metin türlerinin özelliklerini kavratmak

12. Dinlediklerini ve okuduklarını doğru inceleme ve anlama becerisi kazandırmak
13. Türkçenin kendine özgü ses, yapı ve anlam özelliklerini metinler çevresinde kavratmak
14. Dil bilgisi kurallarını; ses, kelime, kelime grubu, cümle ve metin düzeylerinde doğru uygulama becerisi kazandırmak
15. Sanat metinlerini anlama, inceleme ve değerlendirme becerisi kazandırmak
16. Tartışma, değerlendirme becerisi kazandırmak yok
17. Türkçenin köklü bir dil ailesinden geldiği bilincini kazandırmak
18. Türk diliyle edebî zevk ve estetik değerler taşıyan eserler verildiğini kavratmak
19. Türkçenin millî birlik ve bütünlüğümüzün vazgeçilmez unsurlarının başında geldiğini benimsetmek
20. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma faaliyetlerinde Türkçenin yazım kurallarına, söyleyiş özelliklerine ve inceliklerine özen göstermelerini sağlamak
21. Dinlediklerini, okuduklarını, anladıklarını, düşündüklerini söz ve yazıyla planlı, etkili, akıcı, anlaşılır biçimde ifade edebilmelerini sağlamak
22. Konuşurken ve yazarken anlatım kurallarına uymalarını sağlamak

1.1.1.2. Türk Edebiyatı Dersi Genel Amaçları

Türk Edebiyatı dersinin genel amaçları şunlardır (MEB, 2005b:4-5):

1. Edebiyatın kültürel ve tarihî olandan hareketle dille gerçekleşen bir güzel sanat etkinliği olduğunu kavratmak
2. Edebî eser ve metinlerin, ortaya çıktıkları dönemi, güzel sanatlara özgü duyarlılıkla yapı, tema, dil ve anlatım bakımlarından temsil ettiklerini sezdirmek
3. Edebî metinleri yapı, tema, dil, anlatım ve anlam bakımlarından yazıldıkları dönemin zihniyetiyle ilişkilendirmek
4. Ulusal ve evrensel değerlerin sanat eseri olan edebî metinlerde zenginleşerek varlıklarını nasıl sürdürdüklerini kavratmak

5. Türkçenin, tarihî akış içinde yaşanan medeniyet daireleri çevresinde nasıl zenginleştiğini ve edebiyat dili hâline geldiğini kavratmak
6. Toplumsal hayatın ve her türlü bireysel değerın edebî metinlerde nasıl yansıdığını belirlemek.
7. Türkçenin, Türk ulusunun kimliği olduğunu kavratmak
8. Yeni düşünceler üretebilme yeteneğini geliştirmek
9. Okuma zevki ve alışkanlığını geliştirmek
10. Araştırma, tartışma, anlama, değerlendirme ve yorumlama yeteneklerini geliştirmek
11. Öğrencilerin sanat zevk ve anlayışlarını geliştirmek
12. Dille gerçekleştirilen sanatın etkinliklerini anlayabilecek zevk ve bilgi birikimini kazandırmak
13. Dil ve edebiyat ilişkisini kavratmak
14. Edebiyat ile diğer çalışma alanları ve bilim dalları arasındaki ilişkiyi kavratmak
15. Zamanın akışına paralel olarak -en eski dönemden bugüne- Türk yaşama tarzını, düşüncesini, dil zevkini ve kültür hayatına özgü gelişmeleri edebî metinler çevresinde değerlendirmek
16. Edebî metinlerden hareketle Türk kültür hayatının, tarihinin ve edebiyatının birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu kavratmak
17. Edebî metinlerin zamanın getirdiği değişmelerle zenginleştiğini ve geliştiğini kavratmak
18. Edebî eserler çevresinde Türk insanının kültür, anlayış ve zevk bakımından gelişmesini kavratmak
19. Öğrencilerin; kazandıkları yöntem ve dikkatle karşılaştıkları her türlü yazılı ve sözlü metni anlamalarını, değerlendirmelerini ve yorumlamalarını sağlamak
20. Başta sanat metinleri olmak üzere her türlü metinde ulusal ve evrensel kültür, düşünce ve zevk öğelerini belirlemek; bunlar arasındaki ilişkiyi kavratmak
21. Her türlü insan etkinliğinin edebî eserlerde, sanata has duyarlılıkla dile getirilerek değerlendirildiğini kavratmak

22. Öğrencilerin Türk ulusunun yaşadığı medeniyet daireleri ile Türk edebiyatının dönemlerini bu günden geçmişe yönelik bir dikkatle değerlendirip yorumlayacak düzeye ulaşmalarını sağlamak

1.1.1.3.Dil ve Anlatım Dersiyle Kazandırılmak İstenen Üst Beceriler

Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programında (MEB,2005a:176-177) bu dersle öğrencilere kazandırılmak istenen üst beceriler şöyle sıralanmıştır:

Eleştirel Düşünme Becerisi: Bu beceri sorgulayıcı bir yaklaşımla konulara bakmayı, yorumlamayı ve konular hakkında karar vermeyi kapsar. Bu üst becerinin sebep-sonuç ilişkilerini bulma, ayrıntılarda benzerlik ve farklılıkları yakalama, çeşitli ölçütleri kullanarak sıralama, verilen bilgilerin kabul edilebilirliğini ve geçerliliğini belirleme, çözümlenme, değerlendirme, anlamlandırma, çıkarımda bulunma gibi alt becerileri vardır

Kelimedede, cümlede, paragrafta ve metinde anlam üzerinde durulurken bu beceri geliştirilmelidir. Ayrıca metinleri anlama, özelliklerini belirleme ve yeni metinler oluşturmada söz konusu beceriden yararlanılmalıdır.

Yaratıcı Düşünme Becerisi: Bu beceriden bir temel fikri değiştirme, geliştirme, benzerleriyle birleştirme, yeniden farklı ortamlarda kullanma veya yeni ve farklı bilgiler üretme etkinliklerinden de yararlanılmalıdır. Ayrıntılı fikirler geliştirme ve zenginleştirme, sorunlara benzersiz ve kendine özgü çözümler bulma, fikirler ortaya çıkarma, bir fikre çok farklı açılardan bakma, bütünsel bakma gibi alt becerileri bu üst beceri çerçevesinde düşünülmelidir.

İletişim Becerisi: İletişim esnasında gerçekleşen etkinlikleri ve iletişime katılan öğeler arasındaki ilişkileri kapsar. Bulunduğu ortama uygun olarak kullanılması gereken konuşma biçimini belirleme, uygun hitap şeklini seçme, vücut dilini gerektiği yerde ve gerektiği ölçüde kullanma, aktif olarak dinleme, söz hakkı verme, söz hakkı alma, grupta etkileşim içerisinde olma, etkin ve hızlı bir şekilde

okuma, okuduğunu anlama ve eleştirme, yazarken ve konuşurken hedef kitleyi dikkate alma alışkanlığı kazanma, kendisinin ve başkalarının yazdıklarını eleştirme gibi alt beceriler de bu başlık altında kazandırılır.

İletişim becerisi her türlü sözlü ve yazılı etkinlikte yararlanılan beceriler kümesidir.

Araştırma becerisi: Bu beceride doğru ve anlamlı sorular sorarak problemi fark etme ve kavrama, problemi çözmek amacıyla neyi ve nasıl yapması gerektiğini araştırma; yapılacakları plânlama, sonuçları tahmin etme, çıkabilecek sorunları göz önüne alma, sonucu test etme ve fikirleri geliştirme söz konusudur. Tahminde bulunma, kanıt toplama ile ilgili etkinlikleri belirleme, araştırmayı planlama; araç gereç kullanma, sonuçları sunma ve benzeri alt beceriler bu başlık altında ele alınır.

Araştırma-sorgulama becerisi, bir metni anlama, yorumlama ve değerlendirmede kullanılan becerilerdendir.

Problem Çözme Becerisi: Bu beceri, problemi anlamak, onu çözmek için uygun planı bulmak ve bu planı uygulama anında gerekirse değiştirmek, çözüm aşamasında elde edilen veri ve bilgileri değerlendirmek, çözümün anlam ve değerini ortaya koymak ve yeni problemleri fark etme gibi alt becerileri kapsar. Bu beceriler tablo hâlinde verilmiştir.

Ortaya konan bir problemi çözüp yazılı ve sözlü olarak ifade etmede bu beceri kümesinden yararlanılabilir.

Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi: Bilgi teknolojilerinin imkânlarını yerinde ve planlı kullanma, kaynaklardan bilgiye ulaşma, taranan bilgilerin işe yararlılığını sezme ve ayırma, değerlendirme, onları yeni alanlarda kullanma gibi alt becerileri kapsar.

Türkçeyi Doğru, Etkili ve Güzel Kullanma Becerisi: Bu beceri, dili etkili kullanmayı kapsar. Okuduğunu, dinlediğini, gördüğünü, doğru, tam ve hızlı olarak anlayabilme; duygu, düşünce, hayal ve isteklerini açık ve anlaşılır bir şekilde eksiksiz ifade edebilme; Türkçenin kurallarına uygun cümleler kurma; her türlü hâli, görünüşü duyguyu ve düşünceyi farklı düzeylerde ifade edebilecek söze ve söyleyiş becerisine sahip olma; güzel sanatlara has bir duyarlılıkla dili kullanabilme gibi alt beceriler bu başlık altında bir araya getirilir.

1.1.1.4. Türk Edebiyatı Dersiyle Kazandırılmak İstenen Üst Beceriler

Türk Edebiyatı dersiyle öğrencilere kazandırılmak istenen üst beceriler Türk Edebiyatı Ders Programında(MEB,2005b:168-170) şu şekilde verilmiştir:

1.Eleştirel Düşünme Becerisi: Bu beceri, kuşku temelli sorgulayıcı bir yaklaşımla konulara bakma, yorum yapma ve karar vermeyi kapsar. Bu üst becerinin sebep-sonuç ilişkilerini bulma, ayrıntılarda benzerlik ve farklılıkları yakalama, çeşitli ölçütleri kullanarak sıralama yapma, verilen bilgilerin kabul edilebilirliğini, geçerliliğini belirleme, analiz etme, değerlendirme, anlamlandırma, çıkarımda bulunma gibi alt becerileri vardır. Bu beceriler metinleri çözümlenme, anlama ve yorumlamada kullanılmalıdır.

2.Yaratıcı Düşünme Becerisi: Sözü edilen beceri, öğrencilerin bir temel fikri değiştirme, geliştirme, benzerleriyle birleştirme, yeniden farklı ortamlarda kullanma ya da tamamen kendi düşüncelerinden yola çıkarak yeni ve farklı bilgiler üretmeyi kapsar. Ayrıntılı fikirler geliştirme ve zenginleştirme, sorunlara kişisel çözümler bulma, fikirler ortaya koyma, bir fikre, çok farklı açılardan ve bütünsel bakma alt beceriler bu üst beceri çerçevesinde düşünülmelidir. Metinleri, inceleme ve değerlendirme, sonra da onları anlama, yorumlama ve güncelleştirme bu becerilerin geliştirilmesini sağlar.

3.İletişim Becerisi: Bu beceri iletişim etkinliği ve iletişimdeki öğelerle ilgilidir. İnsanın çevresi ile ilişkisi bakımından önemlidir. Bulunduğu ortama uygun olarak kullanması gereken konuşma biçimini belirleme, uygun hitap şeklini seçme, vücut dilini gerektiği yerde ve gerektiği ölçüde kullanma, dinleme, söz hakkı alma ve verme, grup içerisinde etkin bir şekilde arkadaşlarıyla etkileşim içerisinde olma, etkin ve hızlı bir şekilde okuma, okuduğunu anlama ve eleştirme, yazarken ve konuşurken hedef kitleyi dikkate alma alışkanlıkları kazanma, kendisinin ve başkalarının yazdıklarını eleştirme gibi alt beceriler de bu başlık altında değerlendirilmelidir.

4.Araştırma-Sorgulama Becerisi: Bu beceri, doğru ve anlamlı sorular sorarak problemi fark etme ve kavrama, problemi çözmek amacıyla neyi ve nasıl yapması gerektiğini araştırma; yapılacakları plânlama, sonuçları tahmin etme, çıkabilecek sorunları göz önüne alma, sonucu test etme ve fikirleri geliştirme gibi becerileri kapsar. Araştırma – sorgulama becerisi:

- Anlamlı tahminde bulunma, uygun araştırma ortamına karar verme,
- Çözümleme ve araştırmada ne kadar ve hangi özellikte kanıt toplanması gerektiğini belirleme,
- Çözümleme ve araştırmayı planlama,
- Metinleri benzerleriyle karşılaştırma,
- Araç gereç kullanma,
- Sonuçları sunma yollarını belirleme, sonuçların tekrar incelenmesi gerekip gerekmediğine karar verme,
- Metinlerde tema ile ilgili diğer öğelerin bağlantısını kurma, bulunanları uygun bir dille ifade etme,
- Metinleri tutarlı ve güzel kılan nitelikleri belirleme,
- Bulunanların ilk beklentileri karşılayıp karşılamadığına karar verme gibi alt becerileri kapsar.

5.Problem Çözme Becerisi: Bu beceri öğrencinin metnin anlaşılmasında karşısına çıkacak problemleri çözmek için gerekli olan alt becerileri kapsar. Problem çözme becerisinin:

- Metindeki kavramlar hakkında düşündüklerini nedenleriyle açıklama,
- Metnin tema çevresinde nasıl oluştuğunu belirleme,
- Temel düşünceyi destekleyen yardımcı düşünceleri ayırma,
- Metindeki olayla kişi, mekân ilişkisini belirleme,
- Metinde anlatılanları öğrenmek için yöntemler geliştirme,
- Metnin çözümlenmesinde elde edilen veri bilgilerin değerlendirilmesi gibi alt becerileri vardır.

6.Karar Verme Becerisi

Bu beceri; metin hakkında çeşitli yönlerden karar vermeyi kapsar. Farklı metinlerde ifade edilenleri birleştirme, parçadan hareketle ulaşılabilecek yargıları bulma, metnin özelliklerini belirleme, kurmaca olanla olmayanı belirleme, doğal dille metinde kullanılan dili birbirinden ayırma, genel bir yargıya varma gibi alt becerileri kapsar.

7.Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi: Bu beceri, bilginin araştırılması, bulunması, işlenmesi, sunulması ve değerlendirilmesinde teknolojiyi kullanabilme becerilerini kapsar.

- Bilgi teknolojilerin kullanılması için gerekli becerilere sahip olma,
- Bilgi teknolojilerini kullanırken plânlama yapma,
- Bilgi teknolojilerini yerinde kullanma konusunda doğru karar verme,
- Kaynaklardan bilgiye ulaşma,

- Taranan bilgilerin işe yararlılığını sezme ve ayırma, değerlendirme, sonuca varma, sonucu uygun formda sunma ve onları yeni alanlarda kullanma gibi alt becerileri bu başlık altında bir araya getirilmelidir.

8.Türkçeyi Doğru, Etkili ve Güzel Kullanma Becerisi:

Bu beceride öğrencilerin okuduğunu, dinlediğini, gördüğünü, doğru, tam ve hızlı olarak anlayabilmeleri; duygu, düşünce, hayal ve isteklerini açık ve anlaşılır bir şekilde eksiksiz ifade edebilmeleri; güzel sanatlara has bir duyarlılıkla dili kullanabilmeleri, bu tavırla gerçekleştirilmiş eserlerden zevk alabilmeleri gibi alt beceriler söz konusudur.

9.Sanat Eserinden Zevk Alma

Bu beceri öğrencilerin sanat eserini bütün yönleriyle anladıktan ondan edebî zevk almasını sağlar. Metne estetik değer katan öğeleri ayırma, edebî metnin diğer güzel sanatlarla ilişkisini belirleme, metnin edebiyat geleneği içindeki yerini belirleme, edebî zevkle kültür arasında ilişki kurma gibi alt becerileri kapsar.

1.1.2.Okumanın Önemi

Okumanın birçok tanımı bulunmaktadır. “Okuma, insanların kendi aralarında önceden kararlaştırdıkları özel sembollerin duyu organları yoluyla algılanıp beyin tarafından yorumlanarak değerlendirilmesi işlemidir.” (Yalçın, 2002:47) “Okuma, yazar ve okuyucu arasında aktif ve etkili iletişimi gerekli kılan, dinamik bir anlam kurma sürecidir.”(Akyol, 2006:29) Demirel(1995:65) okumayı “yazının anlamlı ses haline dönüşmesi” şeklinde tanımlamaktadır. Okumanın çok çeşitli tanımlarının yanında hepsinde anlama vurgulanmaktadır. Okuma düşünerek, anlayarak gerçekleştiğinde anlamlıdır. Diğer taraftan okuma, anlama gücünü geliştiren en önemli unsurdur. Çünkü okuma sürecinde yazının düşünsel örgüsü, düşüncelerin geçerliliği, yaşamımızla ilişkileri üzerinde dururuz, anlamlandırmaya çalışırız.

Okuma, en etkili bilgi edinme aracı, düşünceyi geliştiren en önemli kaynaktır. Özdemir (1995:20) okumanın başlı başına bir okul olduğunu söyler. Bilim, sanat, düşünce dünyamızda nice kişiler vardır ki belirli bir okul bitirmemişlerdir. Özöğrenimli (otodidakt) dediğimiz bu kişiler yetişimlerini okumaya borçludurlar. “Okuma uğraşını yaşamımız boyu bizi etkileyebilecek ve geliştirebilecek olan bir öğrenme ve keşfetme süreci olarak tanımlayabiliriz.” (İpşiroğlu, 2004:42)

Bireyin kendi duygu ve düşüncelerinin farkına varabilmesi, içinde yaşadığı toplumu ve dünyayı her yönüyle anlayabilmesi okuma gücünün kazanılmasıyla mümkündür. Okuma, bilgi edinmenin yanında kurmaca metinlerle farklı yaşamlardan örnekler sunarak yaşamımızı zenginleştirir. Yaşam içinde tanıyamayacağımız kadar kişi tanır, onlarla beraber birçok acıyı ve mutluluğu yaşarız. Edebî değeri yüksek eserler vasıtasıyla gerçek dünyanın dışına çıkar, dünyayı ve yaşamı yeni bir bakış açılarıyla anlamlandırırız, ruhsal zenginlik kazanırız. Montaigne(1974:249), kitapların kendisi için önemini şöyle dile getirir:

Kitaplar ömür boyu yanı başımda elimin altındadır. Yaşlılığında ve yalnızlığında avuturlar beni. Sıkıntılı bir avareliğin baskısından kurtarır, hoşlanmadığım kişilerin havasından dilediğim zaman ayırırverirler beni. Fazla ağır basmadıkları, gücümü aşmadıkları zaman acılarımı törpülerler. Rahatımı kaçıran bir saplantıyı başımdan atmak için kitaplara başvurmaktan iyisi yoktur, hemen beni kendilerine çeker, içindekinden uzaklaştırırlar. Öyleyken onları yalnız daha gerçek, daha canlı, daha doğal rahatlıklar bulamadığım zaman aramama hiç de kızmaz, her zaman aynı yüzle karşılarlar beni.

Kişilik sistematığının gelişimindeki en önemli etkenlerden biri de okumadır. Bu sebeple nitelikli bir okuma eğitiminin verilmesi sadece dil gelişiminde değil, kişilik gelişiminde de önemli ve olumlu bir etkiye sahiptir (Bamberger, 1990).

Toplumsal açıdan da okuma vazgeçilmez bir unsurdur. Çünkü okumanın zevkine varmış, okuma kültürü kazanmış bir birey, içinde yaşadığı toplumu daha iyi anlar ve uyum sağlamakta zorlanmaz. Toplumsal sorunların ve nedenlerinin, çözüm yollarının farkındadır ve toplum için de daha yararlı bir birey olmak için kendi üzerine düşen görevlerin bilincindedir. Bu sebeple de ülkelerin eğitim politikalarının

temelinde yer alan unsurlardan biri okuma alışkanlığı kazanmış bir toplumdur. “İlerleme ve gelişmişliğin göstergesi olan bilgiyi edinmenin en sağlam yolu okumaktır. Okuma beceri ve alışkanlığını edinmiş bireylerin yaygın olduğu toplumlar, çağdaş uygarlığa rehberlik etme vazifesini üstlenirler.” (Sünbül ve diğer.,2010:10)

1.1.3 Okuma Alışkanlığı

“Okuma alışkanlığı, bireyin bir gereksinimini gidermek ya da zevk almak için okuma eyleminin yaşam boyu ve eleştirel bir nitelikte gerçekleştirilmesidir.” (Kırmızı: 2008:109) Göktürk, okumanın okur-yazarlık, okuma alışkanlığı kazanma ve bilinçli okur olma şeklinde üç aşamadan oluştuğunu belirtmiştir.(akt: Özdemir, 2002:15-16) Ortaöğretim dönemi öğrencileri, zor ve karmaşık bir süreç olan bilinçli okur olma aşamasındadırlar. Bu aşama, okuma alışkanlığı kazanmış bireyin eleştirici ve irdeleyici bir yaklaşımla, bilinçli bir okuma gerçekleştirdiği bir süreçtir

Çocukta okuma eğitimi 15 yaşın sonuna kadar plânlı ve sürekli bir biçimde yapıldıktan sonra okuma alışkanlığı oluşur. Bireyin bundan sonra hayatı boyunca okuduğu gazeteler, kurduğu ikili ilişkiler ve zevk için okuyacağı kültür kitapları ile ömrünün sonuna kadar gelişir.” (Yalçın,2002:54)

Ortaöğretim çağındaki öğrencilerin okuma alışkanlığı kazanmış olmaları ve artık eleştirel okuma becerilerini geliştirmeleri, bilinçli okur olma yolunda ilerlemeleri gerekmektedir, ancak yapılan çalışmalar öğrencilerin çoğunun bu dönemde bile henüz okuma alışkanlığı kazanmadığını göstermektedir. PISA 2009 Raporu’na göre 2009 yılında değerlendirmeye alınan 65 ülkeye bakıldığında, Türkiye, fen bilimleri ve matematik alanlarında 43.sırada, okuma yeterliliğinde ise 41.sıradadır. (MEB, 2010:21) Konya’da ortaöğretim öğrencilerinin okuma alışkanlıklarını belirlemeye yönelik yapılan çalışmanın sonucuna göre günlük düzenli kitap okuma davranışını gösteren öğrenci oranı %14’tür. (Sünbül ve diğer.,2010:69)

Okuma alışkanlığı kazandırmak, Türk Dili ve Edebiyatı eğitiminin genel amaçlarından biridir. 100 Temel Eser uygulamasının temel amacı da budur. Öğrencilere okuma kültürü kazandırmak için bu dönem öğrencilerinin gelişim özelliklerine uygun eserler okutmak etkili olacaktır. Ortaöğretim öğrencilerinin gelişim açısından içinde buldukları dönem ergenlik dönemi olarak adlandırılmaktadır. Ergenlik dönemi duygusal gelişim açısından “gelişmekte olan çocuk için de yaşanması oldukça zor bir evredir. Bu evre gence hiçbir şey anlatamadığımız için, anlatma çabasının yoğun olarak sürdürüldüğü bir dönem şeklinde açıklanabilir.” (Yavuzer, 2012:268) Böyle sıkıntılı bir dönemde bulunan öğrencilere doğrudan gerçekleri anlatmak yerine sorunlarının çözümlerini sezdirecek eserlerle tanıştırmak doğru bir yaklaşım olacaktır.

Her öğrencinin okuma kültürü kazanımı bakımından aynı seviyede olmadığı gerçeği göz önüne alındığında öğrencilerin okuma düzeylerinin öğretmen tarafından tespit edildikten sonra onlara kişiliklerine, gelişimlerine ve düzeylerine uygun kitapların önerilmesi okuma amacının gerçekleşebilmesi için çok önemlidir. Okuma alışkanlığı geliştirememiş öğrencilere ilk etapta dilini anlamakta zorluk çekmeyeceği, içinde bulunduğu dönemin sorunlarına cevaplar bulabileceği eserlerin okutulması onlara okuma sevgisi kazandıracak ve düşünme becerilerini geliştirecektir.

Bu dönem, Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı’nda Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası dönemine karşılık gelmektedir. Bu kurama göre ergen bu dönemde “Ben kimim?” sorusuna cevap arar. “Hızlı bir fizyolojik ve fiziksel değişme içindeyken aynı zamanda gelecekteki eğitimi, kariyeri hakkında yeni kararlar verme baskısı, daha önce oluşturduğu psiko-sosyal kimliğini gözden geçirmeye zorlar.” (Senemoğlu,2009:78) Öyleyse öğrencilere duygularının ve düşüncelerinin farkına varabileceği eserler okutulması gerekmektedir. Bu dönemde öğrencilerin öğüt dinlemekten ve öğüt verici nitelikte eserlerden hoşlanmadığı düşünülürse başlangıç aşamasında öğrencilere bu konuda model olabilecek yaşamların anlatıldığı, onları iyiye ve doğruya sevk edecek edebî değeri yüksek

roman ve öykülerin okutulması alışkanlığı giden yolda ilk adım olacaktır. Böylelikle bu eserler yoluyla öğrencilere kültürel değerlerin aktarımı da sağlanmış olacaktır.

Çocuğa bu dönemde gerçekçi, fantastik, bilim kurgusal, gerilim uyandırıcı, simgesel, psikolojik çeşitli yazın biçimlerini tanıtan geniş bir kitaplar yelpazesi sunulmalıdır. (İpşiroğlu, 2004:47) Araştırmalar da bu dönem öğrencilerinin kitap tercihlerinde önceliğinin romanlar ve hikayeler olduğunu göstermektedir. Duygu ve düşüncülerinin doğru bir biçimde farkına varabilen öğrenci karar verme ve eğitimiyle ilgili doğru planlama yapma konusunda sıkıntı çekmeyecektir.

Erikson'a göre bu dönemde ergen, başarılı bir şekilde kimlik kazanma sorununu çözerse kendine güvenen, kendinden emin bir kişi olarak yaşamını sürdürebilir ve başarılı olur. Aksi durumda ise rol karmaşası, yaşamın gelecek dönemlerinde de bu kriz çözümleninceye kadar sürecektir. Örneğin, ne yapmak istediğine karar veremeyen, bir işten öbürüne atlayıp bocalayan, çocuk gibi davranan yetişkinler, henüz kimliğini kazanma krizini çözümlenememiş kişilerdir. (Senemoğlu,2009:79)

İpşiroğlu (2004:68) okumaya özendirmede ilk adımın okuma ve anlama, anladıklarını dile getirme, okumadan keyif alabilme yetilerinin geliştirilmesi olduğunu dile getirmektedir. Öğrenciler okuduğu eserlerle ilgili tespit ve yorumlarını aktarabilecekleri ortamlar oluşturulması önemlidir.

Bilişsel gelişim açısından bu dönem Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramında Soyut İşlemler Dönemi'ne denk gelmektedir. Çocuklar soyut kavramları anlayarak etkili bir biçimde kullanabilirler. "Bu dönemde çocuklar, çeşitli ideal fikirleri, değerleri, inançları geliştirmeye başlarlar. Toplumun yapısıyla, felsefesiyle, politikayla ilgilenir; bir değerler sistemi örgütlemeye yönelirler." (Senemoğlu, 2009:49) Öğrencilere toplumsal içerikli eserlerin sunulması gereklidir. Yurt ve dünya sorunlarının yer aldığı eserleri okutulması bunlar üzerine tartışma ortamları yaratılması geleceğin dünyasını kuracak genç için elzemdir. Öğrencilerin soyut işlemler yapabileceği ortamlar oluşturulması gereklidir. "Çocukta düşüncenin formel

işlemler düzeyine ulaşmış olmasının göstergesi, Piaget’ye göre, çok sayıda probleme çözüm getirebilmesidir.”(Yavuzer, 2012:268)

En önemli yeti çok okumak değil düşünerek, benimseyerek, özümseyerek okuma. Bize bir şeyler katabilecek olan her kitap, bir sonraki seçimdeki yanlışla payımızı azaltacak, alılmama gücümüzü ise arttıracaktır. (İpşiroğlu, 2004:42)

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Dil bir milletin kültürü, düşünce ve değerler sistemidir. Geçmiş binlerce yıl öncesine dayanan Türk dili de Türk kültürünün, düşüncesinin ve değerlerinin taşıyıcısı, Türk milletini bütünleştiren temel kültür ögesidir.

Atatürk, Türk dilinin milletimiz için önemini şu sözleriyle açıklamıştır: “Türk milletinin dili Türkçedir, Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felâketler içinde ahlâkının, ananelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin, kısacası bugün kendini, milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir. ”

Türk Edebiyatı, milletin oluşturduğu kültür ve medeniyeti, Türkçenin estetik güzelliğini yazılı ve sözlü değişik anlatımlarla günümüze taşımış bir hazinedir. Bu hazinenin en önemli parçası olan edebî eserler, Türkçenin zenginliğini, kültürel özelliklerimizi, milli değerlerimizi yansıtan birer anıt eserler bütünüdür.

Millî Eğitim Bakanlığı’nın genelgede belirttiği amaçlar aynı zamanda Türk Dili ve Edebiyatı eğitimin genel amaçları içinde yer almaktadır. Bu çalışma 100 Temel Eserin Millî Eğitim Bakanlığı’na belirlenen amaçlara ve Türk Dili ve Edebiyatı dersinin genel amaçlarına ulaşmadaki etkililiğini, başarılı ve başarısız yönlerini, bunların sebeplerini ve sonuçlarını ortaya koyacaktır. Çalışma sonucunda belirlenen eserler Türk Edebiyatı, Dil ve Anlatım derslerinin kazanımlarıyla örtüşüp

örtüşmemesi bakımından değerlendirilecektir. Bu değerlendirmenin bundan sonra bu konuda yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

1.3. Problem Cümlesi

Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser, Türk Dili ve Edebiyatı dersinin genel amaçlarına ulaştırmada uygun mudur?

1.4. Alt Problemler

1. Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplar kültürümüzün inanç, bilgi ve zevk inceliklerine ait birikimini tanıtarak benimsetmekte uygun mudur?

2. Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplar Türk dilinin bütün özelliklerini öğrenme, kullanma ve bu yolla bilgi edinme, kavrama, analiz ve sentez yapabilme alışkanlığı kazandırmakta ne derece etkilidir?

3. Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplar öğrencilere diğer alanlarda da sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı; araştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlama, sentez ve oluşturma gücü kazandırmakta ne derece etkilidir?

4. Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplar Türk edebiyatının dünü ve bugünü ile dünya edebiyatı içerisindeki yerinin öneminin kavranılmasına imkân ve zemin hazırlamakta ne derece etkilidir?

5. Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplar Ortak millî kültür değerleri taşıyan eserlerden faydalanmak suretiyle Türk toplumunun temel değer hükümlerini öğretip benimsetmede ne derece etkilidir?

6.Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplar yazarken ve konuşurken Türkçenin imlâsına ve estetik inceliklerine özen gösterilmesi ve bunların yaygınlaştırılmasını sağlamakta ne derece etkilidir?

7.Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplar Türk dilinin kurallı, zengin, üretken ve tarihî geçmişinde çeşitli şekil ve türlerde üstün seviyeli eserler veren köklü bir dil ailesinden geldiği şuurunu yerleştirmek; bugün de Türk dili ile dünya çapında eserler verilmekte olduğunu göstermekte ne derece etkilidir?

8.Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplar okumanın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu benimsetmek, okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmakta ne derece etkilidir?

9.Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplar öğrencilere dinlediklerini, okuduklarını, incelik ve derinlikleriyle kavratmakta; onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını, söz veya yazı ile plânlı, etkili, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etme kabiliyetlerini geliştirmekte ne derece etkilidir?

10.Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplar dilin, millet hayatındaki yerini iyice belirterek, köklü kurallar kazanmış bir dilin eğitim ve öğretimdeki yerini kavratmakta ne derece etkilidir?

11. Millî Eğitim Bakanlığının, ortaöğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan kitaplar millî birlik ve bütünlüğün vazgeçilmez unsurlarının başında gelen Türk dilini, özelliklerini bozmadan ve aşırılığa kaçmadan, edebiyatımızın seçkin eserlerini okutarak öğretmekte ne derece etkilidir?

1.5. Sayıtlar

100 Temel Eser listesinden örneklem olarak seçilen romanların evrenini temsil ettiği varsayılmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

Araştırma 100 Temel Eser listesinden yalnızca roman türüyle sınırlandırılmıştır. Bu romanların içinden örneklem olarak üç yerli, ikinci yabancı olmak üzere Mai ve Siyah, Çalığışu, Fatih-Harbiye, Fareler ve İnsanlar, Beyaz Gemi seçilmiştir.

1.7. Tanımlar

100 Temel Eser: Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2004 yılında ortaöğretim öğrencileri için belirlenen eserler.

Amaç: Öğrenci davranışlarında gerçekleşmesi istenilen değişimler. (Özbay, 2008:21)

Beceri: Kişinin yatkınlık ve öğrenime bağlı olarak bir işi başarma ve bir işlemi amaca uygun olarak sonuçlandırma yeteneği. (TDK, 2005:230)

Öğretim Programı: Belli bir öğretim basamağındaki sınıflarda okutulacak derslerin amaçlarını, içeriğini ve değerlendirme sürecini kapsayan program. (Özdemir, 2004:10)

1.8. Kısaltmalar

akt. :aktaran

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

S. :Sayı

s :Sayfa

TDK :Türk Dil Kurumu

PISA :Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Program

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde 100 Temel Eseri çeşitli yönlerden inceleyen çalışmalara yer verilecektir.

İnce (2008), **“100 Temel Eser”in Çocuk Edebiyatının İlkeleri Bağlamında İncelenmesi** adlı yüksek lisans tezinde İlköğretim öğrencileri için önerilen 100 Temel Eser’den seçilen 20 eseri çocuk edebiyatının temel ilkeleri doğrultusunda incelemiştir. Çocuk kitaplarının taşıması gereken özelliklere değinmiş ve örneklem çerçevesindeki yapıtları bu doğrultuda incelemiştir. İncelediği 20 eserin içinden 5 eserin çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygun olduğu sonucuna varmıştır.

Arıcan (2010), **100 Temel Eser Uygulamasının Öğrencilerin Okuma Alışkanlıklarına Etkisi Konusunda Öğretmen Görüşleri** adlı yüksek lisans tezinde okuma ve okuma alışkanlığı kazanmanın önemine değinmiş, 100 Temel Eser uygulamasının öğrencilerin okuma alışkanlıklarını geliştirmede başarılı olamamasının nedenleri ilköğretim Türkçe öğretmenlerinin görüşleri çerçevesinde değerlendirmiştir. 100 Temel Eser’e öğretmenlerin bakış açısının genel olarak olumlu olduğunu ancak uygulamanın ilköğretim Türkçe öğretmenlerinin uygulama hakkında yeterince hizmet içi eğitim almamaları, sürece başından itibaren tam olarak dâhil edilmemeleri, listede yer alan eserlerin öğrencilere uygunluğunun tartışılır olması, okumanın öğrenciler için zorunlu tutulması, listede yer alan kitapların yayımına özen gösterilmemesi ve uygulamanın kütüphane boyutunun yeterince düşünülmemesi gibi eksikliklerinin olduğunu tespit etmiştir.

Tozoğlu (2009), **T.C. Milli Eğitim Bakanlığınca İlköğretim İçin Tavsiye Edilen 100 Temel Eser İçerisindeki Türk Edebiyatına Ait Romanların Atasözleri ve Deyimler Bakımından İncelenmesi** adlı yüksek lisans tezinde 100 Temel Eser listesinde yer alan Türk Edebiyatına ait romanlardan 9 tanesinde yer alan deyim ve atasözlerini belirlemiştir. Belirlenen deyim ve atasözlerini anlamsal ve biçimsel yapı bakımından sınıflandırmış ve belirlenen deyim ve atasözlerine ilişkin değerlendirmeler yapmıştır. İncelenen eserlerin tamamında deyim kullanıldığını, atasözlerinin ise 3 eserde hiç kullanılmadığını tespit etmiştir.

Şen (2007), **Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma** adlı yüksek lisans tezinde 100 Temel Eser listesinde yer alan kitaplarda millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri tespit etmiş; Türkçe eğitiminde değer aktarımının nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur. 100 Temel Eserden yansız seçilen 58 eseri, eserlerde işlenen değerler açısından sınıflandırıp analiz etmiştir. İlköğretim 100 Temel Eser serisindeki kitaplarda sevgi değerinin ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Sevgi değerini sırayla, duyarlılık, yardımseverlik, saygı, sorumluluk değerleri takip etmiştir. Bağımsızlık değerini, 100 Temel Eserdeki kitaplarda tespit edilememiştir. Sağlıklı olmaya önem vermek, barış, özgürlük, bilimsellik değerleri ise eserlerde en az yer verilen değerlerdir.

Okur (2007), **Serbest Okuma Etkinliğinin Sözcük Hazinesi ve Kavram Gelişimine Etkisi (MEB Tarafından İlköğretim II. Kademe Öğrencilerine Önerilen 100 Temel Eser Örneğinde)** adlı doktora tezinde okuma etkinliğinin sözcük öğretimi ve kavram gelişimindeki etkisini belirlemek amacıyla Türkçe örneklere dayalı uygulamalar gerçekleştirmiştir. Yapılan uygulamalarda okuma materyali olarak da 100 Temel Eser seçilmiş, böylece tavsiye edilen eserlerin sözcük hazinesi ve kavram gelişiminde ne derece etkili olduğu da tespit edilmesi amaçlanmıştır. 100 Temel Eserden üç yerli roman seçilerek bunların içinden, yine uzman görüşleri doğrultusunda, üç yüz sözcük ve sözcük grubu tespit edilmiştir.

Tespit edilen bu sözcük ve sözcük grupları da değişik test teknikleriyle uygulama sırasında öğrencilere sorulmuştur. Araştırma sonucunda şu tespitlere varılmıştır: Okuma etkinliği sözcük hazinesi ve kavram gelişimini etkilemektedir. İlköğretim okullarında okuma olgusu henüz yerleşmemiş ve okuma alışkanlığını kazandıracak bir proje bulunmamaktadır. MEB tarafından tavsiye amaçlı oluşturulan kitap listesi sadece okumayı gözetirken bu kitaplarda çocukların sözcük ve kavram gelişimini geliştirecek bir haricî sistem düşünülmemiştir. Öğrencilerde, sözlük kullanma ve sözlükten faydalanma bilinci henüz yerleşmemiştir. İlköğretim okulları için hazırlanan sözlüklerde birlik sağlanamamış ve sözlüklerin öğrencinin ihtiyacını karşılayamayacak içerik ve biçimde olduğu gözlenmiştir.

Akçay (2009), **100 Temel Eser'in Kelime Kazanımı Açısından Değerlendirilmesi (MEB Tarafından İlköğretim II. Kademe İçin Önerilen 100 Temel Eser'den Seçilen Beş Eser Örneğinde)** adlı yüksek lisans tezinde İlköğretim II. Kademe için önerilen 100 Temel Eser kelime kazanımı açısından değerlendirilmiştir. Araştırma ikisi deney ikisi kontrol grubu olmak üzere dört altıncı sınıfta uygulanmıştır. 100 Temel Eser den rastgele 5 eser seçilmiş, bu eserlerin içinden yüz elli kelime/kelime grubu tespit edilmiştir. Tespit edilen kelime ve kelime grupları değişik test teknikleriyle öğrencilere sorulmuştur. Ulaşılan sonuçlar şunlardır: 100 Temel Eser, Türkçe dersinin okuma becerisi kazanımını gerçekleştirmesinde etkilidir. Öğrenciler, yeni bir kelime öğrenmek için sözlüğe yönelmemiştir; öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlığını geliştirilmelidir. Türkçe derslerinde 100 Temel Eserin tamamının okutulması zaman açısından mümkün olmadığı için serbest okuma etkinlikleriyle bu eserle okutulmalıdır. Öğrencilerin serbest okuma alışkanlığı geliştirilmelidir.

Sivrikaya (2010), **İlköğretimde Küresel Değerler 100 Temel Eser Üzerine Bir İnceleme** adlı yüksek lisans tezinde İlköğretim için belirlenen 100 Temel Eser serisinden tesadüfi yöntemle seçilen 40 eserde yer alan küresel değerleri tespit etmiştir. Sonuçta, İlköğretim 100 Temel Eser serisindeki kitaplarda demokrasi değerinin işlenme sıklığı bakımından ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Demokrasi

değerini sıra ile etik, bireysel gelişim, hürriyet, empati, bilgi, toplam kalite ve verimlilik değerleri izlemektedir. Eserlerde en az yoğunlukta bulunan değer ise “çağdaşlaşma” değeridir. İncelenen yerli ve yabancı yazarlı eserlerde “Avrupa Birliği” değeri tespit edilememiştir.

Kılıç (2009), **Yüz Temel Eserde Dini ve Ahlaki Değerler** adlı yüksek lisans tezinde İlköğretim için belirlenen 100 Temel Eserden öğrenci görüşleri doğrultusunda seçilen 10 eseri dini ve ahlaki değerler bakımından incelemiştir. Eserlerin çoğunda yer alan dini ve ahlaki değerlerin günümüz çocukları için yeterli olmadığını tespit etmiş ve yazılacak çocuk kitaplarının onların dini ve ahlaki gelişim seviyeleri ile dil gelişimine uygun bir şekilde yazılmasını önermiştir.

Doğan (2011), **“100 Temel Eser” de 6, 7 ve 8. Sınıflar İçin Önerilen Ortak Kitaplar Üzerine Bir Araştırma** adlı yüksek lisans tezinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim öğrencileri için tavsiye edilen “100 Temel Eser”de yer alan çocuk hikâyeleri ve romanlarının eleştirel bir gözle değerlendirilmesini amaçlamıştır. 100 Temel Eserden Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuz Kitaplarında (MEB) 6, 7 ve 8. sınıflarda ortak önerilen hikâye ve roman türünde 10 (on) eser örneklem olarak seçilmiştir. 100 Temel Eser”de yer alan ve Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuz Kitaplarında (MEB) da 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencileri için ortak önerilen kitapları (çocuk hikâyeleri ve romanları) içerik, biçim, dil ve anlatım yönleriyle incelemiş, bu türlerin çocuk gelişimine katkısı incelemiş, bu eserlerin tutarlılık düzeylerini ve Türkçe Dersi Öğretim Programına katkısını belirlemiştir. Araştırma sonucunda söz konusu eserlerden beşinin (Hep O Şarkı ve Barbaros Hayrettin Geliyor, İnsan Ne ile Yasar, Dede Korkut Hikâyeleri, Mesnevi’den Hikâyeler) çocuk edebiyatı kitaplarında yer alan biçim, içerik özelliklerine ve programda yer alan genel amaçlar ile okuma metinlerinde bulunması gereken özelliklere uygun olmadığı tespit edilmiştir.

Çocuk Vakfı (2009), **100 Temel Eser Raporu** adlı çalışmasında 100 Temel Eser listesiyle ilgili düşüncelerini açıklamış kişi ve kuruluşların görüşlerinin de yansıtıldığı ve dile getirildiği geniş kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Raporun amacı

100 Temel Eser genelgelerinin belirlediği okuma alışkanlığı kazandırmak amacının ve işlevinin ne ölçüde gerçekleştiğinin değerlendirmesini yapmak ve Milli Eğitim Bakanlığı'nı bilgilendirerek kamuoyuyla paylaşmaktır. Raporun sonucu ise 100 temel eser genelgesinin iptali yönündedir.

Özer, Akkaya (2011), **100 Temel Eser Uygulamasına İlişkin Öğrenci Görüşleri: Bilecik Örneği** adlı bildiride 100 Temel Eser uygulamasını ortaöğretim öğrencilerinin görüşleri doğrultusunda değerlendirmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin 100 Temel Eserle ilgili eser adları, yazarları gibi konularda bilgi sahibi oldukları, ayrıca eserleri okumanın gerekli olduğunu, fakat listede güncel örneklerin de yer alması gerektiğini düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Şirin (2006), **“İlk ve Ortaöğretim Öğrencileri İçin 100 Temel Eser” Türkçe-Edebiyat Öğretimi, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı** adlı bildirisinde İlk ve Ortaöğretim öğrencileri için belirlenen 100 Temel Eser listelerinin içeriklerini ve uygulamasını Türkçe ve edebiyat öğretimi, okuma alışkanlığı kazandırma, çocuk ve gençlik edebiyatımıza etkileri açısından ele almıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1.Araştırma Modeli

Bu çalışma genel tarama modeliyle yapılmıştır.“Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir.”(Karasar:2009:79).

Çalışmada 100 Temel Eserden seçilen romanlar Türk Dili ve Edebiyatı eğitiminin genel amaçları yönünden incelenmiştir. Tarama modeli, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. (Karasar, 2009: 77)

3.2.Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini 100 Temel Eser listesinde yer alan roman türündeki eserler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, 3’ü yerli 2’si yabancı olmak üzere 5 roman oluşturmaktadır.

3.3.Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanması aşamasından öncelikle planlama işlemi yapılmış ve araştırmanın amaçları belirlenmiştir. 100 Temel Eser listesi taranarak romanlar belirlemiştir. Belirlenen romanlar arasından Mai ve Siyah, Çalığışu, Fatih-Harbiye, Fareler ve İnsanlar, Beyaz Gemi romanları seçilmiştir. Çalışmada yer alan veriler kaynak taraması ile elde edilmiştir.

3.4. Veri Çözümleme Teknikleri

100 Temel Eser listesi taranmıştır. Bu eserlerin içinde yer alan beş roman ikişer kez okunarak çözümlenmiştir. Bu romanlarla ilgili yapılan akademik çalışmalar incelenmiştir. Türk Dili ve Edebiyatı eğitiminin genel amaçlarına yönelik unsurlar tespit edilmiş ve yorumlanmış, sonuca ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1.Mai ve Siyah

Mai ve Siyah, Halit Ziya Uşaklıgil'in yazdığı, Batılı roman tekniğine uygun Türk edebiyatının modern anlamda yazılmış ilk romanıdır. Roman 1896-1897 yıllarında Servet-i Fünûn dergisinde tefrika edilmiş, 1898'de kitap olarak basılmıştır. Dili ağır olduğu için yazar tarafından 1938'de belli ölçüde sadeleştirilmiştir. Romanda hayalperest bir genç olan romanın başkahramanı Ahmet Cemil'in hayalleri ve hayatın gerçekleri arasında verdiği mücadele ve yaşadığı hayal kırıklıkları anlatılır. Mavi bir gecede bârân-ı elmasla (elmas yağmuruyla) başlayan ve siyah bir gecede bârân-ı dürr-i siyahla (siyah inci yağmuruyla) son bulan romanda Ahmet Cemil aracılığıyla Servet-i Fünûn edebiyatının özelliklerine yer verilir. Bu bakımdan roman Servet-i Fünûn edebiyatının beyannamesi niteliğindedir.

Romanda Türk Edebiyatı, özellikle klasik edebiyat şairleriyle ilgili görüşler, onların sanat anlayışları şu şekilde dile getirilmiştir:

Şiirin nasıl bir yol takip ettiğini (izlediğini) anlamıyorsunuz. Fuzulî'nin saf ve samimi (katışıksız ve içten) şirine tercüman olan o temiz lisanın (dilin) üzerine sanat gibi, ziynet (süs) gibi iki belayı taslit (musallat) etmişler; lisanda onlardan başka bir şey bırakmamışlar, öyle şeyler söylenmiş ki sahiplerine şair demekten ziyade kuyumcu denebilir. Bir ucundan tutulsa da silkilse taş parçalarından başka bir şey dökülmeyecek... Lisanı camit (cansız) bir kütle haline getirmişler. Bakîler, Nedimler, o deha perisinin nâsiyelerine (alınlarına) ilahi bir nur (aydınlık) koyduğu adamlar, bu lisandan, bu camit kütleden ne çıkarabileceklerinde mütehayyir kalmışlar (şaşıp kalmışlar); lisanı – üstünü örten tezeyyün ve tasannu (süslenme ve aşırı sanat yapma) yükünün altında zayıf, sarı, artık görülmeyecek belki yok denebilecek bir hale gelen ruhu- Veysîlerin, Nergisîlerin eline vermişler; o güzel Türkçeye muamma söyletmişler. Bunu inkar etmek (yadsımak) mümkün değil... Dört yüz sene emekle lisanının üzerine yığılan bu kof

şeyler işte nihayet (en sonunda) zaman ile yavaş yavaş sıyrılıp savruldu.
(Uşaklıgil,2011:21-22)

Yazarın romanda yansıttığı şiir hakkındaki bu düşünceler, okuyuculara o dönem sanatıyla ilgili bilgi verici, konunun içine dahil edici niteliktedir.

Okumanın önemine dair düşüncelerini ise kahramanlarını olumlayarak şöyle yansıtır:

(...) çok kitap okumak sayesinde her şeyden anlar... (Uşaklıgil, 2011:30)

Sanata, müziğe karşı olumlu duygular ve düşünceler alandaki anıt isimler aracılığıyla aşağıdaki alıntıda olduğu gibi dile getirilmiştir.

Waldteufel'in bu meşhur valsini (dans müziğini) ne vakit dinlese bütün hayali inkişaf ederdi (ortaya çıkardı). Onun ismini kendine mahsus şive ile (söyleyişle) tercüme etmişti: Bârân-ı elmas (elmas yağmuru)! Ne güzel, ne hulyalar (hayaller) getiren, nasıl rüya alemleri açan bir isim...(Uşaklıgil, 2011:34)

Türk toplumunda aile toplumun en küçük yapı taşı ve ev en önemli kurumudur. Ailede herkes birbirine bağlı saygılı, sevgili ve dayanışma içindedir. Bunun dışında ailesine karşı sorumluluk hissetmeyen, sorumluluklarını yerine getirmeyen aile bireyleri Raci'nin şahsında olumsuzlanır.

-Allah cezasını versin! Islah olmayacak (Düzelmeyecek), evde kendisini bekleyen karısını, çocuğunu düşünmek yok ki... Yine oraya gitti... (Uşaklıgil, 2011:40-41)

Olumlu davranış özellikleri gösteren aile bireyleri de aşağıdaki alıntıda olduğu gibi söz gelimi babanın nasıl bir fedakârlık yapması gerektiği yazarın bakış açısıyla şöyle verilir:

Bu adamın yalnız bir endişesi vardı: Ailesini mesut etmek... Senelerce fikrini vakfettiği (adadığı) bu maksadı temin (bu amaca ulaşmak) için kendisini, evet yalnız kendisini birçok şeylerden mahrum (yoksun) bırakarak; araba ile gitmek arzularına galebe çalıp (üstün gelerek) yokuşları, çamurlu sokakları yaya tırmanarak, geçen senenin

esvabını (giysilerini) bu seneye Salih (elverişli) görmeye çalışarak, hatta arkadaşlarının hissetle ithamına (cimrilikle suçlamalarına) gülümseyerek para biriktirmişti, ufak bir şey... Birçok adamların bir dakikada bir zarın hevesine terk edebileceği kadar ufak... Fakat bu ufak şey bu namuskar (namuslu) aile babasını senelerce yormuş, senelerce alınını terletmişti. O para ile işte şimdi karısını, çocuklarını sokak ortasında kalmaktan muhafaza eden (koruyan) Süleymaniye'deki şu beş odalı evciği, Ahmet Cemil'in bazen gülerek "bizim konak" dediği mesken (yer) alınmıştı. (Uşaklıgil, 2011:43)

Türk Edebiyatının anıt eserleri, eserlerin içerikleri ve bu eserleri okuyan kişilerin olumlu özellikleri roman aracılığıyla şöyle veriliyor:

Babasının Mesnevî'ye pek merakı vardır; gelişi güzel bir yeri açılır, her yeri cazip (çekici) olan bu kitabın bir hikayesi okunur, Ahmet Cemil'in küçük yaşından beri tahsil zemininde (eğitiminde) bütün adımlarına rehber olan (önderlik yapan) bu baba o vakit oğluna ders verir: Bir nükteyi anlatmak, bir mazmunu tefsir etmek (ince bir manayı yorumlamak) için saatlerce yorulur; bu genç dimağı bir gonca gibi nazik parmaklarla açmaya çalışır. (Uşaklıgil, 2011:45)

Türk kültüründe ailenin temel direği babadır. Babanın yokluğu ailenin gerek ekonomik gerekse psikolojik birçok zorlukla karşılaşmasına yol açar. Romanda Ahmet Cemil'in babasının ölümünden sonra hem ailenin bütününün hem de Ahmet Cemil'in hissettiği duygular şöyle dile getirilir:

O vakitten sonra bu küçük bahtiyar (mutlu) aile nasıl değişmiş, nagihan (birdenbire) bir kaza darbesine uğrayan bu yuvacık nasıl perişan, baş aşağı düşmüş gibiydi. O vakitten beri o pembe odanın içinde o kilim döşemesinin üstünde bir şey noksan (eksik) idi, bu evin bütün havasında hayatın büyük bir unsuru (ögesi) eksilmişti. O noksana kendilerini alıştıramamışlardı. (Uşaklıgil, 2011:46)

Ailenin temel direğinin vefatı bütün aileyi perişan etmiştir. Ahmet Cemil'in kişisel duyguları da aynı perişanlıktan fazlasıyla nasibini almıştır.

Kaç sabah Ahmet Cemil yatağından, göğsünde bir ateş ile kalktıktan sonra, sanki korkunç bir rüyadan uyanmış da sabahleyin o rüyanın altından mesut bir hakikat çıkacakmışçasına odasından yavaşça yürüyerek, babasının odasına gitmiş; onu henüz yatağın içinde, sakın bir uyku ile uyuyor görecekmış ümidiyle titremişti. (Uşaklıgil, 2011:47)

İlk gençlik çağlarında aileden yavaş yavaş uzaklaşmaya başlayan genç, arkadaş çevresiyle daha yakın iletişim halindedir. Ahmet Cemil’le Hüseyin Nazmi’nin arkadaşlık ilişkileri yatılı okul hayatıyla birlikte daha sıkı bir bağ oluşturmuştur.

Hüseyin Nazmi ile asıl muhabbet (sevgi) iplikleri burada bağlanmıştı. İkisi bir sınıfta idiler; ikisi de leyli (yatılı) olmuşlardı,o vakit aile hayatından uzak düşen bu iki genç kalp birbiriyle samimi bir karabet hasıl etti (yakınlık ortaya çıkardı), emel (arzu) ve fikirde bir iştirak (ortaklık) peyda ettiler (kazandılar). Zaten hislerinde, harici tesirleri ahiz ve telakkide (dış etkileri almada ve anlayışta), efkârın tayin ve nakşı (düşüncelerin belirlenmesi ve işlenmesi) tarzında bir anlayıştaydılar. Mesela ikisi de bir şeyi tuhaf yahut garip bulmakta, bir fikri beğenmekte yahut reddetmekte, bir vakadan müteessir olmakta (üzüntüye düşmekte) veyahut ona lakayt (ilgisiz) kalmakta müttefik çıkarları (aynı fikirde olurlardı). Onun için sevişmek (birbirini sevmek), o insanlar arasında o kadar tatlı olmakla beraber o kadar nadir tahakkuk eden (az gerçekleşen) sevişmek, bu iki saf ve temiz kalp için pek kolay bir şey oldu. (Uşaklıgil, 2011:52-53)

Romanı okuyan öğrenci, arkadaşlık ilişkilerini gözden geçirerek modelleme yoluyla olumlu, olumsuz özelliklerini ayırarak kendi hayatıyla da ilişkilendirip bu kahramanlar aracılığıyla yaşamda arkadaşlık ilişkilerine dair yeni düşünceler, değerler edinebilir ve iletişim becerileri konusunda deneyim kazanabilir.

İnsan, keder ve sevinç zamanlarında kalbinin tahammülünden (dayanabileceğinden) fazlasını diğer hassas (duygusal) bir kalp ile taksim etmek (paylaşmak) ister. Bu öyle bir ihtiyaçtır ki hiçbir maddi fayda beklemeksizin Ahmet Cemil’i Hüseyin Nazmi’ye sevk ediyordu (götürüyordu). (Uşaklıgil, 2011:68)

Üzüntüde ve sevinçte bir arkadaş, dosta duyulan ihtiyaç Ahmet Cemil’in ve Hüseyin Nazmi’nin arasındaki dostluk arkadaşlık bağlarıyla edebî bir biçimde dile getirilmiştir. Bu ihtiyacın giderilmesinden duyulan hoşnutluk başka hiçbir şeyle doldurulamaz.

Birbirinden duydukları samimiyet (içtenlik) zevkini, gönül inşirahını (rahatlığını) hiç kimsenin ülfetinde (arkadaşlığında) bulmazlardı. (Uşaklıgil,2011:220)

Romanda yazarın gittiği mekânlar, mekânlarla ilgili özellikler zaman zaman ayrıntılı, mekanın insan üzerindeki etkisi verilmiştir. Bu tür anlatımlar okuyucuda daha dikkatli bir gözlem yeteneği kazandırmaya ya da geliştirmeye katkı sağlar.

Öyle sâkit (susmuş), gaşyolmuşçasına (kendilerinden geçmişçesine) karşılarında güneşin şaşaasıyla (ışığıyla) parıldayan levhaya; ta uzakta denizin ağışuna (kucağına) süzölen Üsküdar'a, beride bir müddet devam edip sonra birdenbire inkita eden (kesilen) Boğaziçi'nin menazırına (manzaralarına), Üsküdar İskelesi'nden kalkan bir vapura, Beşiktaş'tan karşıya aheste aheste (yavaş yavaş) geçen bir kayığa uzun uzun baktılar. (Uşaklıgil,2011:61)

Özellikle edebiyata ve edebî türlere ilgi duyan okuyucu öğrenciler Ahmet Cemil'in yaratma sürecinde yaşadığı sıkıntılarla çok yakından ilgileneceklerdir. Zaman zaman da kendilerinden de bir şey bulacaklardır.

-Ah, neler hissediyorum da tahlil edemiyorum (irdeleyemiyorum). Bir şey yazmak, o duyguların içinden bir şey çıkarmak istiyorum ama bir kere ne yazmak istediğimi tayin edebilsem (belirleyebilsem). Şurada –beynini gösteriyordu- bir şey v a, bir şey duyuyorum ama rüyalarda tutulamayan şekiller gibi parmaklarımın arasından kaçıyor. Bilir misin, nasıl bir şey? Bak şu semayai ne görüyorsun, mailiklerden mürekkep bir derya (maviliklerden oluşan bir deniz)... Gözlerinle onun içine girmeye çalış; o mailikleri yırtmak için uğraş, ne görüyorsun? Mai... Daima mai... Değil mi? Sonra, bak ayağımızın altındaki toprağa, ne buluyorsun? Donmuş, simsiyah bir renk... Of!.. O siyah tabakaları parçalayarak içeriye bak; in, in, in, ne kadar inebilmek mümkünse o kadar in; ne buluyorsun? Siyah... Daima siyah değil mi? İşte öyle bir şey yazmak istiyorum ki yukarı bakılsa mai ve daima mai; aşağı bakılsa siyah daima siyah... Bir şey ki mai ve siyah olsun. Hasta mıyım, bilemiyorum, fakat ah! O ne yazmak istediğimi bilsem; onu şöyle karşımda resmi çıkarılmış,tasvir edilmiş (betimlenmiş) görmek mümkün olsa; işte o vakit, zannediyorum ki artık ölebilirim; hayatta nisabını (nasibini) tamamıyla almış bir adam hükmünde gözlerimi kapayabilirim. (Uşaklıgil,2011: 61-62)

Ahmet Cemil'in yazma eylemine geçmeden önce iyi bir sanatçı olmak için öncelikle birikim gerektiğini zengin bir kültür ve edebiyat araştırması yapılmasının uygun olduğunu dile getirdiği satırlar günümüzde kolay yoldan şöhret ve para kazanma anlayışına, kolaycılığa, hazırcılığa bir tokat niteliğinde ifadelerdir. Yazar

roman kahramanı aracılığıyla iyi bir sanatçı olmak için öncelikle birikim gerektiği düşüncesini etkili bir biçimde dile getirir.

Yalnız yazmakla, daima işleyen amele (işçi) gibi sanatın aynı mertebesinde (derecesinde) kalacaklarını, eğer hakikaten (gerçekten) sanat sahibi olmak isterlerse asıl sanat ehliyle ülfet etmek (sanatçılarla görüşüp konuşmak), onların hünerini (becerilerini), sırlarını tahlil eylemek (irdelemek) lazım geleceğinde ittifak ettiler (birleştiler). Evvela makul bir tertip (akla uygun bir düzen) ile başlamak hevesinde idiler. Bir edebiyat tarihi silsilesi buldular. Sıra ile mütalaaya karar verdiler; evvela İlyadları, Odiseleri(İlyada, Odessia destanları) okuyacak oldular; bunları yarım bıraktılar. Hüseyin Nazmi'nin celp ettiği (getirdiği) bütün eski edebiyata ait kitapların ötesinden berisinden beşer onar sahife (sayfa) kesilmekle kaldı; daha yakın zamanlara inmekte acele ediyorlardı. Yunan ve Roma edebiyatında teahhur edemediler (çok kalamadılar), hatta orta çağlardan sonra iki üç asırlık (yüzyıllık) edebiyatı iki üç ayda esneye esneye, uyuya uyuya geçtiler; tekrar yeis duymaya başladılar, biraz daha yakın zamanlara gelmek istediler; Goethe'ye, Schiller'e, Milton'a, Yung'a, Myron'a, Hugo'ya, Musset'ye, Lamartine'e kadar geldiler; o vakit bu alemin lezâiziyle mest olarak (bu dünyanın lezzetleriyle kendilerinden geçerek), uzun, pek uzun bir müddet kalmak lazım geleceği nazarlarında taayyün etti (ortaya çıktı). O şiir ummanı (okyanusu) içine daldılar. (Uşaklıgil,2011:63)

Romanda yer yer serpiştirilmiş söyleyişlerle toplumun kültüründe yer alan genel değerlere de rastlanır. “Kazanılmış mala değil kazanılacak yiğide bak.” ifadesi bu düşünceye güzel bir örnektir.

Türk toplumunda ailenin temel direği olan babanın vefatı ya da yaşadığı herhangi bir sorun sonucunda ailenin ekonomik sorumluluğu genellikle erkek çocuklarına yüklenir. Bu sorumluluğun yüklendiği Ahmet Cemil'in duyguları ve düşünceleri şöyle dile getirilir:

Bir akşam ona:

-Oğlum seninle biraz ciddi konuşmak lazım geliyor, dedi.

O vakit bu ana ağzından her kelimeyi müteakip (her kelimenin ardından) ağlamak arzusuna mağlubiyetinden (yenilmekten) korkarak; bazen köşede büzülmüş, siyah, mağmum (kederli) gözlerini annesine dikmiş bakan İkbâl'e; bazen göğsü kabara kabara duran Ahmet Cemil'e bakarak, baktıkça tıkanarak, bazen de hiçbirisine bakmaya kuvvet

bulmayarak, perişan, bir tertibe uymaz, birbirini tutmaz, yarım yarım cümlelerle babalarından bir şey kalmadığını, kalan ufak tefeğin biraz sonra bitmek üzere olduğunu söyleyebildi. Sonra yine sustular, bir aralık o sükûnun içinde muhtasar (kısa) fakat kısalığında müthiş bir belagat (sanat) gizlenen şu sual irat olundu (şu soru soruldu):

-Ne vakit şahadetname (diploma) alacaksın?

Ahmet Cemil artık gözlerini kapadı, sanki dün süt ile beslediği çocuktan bugün ekmek isteyen bu ananın perişan halini görmek istemiyordu, İkbâl'in üzerinden bir bulut geçen siyah gözleri, indi. (Uşaklıgil,2011:68)

Romanın yazıldığı dönemde toplumsal yaşamın düzenlenmesiyle ilgili bilgilere rastlanır. Bu bilgiler okuyuculara toplumun yaşadığı kültürel ve toplumsal değişimle ilgili ipuçları vermesi bakımından önemlidir.

On beş yaşını aşan çocuklarda mukaddimesi (belirtileri) görülen bir takayyüt ve tekellüf (özen ve gösteriş) endişesini henüz Ahmet Cemil hakkında takınmaz, ona karşı hâlâ Lâmia çocuk kalmıştır; perişan haliyle, henüz taranmamış saçları koştukça savrulurken, açık pembe kısa esvabının (giysisinin) etekleri uçuşarak bahçeyi geçti, selamlık kapısından henüz başı görünen uşağa meydan bırakmayarak yetişti, parmaklığı açtı. (Uşaklıgil,2011:71)

Çocuk bir an evvel hareme gitmek, uşak da Ahmet Cemil'i bir an evvel evine götürüp Avdet etmek için sabırsızlandıklarından bunun çocukla uşak arasında bir sania (düzmece) olması da pek ziyade ihtimal altında olmakla beraber, o, aldanmayı tercih ederdi. (Uşaklıgil,2011:103)

Ahmet Cemil hafif bir selamla ayrılır, titreyerek anahtarı sokar, çamurlu lastikleriyle paltosunu hemen taşığa atar, odasına çıkar, ıslak esvaplarını (giysilerini) öteye beriye iliştirir, hayatta kendisine mukadder (nasip olan) tek dinlenecek yeri olan yatağına girer. (Uşaklıgil,2011:103)

Bir toplumu ayakta tutan önemli değerler vardır. Bu değerlerin olumlanması model alınabilecek kişiler aracılığıyla sunulur. Söz gelimi çalışmak bütün toplumlar için olumlanan bir değerdir ve bu değerın önemi Ahmet Cemil aracılığıyla dile getirilir.

Çalışmak, evet, zaten demin de öyle düşünmüyor muydu? Niçin çalışmasın? Ama talih onu hayata zahmete girmeden tasarruf edenlerden biri etmemiş, bundan ne çıkar? Bilakis (Tersine)... “Ben hayatımı kendim kazandım? Ben yine kendi işimle yaşıyorum!” diyebilmek. Ah o vicdan itminanı (rahatlığı), o, acaba acıkmadan yiyenler gibi çalışmadan yaşayanlar da var mıdır?

Birden azim bir tesliyet(teselli) duydu:

-Elbette çalışacağım!.. dedi. (Uşaklıgil,2011:75)

Romanlarda yazıldığı döneme dair bilgilere doğal akışı içinde rastlanır. Cumhuriyet öncesi dönemde kullanılan para birimlerinden mecrediye Mai ve Siyah'ta şöyle geçer:

Kitapçıların on altı sahifelik hikâye tercümesine iki mecrediye kadar para verdiklerini işitmişti. (Uşaklıgil,2011:75)

On altı sayfalık hikaye tercümesinin iki mecrediye etmesi o dönemdeki tercüme fiyatları ve kullanılan para birimlerini göstermesi bakımından önemlidir.

Romanın yazıldığı dönemde yaşam koşulları bireylerin yaşam mücadelesinde yaptıkları işler ve geçim sıkıntılarına da rastlamak mümkündür. Ahmet Cemil'in babasının ölümünden sonra ailenin geçim sorumluluğunu üstlenmesi ve yaşadığı sıkıntıların anlatılması dönemin koşullarıyla ilgili ipuçları vermesi açısından önemlidir. Ayrıca Ahmet Cemil okumaya o denli düşkündür ki Fransız klasiklerini okumaya başladığında geçim sıkıntısını bile unuttur. Kahramanın okuma tutkusunu okuyucuya örnek olacak niteliktedir.

Nihayet biraz okumaya karar verdiler, her ikisinin ötesinden berisinden karıştırmaya başladılar, okudukça kitaplarını ne için aldıklarını unutuyorlardı. Hele Ahmet Cemil artık Lamartine'in, Musset'nin on altı sahifesini iki mecediyeye satarak yaşamaya çalışmak lazım geleceğini artık aklına getirmiyordu. (Uşaklıgil,2011:76)

Ahmet Cemil'in çalışma sürecinde muhataplarla yaşadığı iletişim ve zaman zaman da çatışma, özellikle bu iş alanında çalışacak kişilere karşılaşacakları problemleri gösterme konusunda ders verir niteliktedir. Böylece roman, öğrencilerin

hayatta karşılaşılabilecekleri sorunları önceden göstermek ve onların çeşitli çözüm önerileri geliştirebilmeleri açısından onları hayata hazırlayıcı kaynak eser konumuna geçer.

Halbuki zaman geçiyor eline, eline para geçemiyordu. Bir aralık biraz mahcubane (utanarak) ısrar neticesiyle kitapçıdan yüz kuruş alabildi. Hikâyenin ruhsatı alındı, haftada bir cüz neşrine (yayımına) başlandı, tâbiin züğürtlüğü daha çabuk neşrine müsait değildi, demek haftada iki meci diye... o da çekişe çekişe alınacak, kitapçı size sadaka veriyormuş gibi burun kıvıra kıvıra sekiz on talepten (isteyişten) sonra verecek. Elinize şöyle kümeliye para geçmeyecek, hatta alabildiklerinizden türlü akçe farkları kaybedeceksiniz, size en ummadığını neviden (türden) muhtelif (çeşitli) paralar verilecek. Bunlar nerelerden toplanmış diye şaşacaksınız? Elli altı kuruşa aldığınızı elli üç kuruşa bozduracaksınız, te'diyat (ödemeler) daima sizin zararınıza olarak, kesirler (küsurlu rakamlar) kaldırılarak yapılacak, bunun mukabilinde de (karşılığında da) ne kadar zahmet, ne kadar intizar (bekleyiş)!.. Yalnız tercüme kâfi (yeterli) değil, ruhsat peşinde koşmalı, matbaada başmürettibe (başdizgiciye) yaltalık etmeli, tashihlere (düzeltmelere) bakmalı. Bunları düşünürken içinden kabaran geniş bir nefesle:

-Of!.. derdi.

Bu suretle yaşayabilmek mümkün olmadığına kanaat hâsıl etti (kanaat getirdi). Başka bir şey daha lazım, bir çalışma vesilesi daha icat etmeli, ama ne?.. (Uşaklıgil,2011:83)

Sabiha Hanım'ın oğluya ilişkisi ve oğluna karşı tutumu, davranışları Türk kültüründeki fedakar anne modeliyle özdeştir. Ancak dönemin gereği annenin çalışmaması ve aile bütçesine katkıda bulunamaması, sorumluluğun Ahmet Cemil'in üzerinde olması anne için üzüntü verici bir durumdur. O, bu üzüntüsünü bütçeyi en iyi şekilde düzenleyerek gidermeye çalışır. Romanı okuyan öğrenci o dönem Türk toplumunun yaşamını günümüzle karşılaştırarak bu değişimi olumlu olumsuz yönleriyle değerlendirmeye gidebilecektir.

Sabiha Hanım çocuklarının hiçbir halini ve hissini tetkikten (incelemekten) hali kalmayan (uzak durmayan) annelerdendi.

Bir gün annesinin önüne "Mir'at-i Şuûn"un idare memuru Ahmet Şevki Efendi'den aldığı beş meci diyeyi koyduğu zaman Sabiha Hanım dedi ki:

-Daha paramız bitmedi, oğlum, sen beni israfı alıştırıracaksın. Bizim idaremizden ne olacak? Biraz da kendine baksana.. Hem ben bu kadar yorulduğuna da razı değilim, sonra hasta oluverirsen...

O güldü, analık şefkatinden doğan bu rikkat (incelik) sözleri Ahmet Cemil’i birden beş yaşındaki çocukluğuna iade etti (götürdü), kumral uzun saçlı başını annesinin dizine koydu:

-Ben çalışmayacak olursam nasıl olur, anneciğim? Ben çalışmalıyım ki bir şey olabileyim, ben şimdi yorulursam sonra rahat edeceğim.. Hele bir mektepten çıkayım, bak ne olacağım? Oğlunu bir matbaa sahibi, bir ceride (gazete) müdürü görürsen iftihar edersin (övünürsün), değil mi, anneciğim? (Uşaklıgil,2011:88)

Ahmet Cemil’in çeviri yaparak ailenin geçimini sağlayamayacağını fark etmesi üzerine ek iş olarak bir çocuğa özel öğretmenlik yapmaya başlaması ve bu süreçte yaşadığı sıkıntı, eğitim işlerinin ve öğretmenliğin kolay olmadığı bir uzmanlık alanı olduğunu göstermesi bakımından ilginçtir.

Bu akşamdan itibaren derse başladı; fakat hocalığın maddi güçlükleri hakkında henüz bir fikir hâsıl etmemişti (edinmemişti). Çocuğa biraz kıraat (okuma) yaptırdıktan sonra ne yapmak lazım geleceğinde tahayyür etti (hayrette kaldı), beş dakikada iş bitti. Şimdi ne yapılacak? Çocuk bekliyordu, Ahmet Cemil adeta sıkıntısından terledi. İmla (Yazım kuralları) yazdırmak istedi, söyleyecek bir şey bulamadı, sonra okuttuğu yeri yazdırdı, yanlışları tashih etti (düzelitti), bazı kaideye taalluk eden hataları izah etmek (bazı kurullarla ilgili yanlışları açıklamak) istedi. Çocuk yüzüne bakıyordu, bir şey anlamadığından emin idi, büsbütün sıkıldı, “Bu defa bu kadar kalsın, gelecek ders için kitap getireyim de...”

Konaktan çıktıktan sonra adeta geniş bir nefes aldı, dün akşam muvazene (bütçe) cetvelini şenlendiren iki liranın kolay kazanılmayacağını şu ilk tecrübe ile anlamıştı. (Uşaklıgil,2011:92-93)

Halit Ziya’nın bu romanı Servet-i Fünun Edebiyatının Fransız Edebiyatından etkilendiğinin bir göstergesi olarak Fransız romancı ve şairlerinin isimlerine de sık sık rastlanır. Öğrenciler edebiyatımızın geçirdiği evrelerle ilgili özellikleri sıralarken ezbere bilgiyle değil, bu tür romanlarla somutlaştırarak edinmiş olacaktırlar.

Bunlara bedel o küçücük sıcak odada minderin üzerine boylu boyuna uzanarak Musset’in “Geceler”ini, Hugo’nun “Temaşalar (izlenimler)”ını, Lamartine’in “Tefekkürat (Düşünüşler)”ını okumak için nasıl bir iştiyak (özlem) duyardı. (Uşaklıgil,2011:102)

Romanda annelerin çocukları için iyi bir gelecek planlamalarında kendileri her türlü fedakârlığı yaparak çocuklarının öğrenim göremelerini, okumalarını

istemeleri toplumda okumanın önemli bir değer olarak görülmesine dair bilgilere de rastlanır.

İşte size bunun için geliyorum, çocuğu böyle bırakmaya babası razı olabilir, fakat ben nasıl razı olurum? Okumak lazım, ben hizmetçilik etmeye mecbur olayım, fakat onu ileride uşaklığa mecbur olmaktan kurtarmak lazım değil mi?... (Uşaklıgil,2011:115)

Hüseyin Nazmi ile Ahmet Cemil arasında geçen konuşmalar aydın kesimin halka bakışı ve halkı değerlendirmesini ortaya koyar.

..Bence halk nerede gürültü olursa oraya teveccüh eder (yönelir), bu tabii meyelana (doğal eğilime), insanlarda istihzalara, tezyiflere (alaylara) uğrayanların haline acımdan ziyade gülmek hissini ilave edersen bugün bizim etrafımızda bağırانların ne yolda bir aks-i seda hâsil ettiğini (yankı yaptığını) anlarsın. Bak, her gün sütunlarından bir çoğunu ötekinin berikinin yazdıklarına tarizlerle, tezyiflerle (taşlamalarla, aşğılamalarla) dolduran “Mâkes-i Zaman (Zamanın Aynası)” ne kadar satılıyor. Sabahleyin kapışan kapışana... Çünkü herkes gülmek ister. Hakkın kimde olduğunu aramakla iştigal edenler (uğraşanlar) çok mudur zannedersin? Matbuatta taarruz erbabının (saldırgan yazarların) eline geçenler tıpkı sokakta çamura düşmüş bir adama benzer, etrafında toplananların onda dokuzu güler... (Uşaklıgil,2011:126-127)

Eğitim ve gelir düzeyi yüksek olan ailelerin müzik kültürleri romanda doğal akışı içinde yer alır.

Lâmia'nın musiki mecmuası (repertuarı) piyanoya her yeni başlayan çocukların muallimlere tertip ettikleri (öğretmenlere düzenledikleri) hemen daima az çok yekdiğerine (diğerlerine) benzeyen neşayitten ibaretti (müziklerden oluşuyordu):

Bir Genç Kızın Duası, Aşk Serzenişleri, Carnavale di Venezia'dan sade bir ariette. (Uşaklıgil,2011:139)

Romanlar tarihsel gerçekleri ortaya koyan bir belge değildir, ancak toplumun eğlence anlayışını, yaşamdan zevk alma yollarını kısaca toplumun kültürüyle ilgili ipuçları vermesi açısından önemli kaynaklar olarak kabul edilebilir.

Ekseriyet sebep olmadan gelir, herkes geldiği için yahut başka gidecek bir yer olmadığı için, daha doğrusu bir itiyat (alışkanlık) eseri

olarak... Ne derseniz deyiniz, her gece şu demin saydığım kahvelere bir bakınız, buralarda mahza (sadece) iki kadeh bira içmek bahanesiyle ta Aksaray'dan, Şehzadebaşı'ndan, öteden beriden gelmiş yüzlerce adam görürsünüz. Ta gecenin yedisinde sekizinde avdet etmek (dönmek) zahmetine katlanacaklardır... Sebep? “Ben bu akşam Beyoğlu'ndaydım!” diyebilmekten ibaret bir itminan (kendini tatmin ediş), yahut ertesi gün kalemde (büroda) “Aman dün akşam ne kadar eğlendik!” tarzında bir yalan... (Uşaklıgil,2011:158-159)

Ahmet Cemil'in vezinle ilgili görüşleri Servet-i Fünun şiir anlayışının Halit Ziya'nın söylemleriyle dile getirir niteliktedir. Ahmet Cemil aruz ölçüsünün çeşitlendirilerek şiirin temasına uygun biçimde kullanılmasından yana olduğunu şu cümlelerle ifade ediyor:

-O yeniliklere çıldıracaklar... Hele vezin (ölçü) için kim bilir ne kadar tezyiflere (aşığılamalara) uğrayacağım, fakat bunu niçin anlamamalı?.. Bizim veznimizin musikisine (müzikalitesine), akışının ifadesine, edasının (tarzının) hissine niçin vâkıf (haberdar) olmamalı; yahut vukuf bilgi (sahibi olduğunu) iddia edip de bundan niçin istifade etmemeli (yararlanmamalı)?... (...) Mesela hazin bir parça “faülün, faülün, faülün” vezniyle melül bir edada (üzüntülü bir tarzda) sürüklene sürüklene gidip dururken sonra “mefâilün, fâilatün, mefâilün, fâilün” vezniyle bir hissiyat tuğyanı (duygu seli), bir ifade hiddeti, bir nazım feveranı (bir şiir coşkusu), daha sonra “müstef'ilün, müstef'ilün” ile bir sükûn; sonra mesela ara yere girivermiş bir ıstırap şehkası (hıçkırığı), sani mızrabın (çalgıcın) bir hiddet çimdiği kabilinden tek bir “ulün”... (Uşaklıgil,2011:130-131)

Ahmet Cemil şiirde kafiye konusunda ise şiirde ahenk unsurlarının temelini oluşturduğunu şöyle dile getiriyor:

Hele kafiye... Gariptir bizde en dikkat edilecek şeyler ihmal edilmiş de edebiyatımızda çocukça oyunlar için hayatlar sarf olunmuş. “Jeng(Pas), ferheng(bilgi), reng (renk)” kafiyesiyle kaside söylemek için efkârı tasavvur edilemeyecek tazyiklere ve ivicaçlara (fikirleri hayal edilemez baskılara ve eğrilip büğrölmelere) uğratarak, o kafiyede bir kelimeyi kasideden mahrum etmemek için türlü mana garibelerine (oyunlarına) mecbur olarak müşkülâtı (zorlukları) hayret verecek bir külfete katlanmışlar da kafiyenin ahenk manasını düşünmek akıllarına gelmemiş.(...) (Uşaklıgil,2011:132-133)

(...) Mesela bahr-i huruşan (coşkun deniz), yahut bahr-i pür-huruş (coşkulu deniz)... Sanki bahir kelimesi de o sıfatla beraber

taşıyor, şişiyor, değil mi? Buna mukabil “derya-yı sakın (sakin deniz)” derim, çünkü derya kelimesi de sakın; onda da bir sükûn var ki sıfatı sıfatın manasından ziyade izah ediyor (açıklıyor)... (Uşaklıgil,2011:134)

Ahmet Cemil’e göre kafiye, şiirde ahengi sağlamasının yanında anlama da katkısı olan unsurlardandır. Böylece romanın bu gibi bölümlerde Servet-i Fünun dönemi Türk şiir anlayışı ile ilgili bilgi vermesi açısından kayda değerdir.

Eser pek ağır ilerliyordu. Haftalarca mütalaadan, tetkikten, tefekkürden (düşünmeden ve incelemeyen) sonra ancak yirmi kadar mısra vücuda getirebiliyordu... Ah! İşi gazel yazmaya dökmüş olsa, şiiri herkes gibi telakki etse (algılasa)bu yirmi mısradan yirmi gazel icat ederdi (ortaya kordu)! Bir aralık lehçeyi (Osmanlı Türkçesi’ni) dar buldu. Yeni fikirler için yeni kelimeler lazım olduğuna musır idi (ısrarlıydı). “Eski kelime altında fikirlerin tazeliği görülemez. Dikkat nazarından (Gözden) kaçır.” derdi. (Uşaklıgil,2011:175-176)

Ahmet Cemil’in kardeşini evlendirirken yaşadığı hisler insanların hayatta yaşayabileceği, karşılaşılabileceği türdendir. Roman kahramanlarının başından geçen olaylar ve olaylar karşısında hissettikleri öğrenciyi yaşaması muhtemel olan olaylar karşısında önceden hazırlar. Roman kahramanının yaşadığı hayat belki de tamamen yabancı olacaktır. Bu durumda da duyuşsal ve düşünsel yönden okuyan öğrenciyi zenginleştirir, hayata hazırlar, insanları daha iyi anlamasını sağlar.

Soğukkanla düşünürdü: İkbâl’in izdivacını, izdivaçta saadetini bütün emellerin gayesi (bütün arzularının başında) bulurdu; o halde o garip his nedir ki izdivaç meselesi çıktıkça kalbinde hiddete benzer bir şey uyandırır, istememezliği andırır bir tesir hâsıl ederse (oluştururdu)? Belki bir hodkâm hissi (bencillik duygusu)!.. Diğer bir adamın başka bir samimi münasebet (içten bir ilişki) mahremiyet ve muhabbetine dahil olduktan (özel hayatına ve sevgi dairesine girdikten) sonra kardeşi kendisi için daha az yakın olacak, bir yabancıya herkesten ziyade harim(yakın) olduktan sonra ona –kardeşine- yabancı kalacak idi... (Uşaklıgil,2011:182)

Roman kahramanının kardeşiyle ilgili yaşadığı kaygılar da aile bağlarını ve kardeşlerin birbirine düşkünlüğünü göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Onun saadetinden emin olabilse, değil ufak tefek istirahat esbabını (dinlenme sebeplerini), demin sekteye uğrayacağından

(bozulacağından) korktuğu hayat sükûnunu belki bütün istikbal emellerini (gelecekle ilgili arzularını) feda ederdi. (Uşaklıgil,2011:187)

Aşağıdaki alıntı yazarın yaşadığı dönemde toplumun mesleklere karşı gösterdiği ilgiyi ve değerlendirmeyi göstermesi açısından kayda değerdir.

Bir dükkana malik (sahip) olmak!.. Gördünüz mü saadeti?.. Amma dükkâncılıkta: “Ali Şekip’in dün güzel bir makalesi vardı.” denmeyecekmiş, denildiği vakit sanki ne oluyor?.. Ona mukabil (karşılık) benim dükkânımda, ne güzel şeyler olacak. (Uşaklıgil,2011:234)

Yazarın yaşadığı dönemde toplum edebiyatla, sanatla ilgili mesleklerdense ticareti tercih etmektedir. Kahraman bir makaleye sahip olmaktansa dükkanında çeşitli eşyalar satışı sunan bir iş yeri sahibi olmanın daha değerli bulunduğundan yakını bir tutum içindedir.

Romanda en sık görülen unsurlardan biri Ahmet Cemil’in görüşleri biçiminde verilen Halit Ziya’nın ve Servet-i Fünûn şair-yazarlarının görüşlerinin dile getirildiği edebiyatla ilgili düşüncelerdir.

Edebiyatta zihnini en ziyade işgal eden şeylerden biri de inşat tarzı ve kıraat (şiir söyleme ve okuma tarzı) idi. Garp (Batı) edebiyatı ile iştigalinde (uğraşırken) buna dair birçok mütalaalara ve intikadlara tesadüf etmiş (düşünce ve eleştirilere rastlamış), bunlar zihninde tamamen yeni, mensup olduğu edebiyat âleminde meçhul fikirler uyandırmıştı. Edebiyatta inşat ve takririn, irat ve kıraatin (güzel şiir okuma ve güzel konuşmanın, söyleme ve kitaptan okumanın) başka başka şeyler olduğunu, bazı eserlerin gözle değil kulakla anlaşılacak için daha ziyade münasebeti bulunduğunu öğrenmiş; sanat-ı inşat ve irada (şiir okuma sanatına) çalışmak için birçok zaman sarf etmişti. (Uşaklıgil,2011:253)

Servet-i Fünûn dönemi şairlerinin şiirin ahenk unsurlarından kafiyenin mûsikîyi sağlamak amacıyla kullanılması gerektiğini romanın arasına gayet etkili bir şekilde serpiştirmiştir.

Bir kere edebiyat hocasından ders esnasında Tezer’in bir parçasını dinlemiş idi. Muallim bu parçayı bütün ruhu ile okumuş idi. O

vakit Ahmet Cemil sedirin üzerinde kendisini kaybetmiş, teessüründen (üzüntüsünden) o şiirin musikisine mebhut (hayrette) kalarak güya uyuşmuş idi. (Uşaklıgil,2011:254)

Ahmet Cemil mûsikîye önem verilmiş ve kuralına göre okunmuş bir şiir karşısında şaşkınlığını hayranlığını dile getirmesi Servet-i Fünûn şiir anlayışının göstergesi niteliğindedir.

Türk toplumunda bir kadın için annelik en önemli mertebedir. Öyle ki mutsuz evlilikler bile çocukla katlanılır ve çocuk aileyi birbirine bağlayan bir bağ olarak görülür.

Ahmet Cemil kalben “Çocuk!.. Bahtiyar(Mutlu) değil, bundan eminim, hiç olmazsa mesut bir zevce (eş) olmadığını bir anne olmak saadetiyle unutacak!” diyordu. (Uşaklıgil,2011:270)

Ahmet Cemil kardeşi için de benzer düşüncelere sahiptir.

Ailenin bütün sorumluluğunu üstlenen roman kahramanı, kendi özel hayatıyla ilgili hayallerini, beklentilerini ertelemek zorunda kalmış, fedakarlık yapmıştır; ancak bu isteklerinden, hayallerinden vazgeçmeyerek çelişkiler yaşamaktadır. Roman kahramanının yaşadığı bu çelişki öğrenciler için kendi yaşamlarını düzenlemede eleştirel düşüncelerini, sorgulamalarını ve karar verme becerilerini geliştirici niteliktedir.

Lâmîa!.. Şimdi onun hatırasıyla bütün fitratının metaneti (yaradılışının bütün dayanıklılığı), bütün mesai azmi (çalışma kararı) canlandı; şurada –elinde bu defter, kalbinde kesif bir zulmet (yoğun bir karanlık) içinde yalnız bir ümit ferî (ışığı)- karşısında sonsuz bir adem fezası (yokluk boşluğu) şeklinde imtidat edip (uzayıp) giden şu siyah semayı istişhat ederek (şu siyah gökyüzünü şahit tutarak) Lâmia’ya malik (sahip) olmak için kendi kendisine yemin etti. (Uşaklıgil,2011:295)

Hayallerine ulaşamayacağını düşünmesi, onu daha çok ümitsizliğe iter.

Zavallı hulyaları!.. onlar bu sefil hakikatlerden (zavallı gerçeklerden) ne kadar uzak kalmışlardı!.. (Uşaklıgil,2011:314)

Şimdi bu kadında da bütün hayat ümidi, saadetinin nuhbesini teşkil eden (mutluluğunun en güzelini oluşturan) çocuklarını mesut görmek emeli; tamamen tezelzüle (yıkıma) uğramıştı. Ahmet Cemil'in muvaffakiyet (başarı) ümitleri artık şüphelerle dolu kalbini tatmin edemiyordu. (Uşaklıgil,2011:322)

Ahmet Cemil bir yandan hayallerine ulaşamayacağını düşünürken diğer yandan annesinin çocukları için endişeyi de en aza indirmek amacıyla kontrollü davranması ve annesine hâlâ ümit vermesi ana-oğul arasındaki ilişkiyi etkili biçimde gösterir.

Ahmet Cemil, gözünü para hırsı bürümüş, acımasız bir adam olan eniştesi ve aynı zamanda patronu olan Vehbi Bey gibi olup onursuz davranmaktansa aç kalmayı tercih eder.

Her şeyi yaparım, bundan sonra onun ekmeğini yememek için açlıktan ölürüm... Amma yine yırtık pantolonlar, eski potinlerle gezecektmişim, yine kitapçı dükkânlarında peynir ekmekle vakit geçirecektmişim, hiç olmazsa o eski esvaplar (elbiseler) altında, o muhtasar (küçük) sofrada haysiyetimi muhafaza etmiş olmakla mutmain olurum ya(şerefimi korumakla tatmin olurum ya)... (Uşaklıgil,2011:326)

Acımasız eniştesinin ölümüne yol açtığı kardeşini kaybeden Ahmet Cemil, cenaze süreci içinde kendisini tutmuş, sonrasında ise kardeşinin odasına girerek onun yokluğuyla kendisinden geçercesine ağlamıştır.

Doğru İkbâl'in odasına kadar gitti. Onu hâlâ orada görecektmiş vehminin (kuruntusunun) mağlubu idi. Örtüleri kaldırılmış, cibinliği indirilmiş karyolasına kadar gitti; bir müddet oraya baktı, sonra hemen oraya, seccadenin üzerine atıldı, birinci defa olarak feryat ihtiyacını zaptetmek (tutmak) istemedi; orada bağırarak, kıvranarak şimdi bu evi tamamen boş bırakan kardeşi için kana kana ağladı. (Uşaklıgil,2011:344)

Ölüm karşısında insanoğlu küçük farklılıklarla benzer tepkileri gösterir. ancak hemen hemen her insan hayatın devam ettiğinin farkındadır, Ahmet Cemil de kendi hayatını düşünmeye başlar.

Dünyada hiçbir kimse tasavvur edemezsin (düşünemezsin) ki hayatından hiç olmazsa bir büyük matem geçmiş olmasın. Sana çarpıldığın musibete karşı kayıtsız, fütursuz (umursamaz) davran, demiyorum, mümkün olmayacak şeyler tavsiyesinden ne fayda çıkar? Fakat sen her şeyden evvel kendi hayatını düşünmekle mükellefsin (yükümlüsün). (Uşaklıgil,2011:345)

Kardeşinin ölümüyle yaşadığı ikinci matem, ona babasının ölümünü hatırlatır ve çocukluğuyla ilgili anıları zihninde canlanır. Özellikle babasıyla gittiği tiyatro oyunu hatırlar. Bu bölümle romanın yazıldığı dönemdeki kültür-sanat faaliyetleriyle ilgili ipuçları verir.

Zavallı babası!.. Zihninde müphem hatıra levhaları (belirsiz anılar) uyanıyor, kendisini bir ramazan gecesini babasının yanında tiyatroya gitmek için bu sokağı inerken görüyordu. O zaman ne kadar mesut idi! On yaşında çocuklara mahsus daima taşmaya müheyya (hazır) neşe ile o vakit her sözlerini tuhaf bulduğu bu oyunculara, hele uzun fesli İbiş'e ne kadar gülmüştü! Şimdi bunların hepsinden uzak! Hele babasından... Ya onu takip eden ikinci matem darbesi! Demek hayat dedikleri şey böyle sonuna kadar müthiş darbeler toplamakla geçecek. Bir aralık annesi hatırına geldi; bir gün onu da, hayatının şu biricik servetini, münferit tesliyetini (tek tesellisini) de kaybediverecek olursa ne yapacak?.. (Uşaklıgil,2011:351)

Çocukluk günlerine döndüğü hatıralarıyla Ahmet Cemil kendisini sorgular ve edebiyat alanında şöhret olma isteğinin bu denli yoğun olmasının ona pek çok ihmaller ve hatalar yaptırdığını düşünür. İç hesaplaşma yaşar.

Ne olurdu, o da bir dairede mukayyit (kayıt memuru) olsaydı, iştihar emeli (şöhret arzusu) arkasında koşmasaydı da kendisine o evin sükûtu ile uygun olacak bir hayat vücuda getirseydi? (Uşaklıgil,2011:353)

Kahramanın yaşadığı iç hesaplaşmalar öğrencilere hayata karşı kendi isteklerini gözden geçirmelerini, karar vermelerini, insanların yaşayabileceği sorunları ve bu sorunlar karşısındaki tavırlarıyla ilgili modeller göstermesi açısından çok önemlidir.

Artık hayatın felsefesinden ne kadar uzak olduğunu, kendisinin nasıl yanlış bir emelle hayatın fevkine (üstüne) çıkmak isteyerek bir hulya âlemi (bir hayal dünyası) aradığını hissediyor, müstehzi bir seda (alaycı bir ses) gülerek: “Ah! Senin münevver (parlak) hulyaların... Parlak semaların (gökyüzlerin)...” diyordu. (Uşaklıgil,2011:354)

“Biraz hayatın maddiyetini (parasal yönünü) düşünmüş, bu toprak parçasının üstünde bir şiir bulutuna sarınarak uçmak için çalışmamış olsaydı bugün bu kadar mağlup olmayacaktı.” (Uşaklıgil,2011:381)

Ahmet Cemil hayalinin peşinden koşarken ailesiyle ve kendisiyle ilgili pek çok konuyu ihmal etmiş, farkında olamamış ve hezimete uğramıştır. Sonrasında ise büyük pişmanlık içinde kıvrılmaktadır.

Hayatta bazı insanlara fırsatlar hazır sunulur. Bunu şans diye adlandırırlar. Bazıları ise şanslarını kendileri yaratmak için büyük mücadeleler vermek zorundadır. Bu insanların mücadele vererek başarıya ulaşması, şansı yakalaması insan için son derece önemli ve değerlidir. Hayata karşı insanı daha güçlü yapar. İnsanların hayatta karşılaştıkları güçlükler karşısında dirençli olmaları gerekir.

İnsan kendisinin sefaletini bir servetin ihtişamı (görkemi) yanında, bedbahtlığının (mutsuzluğunun) hükmünü bir saadet nümeyişi (bir mutluluk gösterişi) karşısında daha büyük bir acı ile anlar; bu bir saniye zarfında ta mukaddimesinden (en başından) şu ana kadar ikisinin hayatını teşkil eden tezat silsilesi (karşıtlık zinciri) fikrinin içinden geçti. (Uşaklıgil,2011:360)

Roman kahramanı Ahmet Cemil, her ne kadar yeni yaşamını ölüme benzer bir yaşam olarak nitelese de bundan sonrası için hayatın ona ne getireceği kendi kişisel çabalarıyla da şekillenecektir.

Şimdi buna çare buluyor, kendi kendisine: “Evet madem ki yaşamak için bir sebep var, bir ana var; bu halde, ölüme benzeyen bir hayat ile yaşamakta devam ederim.” diyordu. (Uşaklıgil,2011:374)

Hayal kırıklıklarından sonra hayatta yeni başlangıçlar hep tereddütlü, hüznü olabilir. Ahmet Cemil de bu sıkıntıları yaşamaktadır. Zaman zaman geçmişi düşünüp

hüzünlenir ve kendisindeki fiziksel değişiklikler sıkıntılarının izleri onu olumsuz etkiler.

Artık hayatında işte yalnız bir hakikat kalmıştı. Hulyasız; üryan, sefil (çıplak, zavallı) bir hakikat... Beş sene evvel hayata uzun kumral saçları ile, ümitle münevver (parlak) gözleriyle giren Ahmet Cemil'in yerinde şimdi yanakları çökmüş, dudakları hayatının matem acısı ile takallüs etmiş (kasılmış) harap bir vücut(yıkık bir beden)... (Uşaklıgil,2011:384-385)

Burada bu evin bütün hayatını tahattur etti (hatırladı): O daha küçük bir çocuk idi; buraya nasıl bir telaş ile taşındıklarını, babasının o günkü çocukçasına sevincini, fesini (başlığını) kilim döşeme için kura sepetliği ettiğini hep birer birer tahattur etti. Ah, o vakit ve ondan sonra babası ölünceye kadar nasıl mesut idiler! Lakin daha sonra?.. (Uşaklıgil,2011:390)

Mutlu olduğu günleri hatırlaması ona anneye sığınma ve anneye dönüş arzusuyla dolmasına yol açar.

Anne müsaade eder misin? Senin dizine yatayım... Haniya bir vakitler beni dizine yatırır da saçlarımı okşardın? İşte yine öyle yatayım, beni yine öyle, güya sekiz on yaşında bir çocuk gibi okşa... Ah! Bilsen, anneciğim, bugün okşanmak, sevilme için ne kadar ihtiyacım var! (Uşaklıgil,2011:392)

Aşağıdaki alıntıda Ahmet Cemil'in kurduğu hayaller mavi, yaşadığı hayal kırıklıkları ise siyahtır. Öğrenci bu romanı okuma sürecini tamamladıktan sonra romandaki olayları, kahramanları kendi yaşadığı hayatla ilişkilendirerek hayallerini gerçekleştirme konusunda daha bilinçli bir yol izleyebilir. Kaldı ki hayallerin gerçekleşmemesi yaşamın sonu değildir. İnsanoğlu yaşamda kendisine çok seçenekli bir yol çizmek zorundadır. Bütün hayallerini gerçekleştirebileceği düşüncesi insanoğlunu gerçeklerden uzaklaştırabilir. Dolayısıyla sadece hayalini gerçekleştirmeye odaklı insan yaşamdaki küçük mutlulukları, yakın ve uzak çevresindeki mutlulukları sorumlulukları fark edemeyebilir. İşte, romanlar öğrencilerin farkındalık geliştirmesine katkı sağlar.

Ta hulya hayatının başlangıcında, ümitlerinin incilası (parlaklığı) zamanında Tepebaşı Bahçesi'nde Haliç'e bakarak seyrettiği mai gece ile o bârân-ı elması tahattur etti (o elmas yağmurunu hatırladı).

Gözlerinin önünde o mai gece ile bu siyah gece tekabül etti (karşılık oldu): Mai ve siyah.

Ah! Biçare hırpalanmış, ezilmiş hayat!.. Mai bir gece ile siyah bir gece arasında geçen şu nasipsiz, bahtsız (talihsiz) ömür!.. Bir bârân-ı elmas altında inkişaf ederek (belirerek) şimdi bir bârân-ı dürr-i siyahın altında gömülen o emel çiçekleri!.. (Uşaklıgil,2011:398)

4.2. Çalıkuşu

Çalıkuşu romanı Reşat Nuri Güntekin tarafından 1922 yılında önce İstanbul Kızı adıyla dört bölümlük bir oyun olarak yazılmıştır. Aynı yıl kitap olarak basılmıştır. 1939 yılında Reşat Nuri Güntekin tarafından değişiklikler yapıldıktan sonra tekrar yayımlanmıştır. Roman, kendini Anadolu insanına adanmış idealist genç öğretmen Feride'nin verdiği mücadeleyi anlatmaktadır. Yazıldığı dönemde geniş yankılar uyandıran eser, günümüzde de en çok okunan romanlardan biridir.

Edebi eserler, toplumun kültürüne ayna tutarlar. Dede Korkut Öykülerinde bütün bir Oğuz Boyu'nun yaşam biçimini, geleneklerini, inançlarını kısaca kültürünü bulmak mümkündür. Bir çocuğun doğumundan ad almasına, aile kurmasına, çevresiyle ilişkilerine kadar her türlü bilgiye rastlamak mümkündür. Boğaç Han hikayesinde çocuk, boğayı öldürdükten sonra ad alır. Ad alma, çocuklara ad verme önemli bir kültürel gelenektir. Toplumsal değişimlerle bu kültür yerine benzer nitelikte başka davranışlara bırakmıştır. Lakaplarla anma, ad takma bu tür değişen davranışlara örnek olabilir. Aşağıdaki alıntıda buna benzer örnek görülmektedir. Feride'ye Romana da adını veren Çalıkuşu adının takılması benzer özelliktedir.

Bahçede kuru bir ağaç vardı. Fırsat buldukça oraya tırmandığımı ve tehditlere kulak asmadan teneffüs sonuna kadar daldan dala atladığımı gören muallim bir gün, “Bu çocuk insan değil, çalıkuşu!” diye bağırmişti.

İşte o günden sonra asıl adım unutuldu ve herkes beni “Çalıkuşu” diye çağırmaya başladı. (Güntekin, 1939:27)

Evet, ben hakikaten garip, anlaşılmaz bir çocuktum. Hocalarımın zayıf damarlarını yakalamıştım. Her birinin en ziyade neden üzüleceğini gayet iyi keşfeder ve ona göre işkenceler hazırlardım. (Güntekin, 1939:30)

Roman kahramanı Feride, biraz anlaşılmaz, garip bir çocuktur. Babasının ölümü üzerine öğretmenine aşağıda alıntıda gösterilen sözleri söylemiştir. Bu sözler farklı çocuk psikolojileri hakkında model sunmakla beraber, kullandığı sözcükler o dönem İstanbul'da bulunan yabancı okullarda öğrenim görülen dille ilgili ipuçları vermektedir.

-Anladım Ma Sör, dedim, üzülmeiniz... Ne yapalım... Hepimiz öleceğiz...(Güntekin, 1939:32)

Feride yabancı okuldaki öğrenim hayatından söz ederken orada yaşadıkları, arkadaşlarıyla ilişkileri, arkadaşlarının dini inançları, bu inançlarına uygun tören ve uygulamalar hakkında da gözlemlerini dile getirir. Bu dile getirişte kendinden olmayana öfke değil, hoşgörü ve bu iletişimden hoşnut olma hali dikkati çeker. Öğrencinin alabileceği ileti farklı inançlardan ve kültürlerden insanlar birbirleriyle pekâlâ barış ve sevgi ortamı içinde yaşayabilecekleridir.

(...) On üç, on dört yaşına gelen Katolik arkadaşlarım baharda Paskalya bayramında ilk Komünyonlarını yaparlar, etekleri yere değen beyaz ipek elbiseler, gelin duvaklarına benzeyen kucak kucak tüller örtünerek İsa Peygamber'e nişanlanırlardı.

Kilisede mum ışıkları, orgla çalınan ilahiler, her tarafı dolduran bahar çiçekleri kokularıyla karışarak bir kat daha ağırlaşan günlük ve öd ağacı dumanları içinde yapılan bu nişan töreni çok güzel bir şeydi. (Güntekin, 1939:37-38)

Mişel bu defa hayretinden bir istavroz çıkardı. (Güntekin, 1939:57)

Bunlar Noel yortularında küçük çocuklara hediye edilen resimli bebek masalları kabilinden şeylerdi. (Güntekin, 1939:65)

Romanda Dünya Edebiyatının önemli eserlerinin yer alması, öğrencilere bu eserlere karşı hem genel kültür düzeyinde eserlerden haberdar olma hem de bu eserlere karşı okuma ilgi ve merakı uyandırma açısından önemli görülebilir.

O meşhur "Karga ile Tilki" masalındaki tilki gibi ağacın altında sinsi sinsi dolaşmaya başladı. (Güntekin, 1939:50)

Bu seviyorum kelimesini, La Dam o Kamelya rolü oynayan bir aktris jestiyle boynumu bükerek ellerimi göğsümün üstünde kavuşturarak tekrar ediyor, yan gözle de kapıya bakıyordum. (Güntekin, 1939:71)

(...) Bütün bir gece dağda kurtla boğuştuktan sonra sabaha karşı kendini bırakan Mösyö Seguin'in Keçisi'ne dönmüştüm. (Güntekin, 1939:86)

Romanda Fransızca sözcüklerin sık sık yer alması o dönemde yabancı okullarda, bu okullarda görev yapan öğretmenlerin ait oldukları ulusları, okulun öğrenim dili çeşitli dönemlerde kültürümüzün, toplumumuzun, dilimizin, edebiyatımızın etkilendiği kültürleri, edebiyatları ve dilleri göstermesi açısından önemlidir ve öğrenci bu bilgilerle tarih içinde toplumumuzun yaşadığı değişim sürecinin farkına varır.

-Geçen sene mektebin parluvarında gördüğüm sarışın kuzen mi?
(Güntekin, 1939:58)

Fakat müsaade ederseniz küçük bir römark yapayım...
(Güntekin, 1939:65)

Sör Aleksi sınıfta gürültümüzden rahatsız oldukça, mum gibi sarı parmaklarını birbirine geçirir, berrak mavi gözlerini bir Meryem tasviri saflığıyla gökyüzüne kaldırarak, "Bana bir Kalver azabı çektiriyorsunuz!" derdi. (Güntekin, 1939:233)

Feride'ye Tekirdağ'a giderken İstanbul'daki teyzelerinin orada nasıl davranması gerektiğine dair uyarılarda bulunması ülkenin her yerindeki yaşam biçiminin aynı olmadığını göstergesidir.

İstanbul'daki teyzeler, "Dilini sıkı tut. Saçma sapan konuşma... Oralari dedikoducu yerlerdir," diye tekrar tekrar tembih ettiler bana. Balıkçılar, "Bu nasıl Müslüman kız böyle,sade başını değil bacaklarını da açıyor," demesinler diye. (Güntekin, 1939:81)

Romanda özellikle karşılıklı konuşmalardaki halk söyleyişleri, atasözleri, deyimler, atasözü niteliğindeki söyleyişler Türkçenin anlam inceliklerini göstermesi

bakımından dikkate değer söyleyiş özellikleridir ve bu özellikler öğrencinin dil ve anlatım becerisinin gelişmesi bakımından son derece önemlidir.

Maamafih, huy canın altındadır, derler. (Güntekin, 1939:61)

“Misafir misafiri çekemez” derler dedim. (Güntekin, 1939:92)

“Bülbülün çektiği dili belasıdır!” derler(...)(Güntekin, 1939:182)

Gülü tarife ne hacet! (Güntekin, 1939:171)

Bacak kadar boyu var, türlü türlü huyu var. Dilenciye hıyar verdilerse beğenmemiştir, eğridir diye sokağa atmış. (Güntekin, 1939:195)

“Anadan geçilir, yârdan geçilmez” diye bir beyit okudu. (Güntekin, 1939:189)

Bir edebî eserde yazarın eseri yazdığı dönem, eserde geçen olayların yaşandığı toplumun değerleri, inançları, yazarın kendi kişiliği doğrudan yer almasa da dolaylı bir biçimde olayların akışı içinde yer alır. Öğrencinin bunları görmesi yaşadığı toplumu daha iyi tanımasını sağlar.

Yeşil bir bürümcüğe sarılı küçük Mushaf'ını duvardan indirdi ve onun üzerine yemin etti ki, burada misafir kaldığım müddetçe, beni ele vermeyecektir. (Güntekin, 1939:156)

Kocası 31 Mart'ta, Hareket Ordusu'yla beraber İstanbul'a gitmiş. Gidiş o gidiş. Bir daha ne gelmiş ne de iki satırlık bir mektup yazmış. Nihayet günün birinde, İstanbul'dan dönen bir ahbaptan, kocasının B...de bulunduğunu ve bura yerlilerinden bir kadınla evlendiğini haber almış. Eh, olur ya, şeraitimiz dörde kadar izin veriyor. (Güntekin, 1939:189)

Gülmisal Kalfa'nın Feride'ye verdiği öğütler ise modern dünyada yaşam koçlarının ve kişisel gelişimcilerin iyimserlik konusunda insanlara verdiği öğütleri hatırlatır niteliktedir.

Gülmisal Kalfa, daima:” Ayın on beşi karanlıksa, on beşi aydınlıktır.” derdi. (Güntekin, 1939:172)

Feride, Kamran'ın yaşattığı hayal kırıklığıyla Anadolu'ya öğretmen olarak gittiğinde geleneksel değerlere bağlı, kapalı bir toplumla karşı karşıya kalır. Orada Hacı Kalfa'nın Feride'ye yaptığı uyarılar toplumun değer yargılarını, kadınlarla ilgili görüşlerini dile getirmesi geleneksel toplumun özelliklerini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Benden sana nasihat: Kâmil ol, uslu ol. Öyle çarşıda pazarda yüzü açık gezme. İmdi (aman Yarabbi, bu imdi kelimesini ne tuhaf bir eda ile söylüyordu!)Sana bir kısmet de çıkar inşallah. Burada bir hocanım vardı. Arife Hocanım. Ceza Reisi kendine nikâh etti. Şimdi, bir eli yağda, bir eli balda. Darısı senin başına. Ama güzel diye mi? Ne gezer! İffetli diye, ağırbaşlı diye. İmdi, dünyada, namustan kıymetli şey yoktur insan için. (Güntekin, 1939:186)

Geleneksel toplumlar, batıl inançlara, fala, büyüye inanmak gibi birtakım özellikler gösterir. Feride'nin kaldığı oteldeki kadının sözleri geleneksel toplumun özelliklerini ortaya koyar.

-Ortağım, burada kocama basmış büyüyü, basmış büyüyü. Dilini ağzını bağlamış adamcağızın. Velâkin, Manastır büyücülerini daha ustadır. Çok değil, üç meci diyeyi gözden çıkardım mı, kocamı kadının elinden alırlar, yine bana getirirlerdi. (Güntekin, 1939:191)

Sen sen ol, karı koca arasına gireyim deme. Karı koca ipektir, araya giren köpektir," diyordu. (Güntekin, 1939:211)

Cumhuriyet öncesi Türk toplumunda toplum yaşayışında tarikatların önemli bir işleve sahip olduğu görülür. 13. Yüzyılda toplumların dayanışma ruhunu geliştiren, şehirlerin yapılaşmasını sağlayan eğitimsel bir işleve sahip tarikatların toplum yaşayışında önemli bir yere sahiptir ve tarikat ehli kişiler yardımlaşma, dayanışma gibi etkinliklerde başroldedirler.

Bu Hatice Hanım, pek Müslüman bir kadınmiş. Tarikata mensupmuş. Köyün ölüsüne, dirisine o yetişmiş. Mevlitleri o okur, gelinlerin yüzüne o yazar, sekeratta bulunan hastaların ağzına son zemzem damlasını o akıtır, kadın cenazelerini o yıkayıp yaşmaklarmış. (Güntekin, 1939:215)

İstanbul'da yabancı bir yatılı okulda Batı kültürüyle eğitim gören Feride, öğretmenlik için gittiği bu yerdeki geleneksel toplum özellikleriyle çelişkiye düşmektedir. Bu yaşadığı yerde dînî inançlar, ölümle ilgili mistik ve gizemli dînî uygulamalar onu tedirgin etmektedir.

Küçüklüğümde bir masal dinlemiştim. Bilmem hangi küçük sultanı kaçırmak için uzak bir dağın arkasından bir eski zaman ordusu geliyormuş. Askerler gündüz mağaralarında saklanıyorlar, geceleri yol yürüyorlarmış. Karanlıkta görünmemek için tekmil vücutlarını siyah kefenlere sarıyorlarmış.

Böylece aylarca zaman yol gittikten sonra, tam şehri basacakları gece Allah küçük sultana acımış, karanlıkta sinsi sinsi ilerleyen bu siyah kefenli gece ordusunu taşla çevirmiş.

Bu sıra sıra dizilmiş siyah taşlara bakarken o eski masalı hatırladım: “Sakin burası o korkunç ölüm askerlerinin taşla döndüğü masal memleketi olmasın!” diye düşündüm. (Güntekin, 1939:220)

Türbe, toprağın içine gömülmüş bir mahzende, yedi sene güneş aydınlığı görmeden çile doldurmuş. Öldüğü vakit mübarek cesedine kimse el sürmemiş. Üstüne bir sanduka yapmışlar. (Güntekin, 1939:220)

-Köyde birisi öleceği vakit, Azrail aleyhisselam, evvela Zeyni Baba'ya misafir olur, o vakit bu ışık kendi kendine söner. Şimdi kızım, Zeyni Baba'dan isteyeceğini iste, dedi. (Güntekin, 1939:221)

Geleneklerin ve batıl inançların egemen olduğu ve eğitimin yerine geçtiği toplumlarda formal eğitim kurumlarına gerekli önem verilmez ve özen gösterilmez.

Maarif müdürünün, büyük fedakârlıklarla yenileştirdiği dershaneyi şimdi, sabahleyin, daha iyi gördüm. Burası herhâlde eski bir ahır olacaktı. (Güntekin, 1939:224)

Modern anlayıştaki eğitim kurumları yerine ilkel anlayışla düzenlenmiş mekânlara ve eğitim araçlarına bırakır.

Hatice Hanım bu dolabın başka bir vazifesi olduğunu da söyledi. Öteden beri, dayakla uslanmayan yaramazları bunun içine hapsederek adam edermiş. (Güntekin, 1939:225)

Keser vurmadaa ağaç yontulur mu? Ne kadar ses çıkarırlarsa, ders o kadar zihinlerinde yer eder, diye cevap verdi. (Güntekin, 1939:229)

Romanda Feride'nin öğretmen olarak gittiği köyde okuma çağına gelmiş çocukların durumunun anlatıldığı bölümler, özellikle o dönemde ülkenin eğitim konusunda içinde bulunduğu durumu ve eğitim sorunlarını göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Havanın açık olmasına rağmen kızlardan birkaçı başları eski peştamallarla örtülü olarak mektebe getirmişlerdi. Hatice Hanım'a bunların niçin böyle yaptıklarını sordum.

O, hemen her sualım gibi buna da hayretle cevap verdi.

-İlahi kızım, bunlar koskoca gelinlik kızlar. Sokakta baş açık gezecek değiller ya.

Aman Yarabbi, bu on, on ikişer yaşındaki solucan gibi soluk, renksiz çocuklar mı yetişkin kız! Ben hakikaten çok tuhaf bir yere düşmüşüm.230

En geç mektebe gelenler erkek çocuklardı. Bu delikanlılar, büyük adam gibi ev işi görürler, kuyudan su çekerler, inek sağırlar, dağdan odun taşırlarmış. (Güntekin, 1939:230)

Romanda görülen en önemli eğitim sorunu erkek çocuklarının okumak yerine erken yaşta iş gördürülmesi, kızların ise okula gönderilmek istenmemesidir.

Feride, geldiği Zeyniler Köyü'nde önceki oyunları cenaze kaldırmak ve ölümle ilgili oyunlar olan çocuklara yaşama sevinci ve gülmeyi önceleyen oyunları öğretmek ister. Feride'nin kimliğinde modern eğitim anlayışının temeli görülmektedir. Toplumun eğitim anlayışında yenileşme çabası dikkati çekmektedir.

Fakat benim istediğim sadece bu değildi. Onlara biraz hayat ve neşe de vermek istiyordum. (Güntekin, 1939:233)

Mektebe teneffüs usulünü de koyduk. Çocukları yarım saatte, bir saatte bir bahçeye çıkarıyorum, eğlenceli, meraklı oyunlar öğretmeye çalışıyorum. Nedense, bir türlü bunlardan tat bulmuyorlar. O vakit, çaresiz onları kendi hallerine bırakarak bir köşeye çekiliyorum.

Bu mihnet çekmiş, yaşlı başlı insanlara benzeyen yorgun çehreli, donuk gözlü kız çocuklarının en büyük eğlenceleri, bahçenin bir köşesine toplanıp ölüm, tabut, teneşir, zebani, kabir gibi korkunç kelimelerle dolu ilahiler okumaktan ibaret! (Güntekin, 1939:235)

Modern eğitim anlayışında insan beyniyle ve öğrenme ilkeleriyle uyumluluk esastır. Feride, aralıksız ders yerine araya teneffüsler koyarak modern eğitim ilkelerine dair de ipucu vermektedir.

Öğretmen Feride'nin tanık olduğu köy düğünü tasviri, düğün gelenekleri ve yaşam sorunlarıyla başa çıkmada toplumsal dayanışmayla ilgili ipuçları vermektedir.

Fakir bir kızcağızı gelin ediyorlarmış. Komşular sevaplarına bir iki tencere ile yatak tedarik etmişler, gelini köşeye oturtmak için benden de bir eski entari istiyorlarmış. (Güntekin, 1939:248)

Zehra, dün gece muhtarın evinde gelin oldu. Çoban Mehmet, mahzun olmasın diye köyün meydanında davul, zurna çaldılar, bir iki pehlivan güreştirdiler. (Güntekin, 1939:250)

Kadınlar arasında da, ayrıca bir kına gecesi yapıldı, mevlit okutuldu. (Güntekin, 1939:251)

Çoban Mehmet'e gelini teslim etmeden evvel gülünç bir el öpme merasimi yapıldı.

Bu kaba saba, utangaç köy delikanlısının gözlerini yumarak öptüğü eller arasında benimki de vardı. Hoca demek, bir bakıma ana demek olduğu için bu lâzımmış. (Güntekin, 1939:251)

Damat tarafından öğretmenin elinin öpülmesi toplumun öğretmene, hocaya verdiği önemin göstergesidir.

Feride'nin köyde şiddete maruz kalan ve yoksul bir kız olan Munise'yi evlat edinmesi ve bu olaydan sonra kendisini iyi hissetmesi günümüzdeki sosyal sorumluluk projelerinin anımsatacak biçimdedir; basit, bireysel, fakat son derece önemlidir. Ayrıca öğretmen, sadece okulda eğitim-öğretim veren kişi değil, aynı zamanda topluma her bakımdan yol göstericidir.

“Mademki bu kızı, evlerine istemiyorlar. Acaba ben, onu kendime evlat etmek istesem razı olurlar mı? Benim de kimsem yok. Vallahi bu çocuğa kendi evladım gibi bakarım.” (Güntekin, 1939:257)

Artık, hayatla barıştım. Her şeyi tekrar seviyorum. Kâmrân, bir akşamüstü, kalbime gömdüğüm o zavallı miniminileri öldüren sen olduğun hâlde bu gece, senden bile eskisi kadar nefret etmiyorum. (Güntekin, 1939:258)

Feride'nin yer ayırt etmeden her yerde çalışacak özveriyle davranması öğrencilere idealist öğretmen modelini gösterir niteliktedir.

“Ben muallimim, Doktor Bey. Hizmet etmek istiyordum, buraya gönderdiler. Ben yer ayırt etmem. Nerede isterlerse çalışırım.” (Güntekin, 1939:272)

“Biliyorsunuz ki, ben, muallimeyim Doktor Bey, dedim. Memleket memleket geziyorum. Şimdi buraya tayin ettiler.” (Güntekin, 1939:425)

Cumhuriyetin hemen öncesi dönemleri anlatan romanda soyadı uygulamasıyla ilgili bilgilere rastlanır. Batılı zihniyete sahip aydınlar, soyadıyla ilgili Avrupa'daki uygulamaları olumlu bulmakta ve kendi ülkelerinde de bu şekilde düzenlenmesini istemektedir.

“Efendim, Avrupa'da güzel bir âdet vardır. Baba adını da ilave ediyorlar. Daha muvazzah bir isim olur. Siz muallimler, bu yenilikleri tatbik edivermelisiniz. Faraza künye defterine talebenizi, Melahat babası Ali Hoca, diye yazacağımıza, Melahat Ali deyiverirsiniz, olur biter.” (Güntekin, 1939:278)

Çalığışu'nun karşılaştığı zorluklarla mücadele etmesi maddi anlamda sıkıntı çekmesi, yaşam deneyimi kazanması açısından önemlidir. Yaşamak, mücadele etmek, öğrenmek kavramları bir değer olarak öğrenci okuyuculara sunulmaktadır.

Üzülme Çalığışu, hiçbir şey kazanamadınsa, geçinmek, yaşamak ve tahammül etmek ne olduğunu da mı öğrenmedin? Bu az kazanç mı? Bundan sonra artık çocukluğu bırakır, kadın kadıncık olursun kızım! (Güntekin, 1939:291)

Çalığışu'nun Munise'yi evlat edindikten sonra göreve başladığı okuldaki müdürden aldığı uyarı kadınların o toplumda nasıl algılandığına dair düşünceleri verir niteliktedir. Bayan öğretmenin sınıfa girerken nasıl giyinmesi ve görünmesi gerektiğini anlatır. Bu geleneksel düşüncede oldukça tutucu görünmektedir, ancak modern eğitim anlayışında öğretmen öğrencilerin dikkatini başka şeye çekecek şekilde giyinmemeli ve görünmemelidir.

“Kızım kadın kısmının zib ve ziynete inhimakı bir meylî fitrîdir. İlle muallim kısmının öyle yüzü gözü boyalı sınıfa girmesi caiz değildir.” (Güntekin, 1939:310)

Romanlar yazıldıkları dönemin ve olayların yaşandığı toplumların özelliklerini, geleneklerini, kültürlerini yansıtan en önemli edebî türlerdir.

Burada bir âdet var: Kim olursa olsun genç kızların saçına mutlaka bir parça gelin teli takıyorlar, bunu bir uğur sayıyorlar. (Güntekin, 1939:335)

Bugün Hıdırellez. Evde yalnızım. Hatta, sade evde değil, kasabada da hemen hemen öyleyim. Evler boş çarşılar kapalı. Bütün kasaba halkı, erkenden yemek sepetleriyle Söğütlük'te kuzu yemeğe gitti.” (Güntekin, 1939:349)

Mesela bir kadın, ağır bir gelinlik elbisesini on sene, yirmi sene, her düğünde giyiyor, sonra onu yine tertemiz kendi kızına giydiriyor. Eğlenceleri çok sade. Çalgıları, armonika çalan bir ihtiyar Ermeni kadını ki küçük bir kumaş parçası, birkaç para ile memnun oluyor. (Güntekin, 1939:354)

Feride'nin Munise'yi evlat edinmesi ve onunla yaşadığı sıcak ilişkinin Feride üzerindeki olumlu etkisi, insana yardım etmenin verdiği mutluluğu ve huzuru yansıtır.

Birden bire ince bir kahkaha koptu;hanım, kedi gibi boynuma sıçradı. Meğerse Munise imiş. Yaramaz kız beni belimden tutarak taşlığın içinde döndürüyor, küçük buselerle yanaklarımı, boynumu öpüyordu. (Güntekin, 1939:359)

Gözlerimi açtığım vakit kendimi Munise'nin kollarında buldum. Küçüküm, "Abacığım" diye ağlayarak yüzünü yüzüme sürüyor, ıslak saçlarımı, kolonyadan yanan gözlerimi öpüyordu. (Güntekin, 1939:390)

Odaya girdiğimiz vakit güzel, küçük yüzündeki sevinç sönmüştü. Bu çocuk, beni ne kadar ince anlıyor. Kollarını boynuma doladı, her zamandan ziyade bana sokularak küçük küçük buselerle yüzümün her tarafını öpüyordu. (Güntekin, 1939:408)

Romanlardaki insanlarla ilgili ruhsal çözümlenmeler, ince tasvirler insanları tanımak açısından okuyucuyu zenginleştirir. İyi okuyucuların insanları tanıma ve onlarla iletişim kurma biçimleri okumayanlara göre daha etkili ve verimlidir. Burada Feride'nin yüksek makamda bir paşanın ikiyüzlülüğünün tasviri insanları tanıma bakımından ipuçları verir.

İstanbul'da, bu paşaların çok daha yüksek numunelerini görmüştüm. Hatta böyleleriyle biraz uğraşırım da. Yüzlerinden yalancı maskeleri sıyırmak, azametli gösterişler altında gizlenen çirkinlikleri, hiçlikleri meydana çıkarmak Çalığışu'nun en büyük eğlencesiydi. (Güntekin, 1939:362)

Feride'nin öğretmenliği nasıl bir meslek olarak gördüğünün anlatıldığı bölümde, öğretmenlik mesleğinin asıl anlamı verilmektedir. Öğretmenlik, çok paralar kazandıran bir meslek olmaktan ziyade başkalarının mutluluğunu sağlamada payı olan kutsal bir meslektir.

Ben, muallimliği, açlıktan ölmek için kabul etmiştim. Hesabım doğru çıkmadı. Bu meslek bir gün açlıktan öldürebilir. Fakat ne ziyarı var? Değil mi ki, benim gönlümün şefkate olan açlığını doyuracak, kendi hayatını başkalarının saadetine vakfetmek tesellisini bana verebilecek. (Güntekin, 1939:419)

Romanda Türk tarihi açısından önemli dönüm noktası olan tarihî olaylarla ilgili gerçeklere de rastlanır. Aşağıdaki alıntılar o dönemde ülkemizin maruz kaldığı saldırıları ortaya koymaktadır.

Bir zamandan beri etrafımda bir muharebe sözü dolaşıyordu. Hayatımı mektebe vakfettiğim için kulak bile vermiyordum. Bugün kasaba birbirine girdi. Muharebe başlamış. (Güntekin, 1939:423)

Ne aksilik, Yarabbi, ne aksilik! Bugün kumandanlığın emriyle mektebi işgal ettiler. Muvakkat hastane yapacaklarmış. (Güntekin, 1939:423)

Aşağıdaki alıntı ülkenin içinde bulunduğu zor durumlarda çeşitli mesleklerden yurtseverlerin bir araya geldiğini ve bir dayanışma içerisinde nasıl çalıştığını gösterir:

-Bana başka bir fikir geliyor... Ne musibetti o köyün adı? Orada sana hastabakıcılık ettirdimdi. Hatırlarsın ya? Burada da bana yardım eder misin, ha? (...)

-Peki Doktor Bey, ne vakit isterseniz işe başlarım. (Güntekin, 1939:426)

Öyle anlıyorum ki, bu ihtiyar doktor, ne para için ne de bir vazife fikriyle askerlik ediyor, onun bir iptilası var: “Sevgili ayıcıklarım” dediği biçare neferlere muhabbeti, fakat bilmem niçin, bu muhabbeti, utanılacak bir şey gibi daima gizlemeye çalışıyor. (Güntekin, 1939:429)

Çalığışu'nun insan güzelliğiyle ilgili düşünceleri öğrencilere ruh ve gönül güzelliğinin de önemli olduğunu sezdirir biçimdedir.

Büsbütün başka şeylerden bahsediyor gibi görünerek yüz güzelliği kadar dünyada lüzumsuz, hatta muzır bir şey olmadığını, asıl güzelliği ruhta, gönülde aramak lâzım geldiğini söylüyorum. (Güntekin, 1939:432)

Çalığışu'nun Munise'yi çarşafa sokması toplum kurallarına boyun eğdiğini gösterir ve toplum kurallarıyla onaylamasa da uyum içinde olur.

Munise'yi birkaç güne kadar çarşafa sokuyorum. Şöyle böyle on dördüne giriyor. Boyu şimdi tam benim boyum kadar. (Güntekin, 1939:443)

İnsan, güçlü bir varlıktır. Feride'nin Munise'nin ölümünden sonra gösterdiği yaşama direnci her şeye rağmen insanın güçlü olması gerektiğini vurgular.

Bu sabah hesap ettim, küçüğüm toprağa düşeli tam yetmiş üç gece olmuş.Yavaş yavaş buna da alışmaya, bu acıyı da hazmetmeye başlıyorum. İnsan, neye tahammül etmiyor ki!.. (Güntekin, 1939:446)

Elyotrop... Küçüğümün elinden hemen hemen zorla çekip aldığım bu şişe... Bana verdiği bütün saadetlere mukabil ondan, sevdiği ehemmiyetsiz bir kokuyu kıskanacak kadar mı kalpsizlik etmişim? (Güntekin, 1939:453)

Gömüldükten sonra imam, Munise'nin annesinin ismini sormuş, bunu, tabii kimse bilmiyor. Doktor benim, bu küçük kız için hemen hemen bir anne olduğumu hatırlamış, ismimi vermiş. Yavrumu "Munise bin Feride" diye toprağa teslim etmişler... (Güntekin, 1939:457)

Feride'nin ve doktorun okuduğu kitapların arasında Moliere ve Rousseau'nun adları geçmektedir. Feride, Moliere'nin adını anarken eserinde geçen bir kahramandan söz eder. Bu söz ediş okuduğu kitapların Feride'nin yaşamında etkili olduğunu gösterir. Öğrencilere okunan kitapların zaman zaman yaşam problemlerini çözmeye insanı zenginleştirebileceğini göstermesi açısından güzel bir örnektir.

Molyer'in bir kahramanı vardır, pek zevkime gider. Herife dayak atarken öteki beriki kurtarmaya gelir, herif, hepsini kovar. "Haydi efendim işinize, Allah Allah! Belki ben, dayak yemekten hoşlanıyorum!"der. (Güntekin, 1939:459)

Birkaç parça çamaşır, kütüphaneden benim "Ruso"larımı al. (Güntekin, 1939:462)

Romanda Feride'nin iç konuşmaları, insanların zaman zaman yılgınlık yaşayabileceğini, ümitsizliğe kapılabileceğini gösterir.

Hangi ümide sarılısam elimde kalıyor, neyi seversem ölüyor. İşte üç sene evvel bir sonbahar akşamıyla beraber ölen genç kızlık rüyalarım, kendi küçüklerim, sonra Munise, onun arkasından belki kalbimin öksüzlüğünü avuturlar diye ümit ettiğim talebelerim. Yavrularını tehlikede gören bir ana kuş hırçınlığıyla üstlerine titrediğim bu şeyler, sonbahar yaprakları gibi birer birer sararıyor, dökülüyor. Daha yirmi üç yaşına girmedim; yüzümden vücudumdan çocukluğun izleri silinmedi; halbuki gönlüm, baştan başa bütün sevdiklerimin ölüleriyle dolu. (Güntekin, 1939:469)

Mahalle namına kaymakama bir heyet gitmiş. Benim evimde ailemden, akrabamdan olmayan bir genç kızla yaşamamın örf ve şeriata aykırı görüldüğünü söylemiş. Hatta hatta senin bir başka memlekete gönderilmeni istemiş. Herkesin kabahatini yüzüne vuran bir “kör kadı” olduğum için beni zaten kimse sevmez. Bu vesile ile niçin bana da bir darbe indirmemeli değil mi? Hülasa, Feridecik, senin ne benimle yaşamana ne kendi kendine yaşamana imkân var. Haksız şüpheler hayatını zehirleyecek, bu melun leke, nereye gitsen seni takip edecek. Mazindeki şüpheli bir nokta, her çapkına, her serseriye seni tahkir etme hakkını verecek. Ne yapacağız Feride? Nasıl hareket edeceğiz? Seni nasıl müdafaa edeceğiz? (Güntekin, 1939:475-476)

(...) “O hâlde, son çareye başvuracağız. Seni şeriatlarına uyacak bir sıfatla evimde alıkoyacağım, müdafaa edeceğim.” (Güntekin, 1939:477)

Feride'nin yaşadığı bu yılgınlık bireysel sorunlarla ilgili olduğu kadar toplum baskısıyla da gelişebilir. Ancak bu sorunlar insanın çabasıyla aşılabılır. Her ne kadar doktorun, kızı yaşındaki Feride'ye salt toplum kurallarına uyum için nikâh yaparak Feride'yi korumaya çalışması doğru olmasa da sorunlar çözülebilir.

Kimsesiz bir kadının zengince de olsa, yalnız yaşaması kolay değil. Sonra para başka, şefkat yine başka. Feride, benim rahat öldüğümü istiyorsan şimdi bana yemin et. Ben öldükten sonra İstanbul'a ailenin yanına döneceksin. Eğer daima onlarla beraber kalmak istemiyorsan, hiç olmazsa üç ay, iki ay onlarla beraber kal. Dünyanın ucu uzundur. Belki bir gün onlara işin düşer. Yahut günün birinde bir parça aile şefkatine ihtiyaç duyarsın. Hâsılı Feridecik, senin ailenle barışacağından emin olursam, rahat rahat öleceğim, gözüm arkada kalmayacak. (Güntekin, 1939:519)

Feride'nin kendi hikâyesinden yol çıkarak Leyla ile Mecnun'u hatırlaması edebiyatımızda halk hikâyesi geleneğini telmih etmesi bakımından önemlidir.

Eski zaman masallarının Leyla'yı aramak için sahralara düşen Mecnun'unu, ara sıra, tatlı bir rikkatle hatırlardım. (Güntekin, 1939:523)

Feride'nin Kâmran'la olan ilişkisini düzeltmesi ve romanın mutlu sonla bitmesi öğrencilere yaşanan sorunların üstesinden gelinebileceği düşüncesini vermesi açısından olumludur.

4.3. Fatih-Harbiye

Fatih- Harbiye Peyami Safa'nın yazdığı Türk toplumunun yaşadığı Doğu-Batı çatışmasını Neriman isimli genç kız aracılığıyla anlattığı romanıdır.

Roman kahramanı Şinasi'nin Faiz Bey'e okuduğu kitabı sorması üzerine aldığı yanıt Mesnevi'dir. Kitabı okuyan öğrenciler, Mesnevi'ye karşı ilgi ve merak duyma olasılığının yanında o dönemdeki okunan kitaplar hakkında da bilgi edineceklerdir. Şinasi ve Faiz Bey'in biraz Şark edebiyatından ve musikiden söz etmesi edebiyatımızın ve müziğimizin etkilendiği kültürler hakkında ipucu vermesi açısından da önemlidir.

“Hiç oğlum, ne okurum ben? Gene Mesnevi'yi karıştırıyordum. Can sıkıntısı. Ve biraz Şark edebiyatından, biraz musikiden bahsettiler”.
(Safa,2010:17)

Neriman'ın evdeki eski kültüre ait saydığı müzik aletlerini sinirlenmesi ve eski müzik kültürüne ait aldığı eğitimi bırakacağını dile getirmesi toplumun Doğu ve Batı arasında kalmışlığının göstergesidir. Batılılaşmayı yanlış anlayan toplum bireyleri karşıt olanlar ve Batı yanlısı olanlar biçiminde ayrılmış, Batılılaşmayı bir yaşam biçimi olarak benimseyen kişiler, yaşamlarını ona göre düzenlemeye çalışmışlardır. Ancak düşünsel anlamda Batılılaşmayı gerçekleştirememişlerdir. Bu çelişki Tanzimat'tan günümüze değin gelmiştir. Öğrencilerin bunu görmesi toplumun yaşadığı değişimi, kültürel etkileri fark etmesi açısından önemlidir.

-Öf... Bu elimdeki ut da sinirime dokunuyor, kıracağım geliyor. Şunu Şamlı'ya bırakalım. Bunu benim elime nereden musallat ettiler? Evdeki her şey yetişmiyormuş gibi üstelik bir de Darülelhan! Şu alaturka musikiyi kaldıracaklar mı ne yapacaklar? Yapsalar da ben de kurtulsam. Hep ailenin tesiri. Babam şark terbiyesi almış. Ney çalar, akrabam öyle... Fakat artık sinirime dokunuyor, bir kere şu musibetin biçimine bak, hele bu torbası? Yirmi gündür elime almıyorum, bugün

mecbur oldum. Bırakacağım musibeti... Darüelhan'dan da çıkacağım yahut alafranga kısmına gireceğim. Zaten bizim kısmı lağvedeceklermiş. Allah razı olsun. (Safa,2010:29)

Batılılaşmayı yanlış anlayan yeni kuşak kendi yaşam biçiminden, oturduğu yerden, insan ilişkilerinden kısaca kültürüne dair pek çok durumdan nefret edecek kadar duyarsızlaşır.

Kendimden nefret ediyorum. Oturduğum mahalle, oturduğum ev, konuştuğum adamlar çoğu sinirime dokunuyor. O Fatih meydanının önünden geçerken meydan kahvelerinde bir sürü işsiz güçsüz, softa makulesi adamlar oturuyorlar. Biraz temizce giyindin mi insanın arkasından fena fena bakıyorlar, kimbilir neler söylemiyorlar, insan yolda bile rahat yürüyemiyor. Sonra o dükkanları hali nedir? Adım başına aşçı ve kahve. Erkeklerin işi gücü kahvede, caminin önünde oturup sokağı seyretmek. Dün Tünel'den Galatasaray'a kadar dükkanlara baktım. Esnaf bile zevk sahibi. İnsan bir bahçede geziniyormuş gibi oluyor. Her camekân çiçek gibi görünüyor. Sonra halkı da bambaşka. Dönüp bakmazlar. Yürümesini, giyinmesini bilirler. Her şeyi bilirler canım... (Safa,2010:29)

Neriman'ın İstanbul'un içinde farklı semtlerdeki yaşam biçimini karşılaştırırken New York'la Kabil benzetmesini yapması toplumda yaşanan zıt yaşam biçimlerinin göstergesidir. Neriman ise bu zıtlıklar içinde ne Batılı ne Doğulu olabilmiş ama Batılı olmak isteyen arada kalmış bir tiptir.

Galatasaray'dan Tünel'e doğru yürüdüler. Neriman Beyoğlu'na çıktığı vakit, halis Türk mahallelerinde oturanların çoğu gibi, kendini büyük bir seyahat yapmış sanırdı. Gene Fatih uzakta, çok uzakta kaldı. Tramvayla bir saat bile sürmeyen bu mesafe, Neriman'a Efgan yolu kadar uzun görünürdü ve Kâbil'le New York arasındaki farkların çoğuna İstanbul'un iki semti arasında kolayca tesadüf edilir. (Safa,2010:32)

Roman kahramanı Neriman'ın zaman zaman da çelişkileri o denli yoğunlaşır ki babasının yanında yer alarak, istemeyerek de olsa Doğu kültürünü tercih eder.

“Bu kadar ince hesap yapan babasına yeni bir kıyafet masrafı nasıl teklif edecekti? Fedakârlık nöbeti babasında değil, kendisinde idi. Utandı. Bütün emellerinden vazgeçmeyi düşündü: Bir daha Macit’in yüzünü görmemek, Köprü’nün öbür tarafına geçmemek, baloya değil, sinemaya bile gitmemek ve ömrünün sonunda yapayalnız kalan babasının baş ucundan ayrılmayarak onun bütün arzularını yerine getirmek... Hattâ Neriman buna karar bile veriyordu.” (Safa,2010:45)

Doğu ve Batı arasında kalmış Neriman’ın Doğu’yu kediye Batı’yı da köpeğe benzetmesi ve yaptığı açıklamayla Neriman; kendi kültürüne yabancılaşmış kültürüne karşı eleştiriye abartan, yoz bir tiptir.

Neriman düşündü ve bir anda şarklıların kedileri ve garplıların köpekleri niçin bu kadar sevdiğini anladı. Hıristiyan evlerinde köpek ve Müslüman evlerinde kedi bolluğu şundandı: Şarklılar kediye, garplılar köpeğe benziyorlar! Kedi yer, içer, yatar, uyur, doğurur; hayatı hep minder üstünde ve rüya içinde geçer; gözleri bazı uyanırken bile rüya görüyormuş gibidir; lâpacı, tenbel ve hayalperest mahlûk, çalışmayı hiç sevmez. Köpek diri, çevik, atılgandır. İşe yarar; birçok işlere yarar. Uyurken bile uyanıktır. En küçük sesleri bile duyar, sıçrar, bağırır. (Safa,2010:48)

Neriman’ın babasının verdiği yanıt ve yaptığı açıklamalar ise kendi kültürüne sahip çıkmanın yanında kültürüne duyduğu derin bağlılığın ve kültürü hakkında derin bilginin farkındalığını gösterir niteliktedir.

Kimi adam vardır ki sabahtan akşama kadar oturur ve düşünür. Onun bir hazine-i efkârı vardır, yani fikir cihetinden zengindir; kimi adam da vardır ki sabahtan akşama kadar ayak üstü çalışır, meselâ bir rençber, fakat yaptığı iş dört tuğlayı üst üste koymaktan ibarettir. Evvelki insan tenbel görünür velâkin çalışkandır, diğer insan çalışkan görünür velâkin yaptığı iş sudandır. Zira birisi maneviyat ilezihin gayretiyle yapılan iştir. Maneviyat daima daha âlidir, vücut sefildir. Yapılan işlerin farkı da bundandır. (Safa,2010:50-51)

Babanın kızına okumaya ve bilgilenmeye dair verdiği öğüt bilgi toplumu olmaya çalışan dünyanın gelecek kuşaklara verebileceği öğütle aynıdır. Öğrenmek için okumak bilmek gerekir. Yapılacak eleştiri ancak bilgi temelli olmalıdır.

-Bak, dedi, Şu arkanda, konsolun ũstünde duran saati Harunũ ReŐit zamanında bir Őarklı icat etmiştir; Şu elimdeki kitabı bir Őarklı yazmıŐtır.

-Aman hep o kara kaplı kitap... Başka yok mu? Yazmış da ne olmuş? Sizden başka onu kim okuyor?

-Senden başka bu kitabı pek çok insan okuyor.

-Aman.. hep tenbeller, hayalperestler...

-Hayır... Frenkler de okuyor. Bu gibi eserlerin garpta bir tanesinin yũzlerce tũrlũ basılmıŐ tercũmeleri vardır. Avam da okur, havas da okur velâkin sen okumazsın, mazursun da. Mekteplerinizde bũyle Şey kalmadı. Bir İngiliz kızına Sadi'yi sorsan bilir, sen Őarklı olduğun halde bilmezsin. Kabahat sende mi, Sadi'de mi? (Safa,2010:51)

Romanda o dŕnem genç kızlarının çoğunun yaşadığı çelişki, Doğu ve Batı medeniyetlerinin karŐılaŐtırılmasına sık sık rastlanır. Roman bu yŕnũyle adeta Doğu medeniyetini ũstũn çıkarmaya çalışan tezli bir roman niteliğindedir.

Birçok Tũrk kızları gibi, Neriman da, ailesinden ve muhitinden karıŐık bir telkin, iki medeniyetin ayrı ayrı tesirlerinin halitasını yapan muhtelit bir içtima' terbiye almıŐtı. (Safa,2010:59)

Genç kız, iki ayrı medeniyetin zıt telkinleri altında, gizli bir derun' mũcadele geçiriyordu.(Safa,2010:17)

“Şinasi Neriman'ın gŕzũnde, aileyi, mahalleyi, eskiyi, Őarklıyı temsil ediyordu; Macit yeninin, garbın ve bunlarla beraber meçhul ve cazip sergũzeŐtlerin mũmessili ve namzediydi.” (Safa,2010:60)

Romanda kadınların Batı medeniyetine yŕnelik algıları o denli biçimseldir ki ut, Doğu'ya yŕnelik bir mũzik aleti olarak gŕrũldũĐu için kadınlar tarafından tercih edilmez.

Bizde kadının gŕzlerini aldatmak kâfidir. Yani boyamak. Ut denilen bu zavallı sazın Őekli nefret veriyor, her Şeyin ŐıŐmanı gibi sazın ŐıŐmanı da hoŐa gitmiyor; keman gibi narin sazlar itibarda. Fakat ben de ut alıyorum, erkek olduğum için bunu hissetmiyorum. (Safa,2010:120)

Bu biçimsel medeniyet algısının temelinde kültürünü gerektiği gibi tanımama ve şuarsuzluk yatmaktadır. Bu nedenle Batılılaşma yüzeysel biçimde algılanmıştır.

Hayır! dedi; elbette ki şekil zarafetine ait bir meselenin altında, her zaman bir kültür meselesi vardır. Ben “esas” ve “şekil” gibi tasniflerin ancak tahlil için kullanılmasına taraftarım; en mücerret mânâsında böyle bir ikilik yoktur. Neriman’ın yeni şekillere karşı incizabı, yeni bir kültüre karşı incizabı demektir. Ut ve keman şekillerinin sembolize ettikleri iki ayrı kültür vardır. Burada Şeref Bey’le birleşiyoruz. Fakat bizim kadınlarımız, şuarsuz olarak beriki kültürü seviyorlar ve onlarda şuurlu bir hale gelen bugünlük yalnız şeklin estetiğidir. Bundan dolayı Garplılaşma temayülleri henüz pek sathîdir. Şeref Bey gibi ben de kaniim ki bu mesele, Şark ve Garp kültürlerinin mücadelesinden başka bir şey değildir. (Safa,2010:120-121)

Romanda Batılılaşmayı toplumun kalkınması, gelişmesi biçiminde algılayan ve yazarın da taraf olduğu kesim Türkiye’nin Batıdan etkilenmesini ancak bu etkinin kendi kültürüne yabancılaşacak denli olmamasını tercih etmektedir. Bu düşünce aslında Türkiye’nin cumhuriyetten sonra çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmada hedef kabul ettiği anlayıştır.

Şarkla Garbın mültekasında olan Türkiye, Garptan tesir almakta tereddüt etmemelidir. Ancak, bu tesir, bizim tarafımızdan yapılacak mukabil bir tesiri ihlâl etmeyecek derecede kalmalı, yani kültürümüzün güzel ve halis köklerine kadar nüfuz etmemelidir. (Safa,2010:123)

Şinasi’nin iradesizliğine yönelik yaptığı özeleştiri okuyuculara iradesiz olmanın olumsuzluklarını gösterir nitelikte kişilik eğitimine yönelik bir ileti olarak algılanabilir.

Hayatının bütün felâketleri, bazen bir torbayı bile yerinden kaldıramayacak kadar iradesiz olmasından geliyordu. Parasını idare edemeyişi, dış ağırları, kıyafetini ihmal edişi, başkalarına ve kendine verdiği sözlerini tutamayışı, yapılmayan vaidlerin kendine ve başkalarına karşı utancı, hep yarıda kalmış nice tasavvurlar. (Safa,2010:38)

Kahramanın ruh halindeki dalgalanmalar onu yaşadığı yerdeki düzeni de olumsuz etkilemektedir. O halde verimli ve etkili birey ruhsal yönden sağlıklı, ne istediğini bilen, kararlı insanlardır.

Bir taraftan da hissediyordu ki odasının intizamı, ruhundaki iğtişanın neticesine bağlıydı; günlerden beri süren ve bugün son haddine gelen bu derunî ihtilâl bitmeden odasını düzeltmeye kalkmak nafîle bir hareketti; hattâ kendi ruhunu bir aynada seyrederek gibi görebilmesi için odayı daha fazla dağıtmak ve tabağı bardağı yere atıp kırmak, notaları yırtmak da istiyordu. (Safa,2010:37-38)

Neriman'ın insanlara yönelik sorgulamaları ve onları anlayamaması her insanın her dönemde yaşayabileceği türden duygulardır. Bugünün insanı da bu sorgulamaları yapar.

Ah, insanlar niçin her şeyi anlayamıyorlar? Beş dakika, on dakika, yarım saat kendilerini unutsalar, kendilerini karşılarındakinin yerine koysalar, tam onun gibi –fakat hiç eksiksiz ve tam- onun gibi duysalar, her şey ne kadar yerli yerinde olacak. Hayır! İllâ ki ziddiyetler, öfkeler, yanlış anlamalar, kıskançlıklar, inatlar, şüpheler, hâkim olmak arzuları...(Safa,2010:87)

Babanın kızıyla ilgili düşünceleri iletişimsizliğin sonucudur. Kızı da kendi içinde aynı sorunları yaşar. İletişim kuramadıkları için birbirlerini yanlış anlarlar ve baba kızını zalim olarak değerlendirir. Oysa iletişim kurulsa birbirlerini anlayabileceklerdir. Öğrenciler eleştirel okuma sonucunda bu düşünceye ulaşabilmelidirler.

O da kızının kendisine karşı sevgisinden şüphe ediyordu; o da, hodgâm bir evlâdın aç iştihaklarını fedakârlıklarıyla doyurmanın azabını çekiyor ve mes'uliyetini kızına atfediyordu.

İnsan genç, pek genç olabilir. Fakat bunların hepsini veya çoğunu yaptırmak için bir ihtiyar kalbine teklif edilen bu fazla azabı çok insafsızca, zalimane buluyordu. (Safa,2010:88)

Kişiliğin gelişmesinde kültürün önemli bir etkisi vardır. Şinasi'nin kişiliğinde de şark kültürünün etkilerinin görüldüğü dile getirilmektedir.

Şinasi de cehdlerini dışarıdan içeriye doğru yapar. Bunun için sükûtîdir. Şekilleri istihfaf etmesi, meseleleri hep kendi içinde halletmeye çalıştığı içindir. Bununla beraber, coştığı zamanlar, bu şahsiyetinin tamamıyla tersine döndüğü, son derece müteaddi bir hale geldiği şarklıya mahsus farzettığımız hususî seciyenin tamamıyla aksini gösterdiği de vakidir. (Safa,2010:92)

Şinasi çözümleyemediği sorunlar karşısında, içinden çıkamadığı durumlarda sığınağı kendi kültür unsurlarından olan Türk musikisidir.

Yüksek bir hayvana mahsus, ruhî insiyakla her şeyi seziyor, fakat hiçbir şey bilmiyor, tayin edemiyordu.

Ah, o zamanlar, musiki, Türk musikisi ve hepsinin fevkinde kendi musikisi, ebediyen meçhul kanunlarını yalnız kendi kendisinin sezeceği, fakat asla tayin edemeyeceği musiki, gene kendi içinde başlayan bir noktadan, gene kendi içinde nihayetsiz derinliklere doğru giderek ve namütehane işleyip geçerek mütemadiyen doluyordu. (Safa,2010:94)

Ferit'in kadın ve erkeklerin farklı medeniyet algılarını dile getirmesi o dönemdeki medeniyet kavramının algılarıyla ilgili bilgi verici niteliktedir.

-Kadınlar, medeniyeti gözleriyle anlamaya mahkûmdur. Bunlar, hakikî medeniyetçilerden daha bahtiyardırlar: Şekillerle iktifa ederler ve renklerin değişmesi onları eğlendirir. Fakat hakikî terakkiye inanan, kültür sahibi bir İngiliz kızın sükûtu hayalini düşün! Her şeye vâsıl olmuş, fakat hiçbir şey bulamamıştır. İçlerinde intihar edenler var. Bu daha fena. Zira onlar için medeniyet, cazip bir renkler âleminde ibaret değildir. Onlar bütün ümitlerini insanlığın muhteva olarak tekâmülüne bağlamışlar ve büyük harp misaliyle de aldandıklarını anlamışlardır. Onlar ideal sahibidirler; bizinkiler fantezi düşkünlüğü; onların aldanışı daha korkunçtur. (Safa,2010:98)

Romanda kültürel özelliklere ait bilgilere sık sık rastlanmaktadır. Romanı okuyan öğrenciler bu bilgilerle kültürümüzün geçirdiği evreleri toplumumuzun yaşadığı değişimleri romancı gözüyle değerlendirebileceklerdir.

Herkes bizim evleneceğimize o kadar emin ki, vazgeçersem, umumun hayreti beni utancımdan öldürebilir. (Safa,2010:99)

Romanda Doğu kültürünün temel eserlerinden sayılan eser adları şair ve yazar adları olayların doğal akışı içinde yeri geldikçe verilmektedir. Öğrencilerin bu eserler ve yazarları hakkında romandaki olayların doğal akışında bilgi sahibi olması çok daha etkili olacaktır.

Faiz Bey yatağa girince, her geceki itiyadına kapılarak, başucundaki dolabın üstünden bir kitap aldı. Gazali'nin bir tercümesi. Herhangi bir sayfasını açarak, sağ taraftaki ilk satırları kendi falı addetmek gibi çocukça bir arzuya kapıldı.

Gazali diyor ki:

“Harp bitti. Maktuller harp meydanında yatıyor. Bütün çılgınlıkları, ızdırap ve kin çılgınlıkları sustu. Her beşerî kasırgayı takip eden sükût, bütün bu şeylerin ne kadar boş olduğunu ne iyi gösterir!” (Safa,2010:131)

4.4. Fareler ve İnsanlar

Dünya edebiyatının anıt eserlerinden olan Fareler ve İnsanlar, 1920'lerde kendisi de evsiz bir çiftlik işçisi olan Steinbeck'in kendi deneyimlerine de dayanarak yazdığı, iki gezgin çiftlik işçisi olan George Milton ve Lennie Small'un büyük bunalım sırasında Kaliforniya'da yaşadıkları trajik olayları anlatan romanıdır. Amerika'da ortaöğretimde okunması zorunlu kitaplardan olan Fareler ve İnsanlar, karakterlerin saldırgan özellikleri nedeniyle yasaklanmış, 21. yüzyılda en fazla sorgulanan kitaplar arasında yer almıştır.

Gezginci çiftlik işçilerinin hayatının, hayallerinin, duygularının, insan olmanın doğasının ve insanın doğada var olma çabasının anlatılması öğrencilere farklı kültürlerdeki genel insanlık özellikleri hakkında insan ve yaşam manzaraları göstermesi bakımından önemlidir. Her ne kadar romanda gerek içerik gerekse dil bakımından okuyucuyu sarsıcı özellikler olsa da ortaöğretim öğrencisinin yaşamın acı gerçekleriyle de yüzleşebileceği ve düşünce evreninin sınırlarını genişletebileceği

çağdır. Bir başka kültürde yoksul insanların yaşamı, çektiği acılar gözler önüne serilmektedir.

Bizim gibileri, yani çiftliklerde ırgat olarak çalışanlar, dünyanın en yalnız adamlarıdır. Aileleri yoktur. Hiçbir yere ait değildirler. Çiftliğin birine kapılanır, kısımette ne varsa cebe indirirler. Sonra kente inip o paranın dibine darı ekerler. Bundan sonra yapacakları ilk iş, bir başka çiftliğin kapısını çalıp kuyruk sallamak olur. Hayattan bekledikleri hiçbir şey yoktur.

Lennie'nin ağzı kulaklarındaydı. "Tamam, tamam, işte bu. Şimdi de biz nasılız onu anlat." (Steinbeck,2012:19-20)

Zor koşullarda yaşayan yoksul insanların arkadaşlık ilişkileri, dayanışması, zorluklara karşı direnmesi etkili bir biçimde verilir.

George devam etti. "Ama biz onlara benzemiyoruz. Bizim hayal ettiğimiz bir gelecek var. Konuşabileceğimiz, bizi umursayan biri var. Gidecek yeri olmadığı için bar köşelerinde sürünüp sıfırı tüketenlerden değiliz biz. Başkaları hapslere düşüp oralarda çürüse, kimsenin umurunda olmaz. Ama biz onlara benzemeyiz."

Lennie araya girdi. "Biz onlara benzemeyiz. Niye mi? Çünkü... çünkü yanımda sen varsın, beni kollarsın, senin için de ben varım. Niyesi bu işte." (Steinbeck,2012:20)

Bu insanların dayanışmanın yanında zaman zaman korkuları, güvensizlikleri, kaygıları da dile getirilir.

"Yol arkadaşlığı yapan o kadar az ki," dedi düşüncelere dalarak. "Nedenini bilmiyorum. Belki de bu kahrolası dünyada herkes birbirinden korkuyor." (Steinbeck,2012:40)

Bu korku ve kaygılardan arınıp zaman zaman da kurdukları hayallerle güçlenirler.

"Pekâlâ. Bir gün... parayı denkleştirip küçük bir ev alacağız. Birkaç dönüm toprağımız olacak, bir inek, birkaç domuz ve...
(...)

Büyük bir sebze bahçemiz,bir kümes dolusu tavşanımız ve tavuklarımız olacak. Kışın yağmur yağdığında,işin canı cehenneme deyip sobayı yakacağız,başında oturup dama vuran damlaların sesini dinleyeceğiz.” (Steinbeck,2012:20)

İnsanlarla ilgili değerlendirmeler, çözümlenmeler, gözlemler iki arkadaş arasındaki konuşmalarla sık sık yer alır. Bu yer alış, insan doğası hakkında öğrenciyi düşündürebilir.

İnsanın iyi olması için zeki olması gerekmez. Ben hep tersi olduğunu düşünürüm. Zehir gibi zeki adamlar her zaman iyi insan olmayabilir. (Steinbeck,2012:46)

Romanda bu iki gezgin işçinin çiftlik hayatı, hayalleri ve doğal olarak hayvanlarla ilişkileri de yer alır.

Sert adımlarla köpeğin yanına gitti. “Dişi kalmamış,” dedi.“Her yanı romatizmadan kaskatı. Bu artık sana yaramaz Candy. Bunun kendine bile hayrı kalmamış. Neden vurmuyorsun onu?” (Steinbeck,2012:50)

“Ben vurursam hiçbir şey duymaz. Silahı tam şuraya dayayacağım.” Ayak parmağıyla yerini işaret etti. “Kafanın tam arkasına. Can çekişmeye bile vakti olmaz.” (Steinbeck,2012:51)

Roman kahramanlarından köpeği öldürülen adam, kendi yaşamıyla köpeğinin yaşamı arasında ilişki kurar. Köpek yaşlanınca yok edilmiştir, kendisi de işe yaramaz hale geldiğinde kapının önüne koyulacaktır. Adamın yoksulluğu ve yalnızlığı karşısındaki çaresizliği, duyduğu üzüntü oldukça etkileyicidir.

“Bu akşam köpeğime ettiklerini gördünüz mü? Kimseye hayrı yok bunun dediler. Buradan kovulduğumda keşke biri çıkıp beni de vursa. Ama bunu yapmazlar işte. Yersiz yurtsuz öylece kalacağım.” (Steinbeck,2012:64)

Romanda, yazıldığı dönemde Amerika'nın zencilere karşı uyguladığı politikalar da dikkat çekicidir. Roman kahramanı zenci olduğu için yalnızlığı diğer insanlardan daha yoğun biçimde yaşar.

“Çünkü zenciyim. Herkes orada oturup kâğıt oynar ama ben oynayamam, çünkü ben zenciyim. Koktuğumu söylüyorlar. Sana bir şey diyeyim mi, siz de bana kokuyorsunuz.” (Steinbeck,2012:72)

Romanda yalnızlık birçok karakterin hayatında öne çıkan bir olgudur ve kitap boyunca hayallere ve yalnızlığa vurgu yapılır. Bu yalnızlık, kahramanları güçsüzlüğe ve geleceğe güvenle bakamamayı da beraberinde getirir.

“Her gece burada tek başına oturan bir adam... Bazen okurum, bazen dalar giderim. Düşünüyorum da, bana neyin ne olduğunu söyleyecek hiç kimse yok. İnsan bir şey göreceksin, sahiden gördü mü bilemiyor. Dönüp birine, sen de gördün mü, diye soramıyorsun. Emin olamıyorsun. Ölçüye vuracak bir aletin yok. Ben burada neler gördüm. Sarhoş değildim. Uykuda mıydım bilmiyorum. Yanımda biri olsaydı, uyuyup uyumadığımı söylerdi, sorun çözüldü. Ama ben bilmiyorum işte.” (Steinbeck,2012:76-77)

Romanda yoksul, göçmen toprak işçilerinin yaşamı bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilir. Aklî dengesi bozuk Lennie’yi idare etmekten yorulan George, yalnızlığından kurtulmak için seçtiği halde zaman zaman da onun varlığından yorulur. Yalnız yaşamın kendi açısından güzelliklerini düşünmeye başlar ve kendi yaşamını sorgular.

“Hey Tanrım, tek başına olsaydım ne rahat yaşardım ben. Bir iş bulup çalışırdım, sonra gel keyfim gel. Temiz iş. Ay sonunda elli papelimi cebime koydum mu, kente iner canımın çektiğini satın alırdım. İstersem genelevde sabahlardım. Otelde veya başka bir yerde, canım nerede isterse orada yemek yer, aklımdan her geçen içkiyi ısmarlayabilirdim.” (Steinbeck,2012:17)

“Bir ay çalışıp elli papelimi alır, gider pis bir genelevde sabahlarım. Ya da herkes evine gidene kadar bilardo salonunun birinde pineklerim. Sonra geri gelir, bir ay daha çalışır, bir elli dolar daha kazanırım.” (Steinbeck,2012:97)

“Bir avuç toprak için çıldıran çok adam gördüm ama, elindekini ya sürtüğün birine kaptırdı ya da kumarda kaybetti.” (Steinbeck,2012:80)

İsmiyle tezat oluşturacak şekilde güçlü, fakat aklî dengesi bozuk olan Lennie Small'un sevgisini şiddetli bir biçimde gösterirken öldürmesinin yer aldığı bölümler öğrenciyi sarsıcı niteliktedir. Kitabı okuyan öğrenci, bu öğrenmelerle insan doğasıyla ilgili farklı özellikler hakkında düşünecektir.

“O fare pek temiz değil Lennie. Üstelik seveyim derken boynunu kırmışsın.” (Steinbeck,2012:15)

“Yalnızca oynuyordum... bir an beni ısırarak gibi yaptı... ben de ona vurur gibi yaptım... ve ... ve de vurdum. O da öldü.” (Steinbeck,2012:90)

“Lennie öfkelenmişti. “Yapmasana,” dedi. “Bağırmanı istemiyorum. George’un dediği gibi, başıma iş açarsın sonra. Sakın bağırayım deme.” Kız debelenmeye devam etti. Gözleri dehşetle irileşmişti. Lennie bunu görünce kız sarımsıya başladı, çok öfkelenmişti. “Kes şu bağırmanı,” diyerek sarımsıya devam etti. Kızın vücudu balık gibi çırpınıyordu. Sonra birden hareketsiz kaldı. Boynu kırılmıştı.” (Steinbeck,2012:94)

Zeki ve yoksul bir toprak işçisi George Milton ile güçlü, aklî dengesi bozuk Lennie Small, arkadaş edinmeleri ve bir çiftlikte iş bularak çalışmaya başlamalarının anlatıldığı roman ikilinin ortak hayalleri George’un Lennie’nin yumuşak şeylere dokunma takıntısını kullanarak onu çeşitli belalardan koruması ve onların dostlukları romanda çarpıcı bir şekilde anlatılır. George kendi yalnızlığından kurtulmak için Lennie’yi roman boyunca idare eder, korur, ancak Lennie’nin çiftlik sahibinin karısını yumuşak elbiselerine dokunmak isterken öldürmesi ikiliyi içinden çıkılmaz bir duruma sokar. Lennie’nin bu durumdan hiç kurtulamayacağını düşünen George, yorumu okuyucuya bırakarak arkadaşını vurur.

George silahı kaldırdı, doğrulttu. Namluyu Lennie’nin ensesine yaklaştırdı. Eli şiddetle titredi, ama yüzünde kararlı bir ifade vardı. Sonunda elinin titremesi durdu. Tetiği çekti. Atışın çıkardığı gürültü dağlara doğru yükseldi, sonra yeniden aşağıya yankılandı. Lennie sarsıldı, usulca öne doğru, kumun üstüne düştü ve hareketsiz kaldı.” (Steinbeck,2012:109)

4.5. Beyaz Gemi

Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un küçük bir çocuğun gözünden Issık Gölü çevresinde yaşanan olayları, Sovyet döneminin sıkıntı, ümit ve beklentilerini eleştirel bir yaklaşımla anlattığı romanıdır.

Issık Göl'ün kıyısında yolların ve o bölgenin coğrafyasının tasviri öğrencilere kendi yaşadıkları ülkenin ışında ülke coğrafyası bilgilendirici ve ilgi uyandırıcı niteliktedir.

Issık-Göl'ün kıyısından başlayan, taşlarla çukurlarla dolu bir yol, boğazın içinden ve sel yatağından geçip, San-Taş'a kadar çıkardı. Böyle bir yolda araba sürmek hiç de kolay değildi. Yol, Karavul dağının eteğine gelince dar geçitten ayrılır, dağın bir memesine tırmanır, onu da aşar, sonra, sarp ve çıplak olan öbür yamaçtan usul usul inerek ormancuların evlerine ulaşırdı. (Aytmatov,2011:6)

Yeryüzünün ta öbür ucunda, görülebilen yerin en uzağında, kumlu sahilin ötesinde, ortası kabarık gibi duran bir göl görünüyordu. *Issık Göl* idi bu. Yer ve gök orada birleşiyordu. Ondan ötede hiçbir şey yoktu. (Aytmatov,2011:28)

Romanda yer alan tasvirler yalnızca coğrafya değil, o bölgenin kültürel özelliklerine de yöneliktir. Bu özellikleri görmek öğrencilerde ilgi uyandırmanın yanında benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırarak sorgulama, karşılaştırma gibi pek çok becerileri geliştirebilir.

Evet, o gün çocuk, maşın-mağazanın (gezgin satıcıya ait otomobilin), gerisinde toz bulutu bırakarak yamaçtan inmekte olduğunu gördü. s.7(Aytmatov,2011:7)

Roman kahramanı küçük çocuğun doğayla ve doğa unsurlarıyla ilişkisi ve onlarla canlı varlıklar gibi konuşması, onlara isim vermesi, doğa sevgisi ve bilinci geliştirmeye yönelik etkili örneklerdir.

Bitkiler de çeşitli: 'Sevimli'leri, 'cesurları', 'korkakları', 'zararlıları' ve daha birçokları. Devdikenleri baş düşmanıydı meselâ.

Çocuk onunla günde en az on defa düello yapar, saplarını koparırdı. Ama bu savaşın sonu gelmezdi. Çünkü devedikenleri budanmış olur, daha da büyürlerdi. Oysa kır sarmaşıkları, zararlı olsalar da, çok akıllı, çok neşeliydiler. Sabah güneşini en iyi karşılayan onlardı. (Aytmatov,2011:8)

Çocuk sahibi olmak, kendi türünün devamını sağlamak insanoğlunun vazgeçilmez içgüdülerindedir. Pek çok kültürde yer alan ortak bir anlayıştır.

Dünyanın en mutsuz kadınıydı Bekey hala, çünkü çocuğu olmuyordu. Bunun için de Orozkul her sarhoş oluşunda dövüyordu onu. (Aytmatov,2011:11)

Orozkul ise bu yaşlı başlı adama bağırdı. Hatta ona bağıırken yanlarında başka insanların bulunmasına da aldırmazdı. Ama dedesi kendini savunacağı yerde onu hoş görür, hakkını aramaz, hatta ormanda onun işlerini de görürdü. (...) Bütün bunları kızı kısır olduğu için yapıyor. Niçin baba? “Çocuk mu istiyorsun? Yap! İstemiyor musun? Yapma!” demek daha iyi olmaz mı? (Aytmatov,2011:39-40)

Toplumların kültürlerinde önemli yeri olan ve onların var oluşlarını açıklayan, temellendiren ve güçlü kılan inançlar, değerler vardır. İlkel edebiyat ürünleri kabul edilen destan, efsane, masal gibi türlerle o toplumun kültürel özelliklerini, değer yargılarını, inançlarını, yeme alışkanlıklarını, eğlence anlayışlarını kısaca bütün bir kültürünü görmek mümkündür. Farklı kültürler hakkında bilgi edinmek çocukluk çağında itibaren insanoğlunun en çok ilgisini çeken konulardan biridir. Bu tür konuların anlatıldığı romanlar, öyküler her zaman öğrencilerin ilgisini çeker. Romanda Boynuzlu Maral Ana Efsanesi Kırgızların soylarının nereden geldiğini açıklayan bir efsanedir ve dedesi tarafından sık sık çocuğa anlatılır ve onların toplumsal yaşamında ve insan ilişkilerinde yol göstericilik yapar.

Boynuzlu Maral Ana soyundanız biz. O kutsal Maral Ana, yaşayanlarımıza da ölenlerimize de dost olmamızı istedi bizden... (Aytmatov,2011:15)

Boynuzlu Maral Ana'ya yemin ederim ki param yok. (Aytmatov,2011:18)

“Ey Boynuzlu Maral Ana! Sen yardım et!” (Aytmatov,2011:88)

Roman kahramanlarına yol göstericilik yapmanın yanında bu efsanelerde yer alan varlıkların insanların dileklerini kabul edip gerçekleştireceğine inanılır.

“Boynuzlu Maral Ana, ne olur, boynuzuna takarak bir beşik getir Bekey halama. Yalvarırım bir beşik getir.. Bir de çocuğu olsun..”
(Aytmatov,2011:107-108)

Bu efsaneleri bilmeyen kişiler olumsuzlanır. Çünkü bu değerleri bilmek kendi ulusal varlığına, kimliğine sahip çıkmak ve geleceğe taşımaktır.

Asker, Boynuzlu Maral Ana'nın torunu olduğunu söyleyen bu koca kafalı, koca kulaklı çocuktan hoşlanmıştı. Pek tuhaf buluyordu onu. Yine de, kendi soylarının nerden geldiğini bilmek şöyle dursun, yedi göbek geçmişini bile sayamadığı için biraz utanmıştı. Çünkü herkesin bilmesi gerekirdi bunu. (Aytmatov,2011:111)

Romanda dedesi çocuğa sık sık masallar anlatır. Bu masallar çocuğa yurt sevgisi ve yurtseverlik bilinci kazandırmaya yönelik ve güldürü unsurlarıyla bezenmiş masallarla da çocuğu psikolojik yönden güçlendirme amacına yöneliktir.

Çıpakal'ı önce deve yemiş. Bir yaprağın altında yatmış uyuyormuş Çıpalak. Oralarda dolaşan bir deve, yaprakla beraber onu da yutuvermiş. İşte bunun için “Deve ne yuttuğunu hiç bilmez” derlermiş. Çıpalak bağırp çağırmaya, yardım istemeye başlamış. Dedesiyle ninesi de sevgili Çıpalak'ı kurtarmak için deveyi kesmek zorunda kalmışlar. (Aytmatov,2011:45)

Roman kahramanı olan çocuğun ağzından verilen efsanede ise doğa varlıkları ve yaşadıkları yerle ilgili inançları dile getirir. Bu inançların temelini yurt topraklarının kutsallığı oluşturur. Çocuk ülkesine karşı sonsuz bir sevgi ve bağlılık duymaktadır.

Dedemin anlattığına göre, çok çok eskiden, düşmanlar topraklarımızı ele geçirmek için atlarını koşturup gelmişler. Ama San-Taş rüzgârı öyle bir esmiş, öyle bir esmiş ki, eyerlerin üzerinde bile duramamışlar. Atlarından inip yaya yürümek zorunda kalmışlar. Ama yürümek ne mümkün, yüzlerine yüzlerine vuruyor rüzgâr. Bu defa rüzgâra sırtlarını dönmüşler. Rüzgâr da onları öyle kuvvetle itmiş ki,

durup arkalarına bile bakamamışlar. Ve rüzgâr, bir tekini bile bırakmadan sürüp Isık-Göl'e dökmüş onları. İşte biz böyle bir yerde yaşıyoruz! (Aytmatov,2011:41)

Çocuk, Süleyman Tepesi denilen yeri ve bu yerin kutsallığı ile ilgili inancı anlatırken Kırgızların batıl inançlarıyla da ilgili bilgi vermektedir.

Pîr, dağların öbür yakasında, pamuk tarlalarının olduğu yerde imiş. Orası dümdüz bir ova imiş, dağlar pek yokmuş, ama Süleyman Tepesi denilen bir kutsal tepe varmış. Onun eteğinde kara bir koyun kesip sonra tepeye tırmanırken her adımda inançla Allah'a dua etsen, Allah dileğini kabul eder, acır ve bir bebek verirmiş. (Aytmatov,2011:44)

Türk destanlarından Bozkurt ve Ergenekon destanına benzer özellikte Kırgız halkının varlığını açıklayan destan ve efsaneler eserde ana dokuyu oluşturur.

Yine geleneğe göre, mezar olarak seçilen tepede, açık çukurun başında, batırın cesedini başları üzerine kaldırır ve ona dünyanın dört yanını gösterirlermiş: “Bak, bu senin nehrin! Bak, bu senin göğün! Bak, bu senin toprağın! Bak, bu da biziz, seninle aynı kökten gelmiş olan biz Kırgızlar. Hepimiz seni uğurlamaya geldik. Huzur içinde yat!” Ve, gelecek nesiller yerini bilsin diye, mezarın başına büyük bir anıt-kaya dikerlermiş. (Aytmatov,2011:56)

Dedenin torununa masal ve efsaneleri anlatırken doğal akış içinde iyi, erdemli insan olmanın önemini ve ilkelerini yurtseverliğin gerekliliğini kuru bir öğüt verme biçiminde değil, şefkatli bir uyarı niteliğinde vermesi öğrencileri de bu uyarılardan kismetlendirecek niteliktedir.

Ölen zenginın çocukları kendi aralarında şöyle konuşuyorlardı: Ölen babamızın ne kadar zenginlik ve cömert evlatlar bıraktığını herkes görüp anlasın, babalarının hatırasına nasıl saygılı davranıyorlar, desin. (Ee oğlum, insanlar akılları ile değil de zenginlikleriyle tanınmaya, büyülenmeye kalkışırsa, bunun sonu kötü olur.) (Aytmatov,2011:66)

İşte böyle ozanların övgü yarışı gece gündüz devam ediyordu. (Ee, oğlum, ozanlar böyle övgü, böyle dalkavukluk yarışında bulunurlarsa, ozan, ozan olmaktan çıkar, şarkının şiirin düşmanı hâline gelir.) (Aytmatov,2011:66)

Dedem diyor ki, atalarının adlarını, kim olduklarını unutanlar, kötülük yapmaktan utanmazlarmış. Çünkü o zaman insanın nasıl biri olduğunu ne çocukları bilirmiş ne de çocuklarının çocukları. (Aytmatov,2011:111)

Yine dedemin dediğine göre, her yedi kişiden biri peygamber olabilirmiş. Peygamber çok iyi, çok akıllı bir insandır. Onun elini sıkan ömür boyu mutlu olurmuş. (Aytmatov,2011:41-42)

Annesi babası tarafında terk edilmiş çocuğun dedesiyle olan ilişkisi dedesinin onu güçlü bir birey yapma çabası ve çocuğun bu çabayla aile içindeki kendisini istemeyen kişilere, yaşam zorluklarına karşı gösterdiği çaba kitabı okuyanlara örnek olacak niteliktedir.

Ninesi dedesine: “Su aparıp götürse dönüp bakmam bile, baksın başının çaresine, parmağımı bile kımılatmam onu kurtarmak için! Sanki bana çok lâzımdı! Anası babası bırakıp gittiler. Benim derdim bana yeter zaten, sabrım gücüm kalmadı artık!” diyordu. (Aytmatov,2011:30)

Gözlerini iyice açıp suyun dibinde ne varsa görmek isterdi. Gözleri de acırdı biraz ama buna aldırılmazdı. Gururla gülümserdi. Hatta alay ederek dilini bile çıkarırdı. Ninesi için yapardı bunu. (Aytmatov,2011:32)

Küçük çocuğun yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen umut simgesi beyaz gemidir. Beyaz gemi onun babasının varlığını kanıtlayan ve birgün ona kavuşacağını ifade eden bir semboldür, bu gemi çocuğun ulaşmak istediği hedeftir.

Dürbünü ufka çevirdi ve birden nefesini tuttu. Tamam! Geliyordu! Gemiyi görür görmez her şeyi unuttu: Taa orada, Isık-Göl’ün mavi, masmavi yüzeyinde, büyük, beyaz gemi süzülüp geliyordu.. (Aytmatov,2011:35)

Günlerden bir gün, Karavul dağının tepesinden bakarken Isık-Göl’ün masmavi sularında o bembeyaz gemiyi ilk defa gördüğü zaman, o güzellik karşısında büyük bir heyecan duymuş, yüreği kafesinden çıkacakmış gibi çarpmıştı. Ve o gün, Isık-Göl’de gemicilik yapan babasının da bu beyaz gemide olabileceğini, orada çalıştığını

düşünmüştü. Sonra bu düşünceye tamamiyle inandırdı kendisini. Çünkü böyle olmasını yürekten istiyordu, bunun doğruluğuna ihtiyacı vardı. (Aytmatov,2011:36)

Hedef olarak koyduğu beyaz gemiye ulaşmak için ne yapması gerektiğini düşünürken çocukça bir yaratıcılık içindedir, ancak balık gibi olursa gemiye varabilir.

Ne zaman bir balığa dönüşeceğini, çaya atlayıp yüze yüze ona, o beyaz gemiye ne zaman ulaşacağını düşünüyordu hep... (Aytmatov,2011:36)

Çocuğun dedesine duyduğu sevgi, bağlılık aile ilişkilerini gösterir nitelikte ve Türk aile geleneğine özgü niteliktedir.

Ona “Kıvrak Mümin” demeleri yüzünden kötü bir kişi olduğunu zannetmesindi babası. Dedelerin en iyisiydi o. Onun gibisi hiçbir yerde yoktur. (Aytmatov,2011:39)

Çocuk için çevresine ve doğaya kötü davranan Orozkul değerlere ve inançlara karşı da kayıtsızdır.

Bir de ne diyorlar: “Hepimiz Boynuzlu Maral Ana’nın soyundanız, birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için!” Saçmalık bu! İnsanlar üç kuruş için birbirini boğazlar ya da seni hapse tıkmaya çalışırken, bir dişi geyiğin lâfi mı olur! Eskiden inanırlarmış Maral Ana’ya. O zamanın insanları ne kadar da aptalmış, ne kadar da cahilmiş! (Aytmatov,2011:78)

Çocuğun kötü adam Orozkul’la ilgili öfkesini dile getirirken Orozkul’un balık olamayacağını belirtmesi çocuk dünyasının kötülük anlayışını ortaya koyar.

Çocuk hayalinde, gittikçe artan hiddetiyle ona verilmesi gereken cezayı da düşünüyordu: Hepsi bir olup Orozkul’un üzerine çullanacak, bu iri, bu şişko, bu pis herifi çaya kadar sürükleyecekler, orada kaldırıp akıntının ortasına atacaktı. Adam, Bekey haladan, Mümin dededen, af dileyecetti. Çünkü bir balık olamazdı o... (Aytmatov,2011:51)

Romanda Kırgız halkının inançlarını dile getiren atasözleri ve söyleyişlere de sıkça rastlanmaktadır.

Boşuna dememişler “öksüzün talihi açık olur” diye!
(Aytmatov,2011:59)

Ama boş yere dememişler: “Kendi ayıbını örtmek isteyen başkalarının yüzüne kara çalar” diye. (Aytmatov,2011:71)

Çağrılan yere ar eyleme, çağrılmayan yeri dar eyleme.
(Aytmatov,2011:139)

Çocuğun oynadığı savaş oyunlarında yer alan ifadeler İkinci Dünya Savaşı’nda Kırgızların Nazi zulmünden çektiklerine dair ipuçları vardır. Yazarın babasını İkinci Dünya Savaşı’nda ölmesi romandaki bu kurguya neden olarak gösterilebilir.

Tepkili av uçağının üzerinde bir kızıl bayrak dalgalanıyordu ve bir kurşundan daha hızlı gidiyordu. Makineli tüfeğiyle “Nazilere ölüm!” diye bağırarak yağmur gibi mermi yağdırıyordu o canavarın üzerine.
(Aytmatov,2011:116)

Çocuğun insan yaşamını ve insan yaşamında paranın önemini sorgulaması ve çocuk akıyla anlamaya çalışması çocuk dünyasına yönelik ipuçları verir biçimdedir.

İnsanlar niçin böyle yaşıyorlardı? Niçin bazıları iyi bazıları kötüydü? Niye bazıları mutlu bazıları mutsuz? Niye bazılarından herkes korkar da bazılarından kimse korkmaz? Niye bazılarının çocukları var, bazılarının yok? Niye bazıları başkalarına maaş verdimyebiliyor? Besbelli, en iyi durumda olanlar en çok aylık alanlardı. Ama dedenin maaşı çok azdı ve herkes onunla alay ediyordu. Ah, ne yapsa da dedesinin maaşını arttırsalar? Maaşı çok olsa, Orozkul bile saygı gösterirdi ona. (Aytmatov,2011:131)

Çocuğun yaşadığı olumsuzluklara, kötülöklere inat iyi olma isteği balık olmakla özdeşleşmiştir. Çocuğun balık olup gitme arzusuyla aslında kötülöklere yenme, iyiyi kazandırma tutkusu dile getirilir. Yazar bu kurguyu gerçekleştirirken çocuk vicdanındaki iyiyi, doğruyu ve güzeli toplumdaki iyinin var olması için gerekli

olduğunu görür. Çocuğu bu denli yalın gerçekte yüz yüze getirmesi onun vicdanındaki iyilik duygusunun güçlü olması içindir.

Balık olacağım ben, duyuyor musun dede, balık olacağım ve yüzüp gideceğim buralardan. Kulubeg gelirse ona benim balık olduğumu söyle.(Aytmatov,2011:165)

Şimdi ben sana yalnız şunu söyleyebilirim: “Çocuk kalbinin, çocuk ruhunun bağdaşamadığı her şeyi reddettin. İşte beni teselli eden de budur. Bir şimşek gibi yaşadın sen. Bir defa çaktın ve söndün. Şimşegi çaktıran göktür. Ve gök ebedîdir. İşte budur beni teselli eden. Bir başka tesellim daha var: İnsandaki çocuk vicdanı, tohumdaki öz gibidir. Ve o öz olmadan tohum filizlenmez, gelişmez. Yeryüzünde bizi neler beklerse beklesin, insanoğlu doğdukça ve öldükçe, insanoğlu yaşadıkça, hak ve doğruluk denen şey de var olacaktır... (Aytmatov,2011:166)

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

100 Temel Eserin Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminin genel amaçları çerçevesince incelenmesiyle ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

Mai ve Siyah'ta, yazıldığı dönemdeki eski edebiyat-yeni edebiyat çatışmasından, yeni bir dil oluşturma çabasından, dönemin basın hayatından, Batı'nın kültür hayatını öğrenme çabalarından ayrıntılar yer almaktadır. Edebiyatımızın Batılılaşma çabaları, kahramanlar aracılığıyla anlatılmıştır. Kahramanların kendi aralarında edebiyat ve şiirle ilgili görüşlerini dile getirmesi, bu dönemin özelliklerini yansıtmaktadır, eser Servet-i Fünun edebiyatının bildirgesi gibidir. Ahmet Hamdi Tanpınar(19:279) Mai ve Siyah'ı "Edebiyat-ı Cedide'nin teklifleri kadar protestolarıyla da devrini veren beyannamesi" ve "Türkiye'de nesli namına konuşan ilk eser" olarak görür. Eser, yazıldığı dönemin edebiyat hayatını ve kültürel yaşamını en iyi şekilde temsil eder niteliktedir. Eserde Türk Edebiyatının ve Batı Edebiyatının anıt isimlerine ve eserlerine de yer verilir. Öğrencilerde merak ve ilgi uyandırabilmesi yanında edebiyat bilgileri kazanmalarında da etkilidir. Hem toplumun yaşadığı değişim hem edebiyatımızın geçirdiği evreleri görmek ve tanımak açısından son derece dikkate değerdir.

Yine yazıldığı dönemin toplumsal hayatıyla ilgili ayrıntılar da eserde yer almaktadır. Türk Edebiyatı öğretiminin "edebî eser ve metinlerin, ortaya çıktıkları dönemi, güzel sanatlara özgü duyarlılıkla yapı, tema, dil ve anlatım bakımlarından temsil ettiklerini sezdirmek" amacına uygundur. Eser yazıldığı dönemin zihniyetiyle de ilişkilendirilebilecek niteliktedir.

Romanda yer yer toplumsal değerler ve daha fazla bireysel değer yer almaktadır. Bu açıdan öğrencilere toplumsal hayatın ve bireysel değerlerin edebi metinlere nasıl yansıdığını gösterir niteliktedir.

Mai ve Siyah'ta ağır Arapça ve Farsça söyleyişler bulunmaktadır. Halit Ziya lmeden önce romanın dilini sadeleştirse de roman bu şekliyle öğrencilerin anlayabilecekleri sadelikte değildir. Sözcüklerin anlamları köşeli parantez içinde verilmiştir, ancak bu sürükleyiciliği ve öğrencinin edebi zevk kazanmasını engellemektedir.

Roman kahramanı Ahmet Cemil'in hayalleri ve hayatın gerçekleri arasındaki mücadelesi ve çatışmaları, öğrencilere kendi yaşamlarını doğru planlama konusunda model olabilir.

alıkuşu romanı yazıldığı dönemin özelliklerini açık bir şekilde yansıtır. Romanda Anadolu'nun içinde bulunduğu durum, o dönemin sorunlarına dair pek çok ayrıntı yer almaktadır.

Duygu yönü ağır basan bu eser; başta o devir Türk eğitim ve ğretim sorunları olmak üzere, Anadolu'nun bakımsızlığı, yoksulluğu, geriliği, halkın boş inançlara bağlılığı, o devirde iş ve meslek hayatına atılan bir genç kızın karşılaştığı pek çok sıkıntı ve güçlükler gibi sosyal konulara da yer vermektedir. (Kavcar, 1999:38)

Dönemin toplumsal hayatına dair birçok ayrıntı barındıran roman, öğrencilerin toplumsal yaşamın ve dönem özelliklerinin bir edebi esere nasıl yansıdığını açıkça gösterir özelliktedir. Eser, toplumumuzun yaşadığı değişimleri, modernleşme çabalarını yansıtır. Feride'nin özel hayatında yaşadığı sıkıntı ve mutluluklar da bireysel değerlerin edebi eserlere yansıyış biçimini göstermektedir.

Romanın başkahramanı Feride'nin yabancı bir okulda okuması, öğrencilere başka bir kültüre ait inanç, yaşayış ve düşünce tarzları ve diliyle ilgili ipuçları

vermektedir. Öğrenciler hem ulusal hem de evrensel kültür özelliklerine dair bilgilere ulaşabilecek ve bunları karşılaştırabilme imkânına da sahip olabileceklerdir.

Roman kahramanı Feride'nin yer ayırt etmeden en zor şartlarda bile öğretmenlik mesleğini en iyi şekilde yapabilme çabası ve hayata karşı verdiği mücadele gelişim açısından sıkıntılı bir dönemde bulunan ve meslek seçme kaygısındaki ortaöğretim dönemi öğrencilerine yol gösterici niteliktedir.

Roman, dilinin anlaşılabilirliği ve konusunun ilgi çekiciliği açısından öğrencilere okuma zevki kazandırabilecek niteliktedir.

Kavcar (1999:40), Çalıkuşu'nun toplum hayatımızı iki temel yönden derin bir biçimde etkilediğini belirtir:

- 1.Geniş okuyucu yığınlarına okumayı sevdirmesi
- 2.Yeni kuşakları etkileyerek idealist gençlerin yetişmesini sağlaması.

Fatih-Harbiye'de yazar, Tanzimat'tan günümüze kadar gelen Doğu-Batı çatışmasını ele almıştır. Bugün de durum çok farklı değildir. Kendi kültürel değerlerinden utanan, sahip çıkmayan ve Batılılaşmayı yüzeysel bir biçimde algılayan gençlerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Eserdeki fikirler, Neriman'ın yaşadığı çelişkiler ve bunlarla başa çıkma yöntemleri öğrencilere model olması açısından önemlidir. Ayrıca Öğrenciler toplumun yaşadığı değişimi, kültürel etkileri fark etmesini sağlayacaktır.

“Peyami Safa Batı-Doğu sorunu üzerine kendi görüşleriyle romana başlar ve kişileriyle olayları bu görüşü somutlamak için bir araç olarak kullanır.” (Moran,1990:246) Öğrencilerin bir eserin yazarın görüşlerinden ve değerlerinden nasıl etkilendiğini görmesi açısından önemlidir.

Roman eski-yeni, Doğu-Batı çatışmasını kahramanlar aracılığıyla vermesi açısından eleştirel düşüncüyü geliştirici niteliktedir. İki kahramanın da olumlu ya da olumsuz yönleri verilerek öğrencinin yeni bir senteze ulaşması sağlanabilir. Öğrencilerin karar verme ve iletişim becerilerinin gelişmesinde de etkili olabilir. Sınıfta eserle ilgili tartışma ortamları yaratıldığı takdirde bu sonuca ulaşılabilecektir.

Eleştirel bakışın uyandırılarak, sorunların bilinç düzeyine çıkartılması, genç okuyucuların kendi yaşam deneyimlerinden ve gözlemlerinden yola çıkarak enine boyuna düşünebilmeleri, kitap üzerine yapılabilecek çalışmaların temelini oluşturmalarıdır. Amaç yetişkinlerin dünyasına eleştirel açıdan bakabilen ve korkusuzca düşünen, eleştiren ve sorgulayabilen insanlar yetiştirmektir. (İpşiroğlu,2004:99-100)

Romanda kültürel özelliklere ait bilgilere sık sık rastlanmaktadır. Romanı okuyan öğrenciler bu bilgilerle kültürümüzün geçirdiği evreleri toplumumuzun yaşadığı değişimleri romancı gözüyle değerlendirebileceklerdir.

Fareler ve İnsanlar, öğrencilere farklı kültürdeki insanların yaşamından kesitler sunmaktadır. Özellikle akıl olmadan sevginin bile zararlı olabileceği iletisini vermesi açısından son derece önemlidir. Ancak eleştirel okuma becerisi kazanamamış öğrencilerin eserdeki hayvanların ve insanların öldürülmesi, çiftlik işçilerinin zevke ve sefaya düşkün muhabbetlerini doğru bir biçimde anlamlandırabilmesi mümkün olmayacaktır. Hangi eğitim kademesinde olursa olsun öğrencilere öncelikle olumlu örnekler sunulması gerekmektedir.

Beyaz Gemi’de Kırgızların yaşadığı coğrafyaya dair özellikler, tabiat ve tabiat unsurları sıkça yer almaktadır. Öğrencilerin doğa sevgisi ve bilinci kazanmalarında etkili olabilir. Öğrenci doğaya ve doğaya ait unsurlara farklı yönlerden bakabilecek, öğrencilerin gözlem yeteneğini geliştirebilmelerine yardımcı olacaktır.

Ercilasun (1997b:527) Aytmatov’un eserlerinde, tabiatın bütün unsurlarını, eserlerinde sabit değil değişen semboller olarak kullandığını söyler. Bunlar hem

kendi varlıklarını temsil eden, hem sembol, hem de estetik varlıklar olarak birden çok gaye ile kullanılan, tasvirlerle zenginleştirilmiş unsurlardır. Her öğrencinin bu sembolleri anlayabilmesi mümkün olmayacaktır.

Beyaz Gemi, Kırgızların yaşam biçimi, kültürel değerlerine ait pek çok unsur bulunmaktadır. Ercilasun, (1997b:527-528) Aytmatov'un eserleriyle ilgili şu sözleri bu görüşü desteklemektedir:

Aytmatov'un eserlerinde "roman hayatın aksidir" gerçeği bütün açıklığıyla vurgulanıyor. Geçimlerini tabiattan temin eden, hâlâ yarı konar göçer olarak yaşayan Kırgızların hayatı ve çetin iklim şartları, onu eserlerinde teferruatlı olarak tasvir edilir. Kırgızların bütün hayat dramı bu eserlerle edebiyatta ölümsüzleşmiş olur. (Ercilasun, 1997b:527-528)

Öğrenciler kendi ülkeleri dışında yaşayan Türklerin yaşamına, tarihine, edebiyatına ve kültürüne ait özellikleri doğrudan öğrenmek yerine, eser vasıtasıyla Kırgızların kültürel özelliklerine ait bilgi sahibi olabileceklerdir. Romanda geçen tarihsel olaylarla ilgili öğrencileri araştırma yapmaya teşvik edebilir. Eser, ulusal değerlerin ve tarihin bir eserde nasıl yer aldığı ve eseri nasıl etkilediğini anlamalarını sağlayabilecek niteliktedir. Öğrenci, kültürel özelliklerin edebi eserlere yansısı hakkında çıkarımlarda bulunabilir. Kendi kültürlerine ait özelliklerle karşılaştırma yapabilme imkânı sağlayacaktır.

Eserin sonunda yer verilen yazara ait "Beyaz Gemi" Üzerine Gerekli Açıklamalar adlı yazı, edebi eserlerin çok anlamlılığını öğrencilere yansıtması bakımından önemlidir.

Edebi eserler, öğrencilere farklı yaşamlar sunarak onların hayal dünyasını geliştirir ve onu zenginleştirir. Berna Moran'ın (1981:252) da söylediği gibi "yazar uydurduğu bir insanın davranışlarını gözümüzün önüne sererek bazı sonuçlar çıkarmayı bize bırakıyor. Böylece bilgininkinden farklı bir şekilde, dolaylı bir yönden bize insanları tanıtıyor. Acaba büyük romancıları okuduktan sonra insan tabiatı hakkındaki bilgilerimizin arttığını söyleyemez miyiz?" Elbette romanlar

aracılığıyla yaşamın içinde görebileceğimizden daha fazla insan tanır ve yaşama tanık oluruz. Bazen çok uzun süre cevabını aradığımız bir soruya yazarın bir cümlesi cevap olur ve yaşamımızda büyük değişiklikler sağlar. Öğrenciler okudukları eserlerde benzer süreci yaşamaları ve bu zenginliğin farkına varmaları onları okumaya yöneltecektir.

Eserlerin yukarıda belirtilen katkıları sağlayabilmeleri için önerilerimiz şunlardır:

1. Kitaplardaki iletilerin amaçlarla örtüşebilmesi için öğretmenler tarafından okuma tekniklerinin verilmesi ve öğrencinin izlenmesi gerekir.

2. Mai ve Siyah, Servet-i Fünûn edebiyatının bildirgesi biçiminde olması ve Servet-i Funûn dönemi kazanımlarına ulaştırmada en etkili roman olması açısından 11. Sınıf Türk Edebiyatı dersi programında yer alan Servet-i Fünûn Dönemi-Roman konusuyla ilişkilendirilip öğrencilere okutulabilir.

3. Fatih-Harbiye 12. Sınıf Türk Edebiyatı dersi programında yer alan Cumhuriyet Döneminde Olay Çevresinde oluşan Edebi Metinler konusuyla ilişkilendirilebilir.

4. Çalıkuşu dilinin sadeliği ve öğrencilere okuma alışkanlığı ve zevki kazandırmada etkili olması bakımından 9. Sınıf Türk Edebiyatı dersi öğretim programında yer alan Edebi Metin konusuyla ilişkilendirilerek okutulabilir.

5. Beyaz Gemi ile Fareler ve İnsanlar'ın iletilerinin doğru anlaşılabilmesi için öğretmen rehberliğine ihtiyaç duyulması açısından, 12. Sınıf Dil ve Anlatım dersi öğretim programında yer alan Roman konusuyla ilişkilendirilerek okutulabilir.

6. Öğrencilerin Türkçenin ve Türk Edebiyatının gelişimini takip edebilmeleri karşılaştırma, eleştiri, sorgulama becerilerini daha etkili bir biçimde geliştirebilmeleri açısından listede güncel eslere de yer verilmelidir.

7. 100 Temel Eser listesi öğrencinin gelişimini destekleyen eserlerle zenginleştirilmelidir.

8. Osmanlıca sözcüklerin yoğun biçimde yer aldığı eserlerdeki bu sözcüklerin, okuma zevkini engellemesi açısından sorun oluşturabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu eserlerin yazarın üslubu korunarak uzmanlar tarafından gençlere yönelik düzenlenmesi gerekir.

9. Özellikle okunan kitaplarla ilgili eleştiriler yapılması için öğretmen tarafından 1 ders saati ayrılarak, bu derste öğretmenin rehberliğinde roman çözümlemeleri yapılmalıdır. Böylece öğrenciler romandaki çıkarımları paylaşabilir ve romanın iletileri daha etkin hale gelir.

10. Öncelikle öğretmenlerin bu kitapları okumuş olması sağlanmalı ki öğrenciye bu kitaplarla ilgili değerlendirme yapabilsinler.

11. Kitap okuma model olarak kazanılan bir alışkanlıktır. Yalnızca öğretmenlerle sınırlandırmayıp 100 Temel Eserin öğrencinin gelişimine katkı sağlayacağı düşüncesi ailelere de anlatılmalıdır ve bu konuda iş birliğine gidilmelidir.

12. Gelişen teknoloji özellikle internet, bilgisayar gençleri etkisi altına almaktadır. 100 Temel Eserle ilgili uygulamalar e-kitap biçiminde yaygınlaştırılarak çekici hale getirilmelidir. Teknolojiye ilgi duyan öğrencilere karşı cazip hale getirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akçay E. (2009). **100 Temel Eser'in Kelime Kazanımı Açısından Değerlendirilmesi (MEB Tarafından İlköğretim II. Kademe İçin Önerilen 100 Temel Eser'den Seçilen Beş Eser Örneğinde)**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aktaş S. (2011). **Türk ve Alman Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Örnek Metinlerde “Öteki” İngesinin Karşılaştırılması**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akyol, H. (2006). **Türkçe Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Kök Yayıncılık.

Arıcan S. (2010). **100 Temel Eser Uygulamasının Öğrencilerin Okuma Alışkanlıklarına Etkileri Konusunda Öğretmen Görüşleri**.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan D., Doğan, B., Deliveli, K., Susar Kırmızı, F., Yaylı, D. ve Akkaya, N. (2008). **Etkinliklerle Türkçe Öğretimi**. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Bambeger, R. (1990). **Okuma Alışkanlığını Geliştirme**. (Çev:B. Çapar). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Cemiloğlu, M. (2003). **Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi**. İstanbul: Alfa Yayınları.

Çağın, Sabahattin. (2000). **Cengiz Aytmatov ve Gün Olur Asra Bedel Romanı**. İzmir: Akademi Kitabevi.

Çelik, Tuğba. (2011). **Dil ve Edebiyat Öğretimi**. Ankara:Anı Yayıncılık.

Çetin, A., Çifci,M., Üstten, A., Uzun, Y., Eskimen, A.D., İnce, H.G., Demiral, H. ve Çetin, İ.(Edt). **Dil ve Edebiyat Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Çocuk Vakfı (2009). **100 Temel Eser Raporu**. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayını

Doğan B. (2011). **“100 Temel Eser”de 6,7 ve 8. Sınıflar için Önerilen Ortak Kitaplar Üzerine Bir Araştırma**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Ercilasun, B. (1997a). **Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 2**. Ankara: Akçağ Yayınları.

- (1997b). **Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 2**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Genç, İ. (2011). **Edebiyat Bilimi**. İzmir: Kanyılmaz Matbaa.
- İnce, Ö. (2008). “**100 Temel Eser**”in Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Bağlamında İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- İpşiroğlu, Z. (2004). **Eğitimde Yeni Arayışlar**. İstanbul:Adam Yayınları
- Kaplan, M. (1996). **Kültür ve Dil**. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karakuş, İ. (2005). **Türkçe -Türk Dili ve Edebiyat Öğretimi**. Ankara: Can Yayınları.
- Karasar, N. (2009). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavcar, C. (1999). **Edebiyat ve Eğitim**. Ankara: Engin Yayınevi.
- (1995). **Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
- Kılıç, A. (2009). **Yüz Temel Eserde Dini ve Ahlaki Değerler**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Marshall J. (1994). **Anadili ve Yazın Öğretimi**. Çeviren Cahit Külebi Ankara: Başak Yayınları
- MEB,TTKB (2005a). **Dil ve Anlatım Dersi 9.,10.,11.,12. Sınıflar Öğretim Programı**. Ankara: Milli Eğitim Yay.
- (2005b). **Ortaöğretim Türk Edebiyatı Dersi 9.,10.,11.,12. Sınıflar Öğretim Programı**. Ankara: Milli Eğitim Yay.
- Moran B. (1981). **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**. İstanbul: Cem Yayınevi.
- (1990). **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**. İstanbul:İletişim Yayınları.
- Neydim, N. (2003). **Çocuk Edebiyatı**. İstanbul: Bu Yayınevi.
- Oğuzkan, A.F. (2010). **Çocuk Edebiyatı**. Ankara:Anı Yayıncılık.
- Okur, A. (2007). **Serbest Okuma Etkinliğinin Sözcük Hazinesi ve Kavram Gelişimine Etkisi (MEB Tarafından İlköğretim II. Kademe Öğrencilerine**

Önerilen 100 Temel Eser Örneğinde). (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

- Özbay, M. (2008). **Türkçe Özel öğretim Yöntemleri I.** Ankara: Öncü Kitap
 ----- (2009). **Türkçe Özel öğretim Yöntemleri II.** Ankara: Öncü Kitap
 Özdemir, E. (2002). **Eleştirel Okuma.** Ankara: Bilgi Yayınevi
 ----- (1983). **Okuma Sanatı.** İstanbul: İnkılâp Kitabevi
 Safa, P. (1970), **Sanat- Edebiyat- Tenkit,** İstanbul:
 Senemoğlu, N. (2009). **Gelişim Öğrenme ve Öğretim.** Ankara: Pegem

Akademi

Sever, S. (2002). **Çocuk ve Edebiyat.** Ankara: Engin Yayınevi.

Sivrikaya, Ü. (2010). İlköğretimde **Küresel Değerler 100 Temel Eser**

Üzerine Bir İnceleme. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şen, Ü. (2007). **Milli Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma.** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Tanpınar, A. H. (1995). **Edebiyat Üzerine Makaleler,** Haz. Zeynep Kerman. İstanbul: Dergah Yayınları.

TDK, (2005). **Türkçe Sözlük.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tozoğlu, S.(2009).T.C. **Milli Eğitim Bakanlığınca İlköğretim İçin Tavsiye Edilen100 Temel Eser İçerisindeki Türk Edebiyatına Ait Romanların Atasözleri ve Deyimler Bakımından İncelenmesi.** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Turan, F.(2008). **2005 Dil Anlatım Dersi Kapsamı İle Genel ve Özel Hedeflerin Değerlendirilmesi ve Öğretmen Tutumları.**(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turan, Ş. (1994). **Türk Kültür Tarihi.** Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yalçın, A. (2002). **Türkçe Öğretim Yöntemleri.** Ankara: Akçağ Yayınları.

Yalçın, A; Aytaş, G.(2003). **Çocuk Edebiyatı.** Ankara: Akçağ Yayınları.

Yavuzer, H. (2012). **Çocuk Psikolojisi.** İstanbul: Remzi Kitabevi.

İncelenen Eserler

- Aytmatov, C. (2011). **Beyaz Gemi**. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güntekin, R. N. (1939). **Çalığışu**. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Safa, P.(2010). **Fatih-Harbiye**. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Steinbeck, J. (2010) **Fareler ve İnsanlar**. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Uşaklıgil, H. Z. (2011). **Mai ve Siyah**. İstanbul: Özgür Yayınları.

Makaleler

Akkaya, N. (2011). İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Dersinde Okuduğunu Anlama Stratejilerini Kullanmanın Tutuma Etkileri. **Milli Eğitim**. Sayı 191. (Yaz,2011). s. 68-76.

Coşkun,M.(2006). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimindeki Sorunlara Batı Üniversiteleri Temelinde Çözüm Önerileri. **Milli Eğitim**. Edebiyat Eğitimi ve Öğretimi Özel Sayısı. Sayı 169.(Kış,2006). s.57-74.

Çetişli, İ. (2006). Edebiyat Eğitiminde Edebi Metnin Yeri ve Anlamı. **Milli Eğitim**. Edebiyat Eğitimi ve Öğretimi Özel Sayısı. Sayı 169.(Kış,2006).s?

Güzel, A. (2006). Edebiyat Eğitiminde Amaçlar ve Bu Amaçlara Yönelik Yöntem Teknik ve Örnek Uygulamalar. **Milli Eğitim**. Edebiyat Eğitimi ve Öğretimi Özel Sayısı. Sayı 169.(Kış,2006). s.85-104

Işıksalan, S. N. (2011). 2005 Türk Edebiyatı Dersi Eğitim Programının Değerlendirilmesi:Eskişehir Örneği. **Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. C.12. Sayı 1. (Nisan 2011). s.15-40.

Kavcar, C.(1988). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi**. C.20. Sayı 1-2. s.266-267.

----- (2003). "Türk Dili ve Edebiyatı Programıyla İlgili Yeni Çalışmalar" **Türklük Bilimi Araştırmaları**. Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı. Sayı:13,(2003-Bahar) s. 19-26

Sempozyum Bildirileri

Özcan, T. (2006). Tarihi Roman Vadisinde Aytmatov'un Beyaz Gemi Adlı Romanının Çözümlemesi. II. Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni. (10-12 Nisan 2006). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Özer B., Akkaya, N. (2011). Yüz Temel Eser Uygulamasına İlişkin Öğrenci Görüşleri: Bilecik Örneği. III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. (05-07 Ekim 2011) Ankara: Ankara Üniversitesi.

Özyer, N. (2006). Türkiye’de Gençlik Edebiyatı. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. (04-06 Ekim 2006). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Şirin, M. R. (2006). İlk ve Ortaöğretim Öğrencileri İçin 100 Temel Eser Türkçe Edebiyat Öğretimi, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. (04-06 Ekim 2006). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Yılmaz, B. (2008). Çocuklarda Okuma Kültürünü Geliştirmede Ebeveyn ve Öğretmenin Rolü. Çocuk ve Okuma Kültürü Sempozyumu. (24-25 Mayıs 2008). Ankara

Elektronik Kaynaklar

Aytaş, G. (2005). **Okuma Eğitimi.**

http://www.tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2005_cilt3/sayi_4/461-470.pdf (30.04.2012).

Baş, S. **Batiya Hayran Bir Neslin Romanı: Servet-i Fünûn Romanı.**

http://turkishstudies.net/Makaleler/1122892254_8-Selma%20Ba%C5%9F.pdf (20.05.2012)

Bircan, İ., Tekin M. (1989). **Türkiye’de Okuma Alışkanlığının Azalması Sorunu**

ve Çözüm Yolları <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/511/6332.pdf> (15.05.2012)

Durmuş, T.I. (2011). **Klasik Eserlere Çocuklar Nasıl Yönlendirilmeli ve Buna İlişkin Batıdaki Uygulamalardan Örnekler.**

http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1914199813_56_tuba_%C4%B1%C5%9F%C4%B1nsu_isen_durmu%C5%9F.pdf (30.04.2012).

Eyüp B., Yurt S. ve Stebler M.Z. (2012). **Türk Dili ve Edebiyatı**

Öğretimine Yönelik Yapılan Akademik Çalışmalar Üzerine Bir İnceleme.

http://www.turkishstudies.net/Makaleler/337282930_58_ey%C3%BCpbircan_uzune_ryurtserap_steblermiriamzeliha_t.pdf (06.05.2012)

Karatay, H. (2011). Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı.

http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1008127830_karatayhalit.pdf

MEB (2010). **PISA 2009 Ulusal Ön Raporu.**

<http://egt.kocaeli.edu.tr/belgeler/pisa2009rapor.pdf>

Sünbül, A. M., (2010). **Lise Öğrencileri Kitap Okuma Alışkanlıkları: Konya İli Araştırma Raporu.**

http://www.ide.konya.edu.tr/konyaokuyor/lise_rapor.pdf (15.03.2012)

Şahin, V. (2010). **Peyami Safa'nın "Fatih-Harbiye" Adlı Romanında Simgesel Değerler.** <http://yayinlar.yesevi.edu.tr/files/article/423.pdf> (10.03.2012)

Tepebaşı F.(1999). **Gençlik Edebiyatı Açısından 'Brandstiftung'** <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi1-8/4/17.pdf> (07.05.2012).

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı

SAYI : B.08.0.APK.0.03.01.00/3126
KONU : 100 Eser.

19/08/2004

GENELGE
2004/60

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 10'uncu maddesinde "Millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleştirilmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile iş birliği yapılarak Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirler alınır" denilmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığının amaçlarından birisi de öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırmak; bu yolla onları düşünen, düşündüğünü doğru ve açık bir şekilde ifade eden, algılama gücü yüksek, yorum yapan, analitik düşünen, sentez yapan, tartışan, doğruların; tek noktadan değil, çeşitli bakış açılarıyla bakmak suretiyle ortaya çıkacağını kavramış, güzellik duygusu ve estetik anlayışı gelişmiş, kültürlü, millî ve manevî değerlere sahip yüksek karakterli bireyler yetiştirmektir.

İnsanlar çeşitli kabiliyetlerle donanımlı olarak yaratılmıştır. Ancak, bu kabiliyetler kendiliğinden ortaya çıkmaz. Bunların fark edilmesi için, eğitimde bazı materyalleri kullanmak gerekir. Var olan bu kabiliyetlerin ortaya çıkması, çocukların veya gençlerin yaşlarına ve mizaçlarına uygun edebî değeri yüksek eserleri okumalarını sağlamakla mümkün olabilecektir.

Dilimizin gelişmesi ve korunması için öğrencilerimizden başlayarak toplumun tüm kesimlerinde ömür boyu okuma alışkanlığının kazandırılması büyük önem taşımaktadır.

Öğrenci ve gençlerin önüne, yaşlarına ve mizaçlarına uygun kitapları getirdiğimiz ve bu eserlerin Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri rehberliğinde okunmalarını sağladığımız takdirde, yakın gelecekte okuma alışkanlığı ve okuma zevki kazanmış, kültür birikimi zengin bir toplum hâline gelebiliriz. Bu amaca dönük olarak, eğitim kurumlarımızdaki öğrencilerin okumaları için çeşitli sivil toplum kuruluşları, kültür ve bilim adamları ve gazetecilerin katkıları ile Bakanlıkça, Türk ve dünya edebiyatından "100 Eser" belirlenmiş bulunmaktadır.

Aynı eserleri okumuş, o eserlerdeki dil varlığı ile duygu ve düşünce zenginliğini fark etmiş, hatta özümsemiş bireylerden oluşan toplum, hiç şüphesiz daha hoşgörülü, daha paylaşımcı, kültür seviyesi yüksek, bağımsız ve demokratik düşünce kabiliyeti kazanmış bireylerden oluşacaktır.

100 Eserin, öğretmenler rehberliğinde okunup incelenmesi, öğrencilerde, sadece yaratılıştan gelen kabiliyetlerin gün yüzüne çıkmasına yardımcı olmayacak, bu metinler sayesinde öğrenciler, Türkçe'nin güzel, doğru ve etkili kullanılması becerisini kazanacaklar ve kelime hazinelerini de önemli ölçüde zenginleştireceklerdir.

Bu amaca yönelik olarak;

- Belirlenen 100 Eserin sosyal ve kültürel etkinliklerde yararlanmak, boş zamanlarını olumlu uğraşlarla değerlendirmek üzere, öğrencilerin öncelikle baş vurabilecekleri kaynak eserler olarak tavsiye edilmesi,
- Bu eserlerin tavsiyesinin, öğrencilerin sınıf seviyeleri ve öğretim programları dikkate alınarak zümre öğretmenler kurulunca yapılması,
- Bu 100 Eserin ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersi müfredat programı ile ilişkilendirilip okutulması,
- Bu 100 Eserden en çok kitap okuyan öğrencinin Bayrak Törenlerinde bütün öğrenciler önünde ödüllendirilmesi,
- Bu 100 Eserin tanıtımı ile bu eserlerin konularını içeren münazara ve dinleti programlarının düzenlenmesi, dramalar hazırlanması ve başarılı öğrencilerin ödüllendirilmesi,
- Okul kütüphanelerinin öğrencilerin sevecek, isteyerek, kendiliklerinden gelebilecekleri sıcak bir ortama kavuşturulması, gereklidir.

Bu kitapların büyük bir kısmı piyasada vardır ve bunların bakanlık tarafından öğrencilere ücretsiz olarak dağıtımı söz konusu değildir.

Piyasada mevcudu olmayan ve hazırlanması gereken eserler konusunda Bakanlık gerekli tedbirleri en kısa sürede alacaktır.

İlköğretim okulları için de böyle bir eser listesi ayrıca hazırlanıp yayımlanacaktır.

Bilgilerinizi ve gereğini önemle rica ederim.

Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK
Millî Eğitim Bakanı

EKLER _____ :
EK1 Liste (100 Eser)

DAĞITIM _____ :
A, B Planı

100 TEMEL ESER

TÜRK EDEBİYATI		
1	• M. Kemal Atatürk	-Nutuk
2	• Kutadgu Bilig'den Seçmeler	
3	• Dede Korkut Hikâyeleri	
4	• Yunus Emre Divanı'ndan Seçmeler	
5	• Mevlana	-Mesnevî'den Seçmeler
6	• Nasreddin Hoca Fıkralarından seçmeler	
7	• Divan Şiirinden Seçmeler	
8	• Halk Şiirinden Seçmeler	
9	• Evliya Çelebi	-Seyahatnâmesi'nden Seçmeler
10	• Kerem ile Aslı	
11	• Samipaşazade Sezai	-Sergüzeşt
12	• Halit Ziya Uşaklıgil	-Mai ve Siyah
13	• Hüseyin Rahmi Gürpınar	-Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç
14	• Ahmet Rasim	-Şehir Mektupları
15	• Ahmet Hikmet Müftüoğlu	-Çağlayanlar
16	• Ömer Seyfettin	-Hikâyelerden Seçmeler
17	• Mehmet Âkif Ersoy	-Safahat
18	• Ahmet Haşim	-Bize Göre
19	• Yahya Kemal Beyatlı	-Eğil Dağlar
20	• Yahya Kemal Beyatlı	-Kendi Gök Kubbemiz
21	• Abdulhak Şinasi Hisar	-Boğaziçi Mehtapları
22	• Ruşen Eşref Ünaydın	-Diyorlar ki
23	• Yakup Kadri Karaosmanoğlu	-Kiralık Konak
24	• Yakup Kadri Karaosmanoğlu	-Yaban
25	• Refik Halit Karay	-Memleket Hikâyeleri
26	• Refik Halit Karay	-Gurbet Hikayeleri
27	• Halide Edib Adıvar	-Sinekli Bakkal
28	• Halide Edib Adıvar	-Mor Salkımlı Ev

29	• Reşat Nuri Güntekin	-Anadolu Notları	
30	• Reşat Nuri Güntekin	-Çalıkuşu	
31	• Falih Rıfkı Atay	-Çankaya	
32	• Falih Rıfkı Atay	-Zeytindağı	
33	• Faruk Nafiz Çamlıbel	-Han Duvarları	
34	• Nazım Hikmet	-Memleketimden İnsan Manzaraları	
35	• Şevket Süreyya Aydemir	-Suyu Arayan Adam	
36	• Memduh Şevket Esendal	-Ayaşlı ile Kiracıları	
37	• Peyami Safa	-Dokuzuncu Hariciye Koğuşu	
38	• Peyami Safa	-Fatih-Harbiye	
39	• Nihad Sami Banarlı	-Türkçe'nin Sırları	
40	• Ahmet Hamdi Tanpınar	-Beş Şehir	
41	• Ahmet Hamdi Tanpınar	-Sahnenin Dışındakiler	
42	• Samiha Ayverdi	-İbrahim Efendi Konağı	
43	• Necip Fazıl Kısakürek	-Çile	
44	• Sabahattin Ali	-Kuyucaklı Yusuf	
45	• Ahmet Kutsi Tecer	-Şiirler	
46	• Ahmet Muhip Dıranas	-Şiirler	
47	• Âşık Veysel	-Dostlar Beni Hatırlasın	
48	• Orhan Veli	-Bütün Şiirleri	
49	• Cahit Sıtkı Tarancı	-Otuzbeş Yaş (Bütün Şiirleri)	
50	• Kemal Tahir	-Esir Şehrin İnsanları	
51	• Orhan Kemal	-Eskicinin Oğulları	
52	• Sait Faik Abasıyanık	-Kayıp Aranıyor	
53	• Sait Faik Abasıyanık	-Hikâyelerinden Seçmeler	
54	• Halikarnas Balıkcısı	-Aganta Burina Burinata	
55	• Kemal Bilbaşar	-Cemo	
56	• Samim Kocagöz	-Kalpaklılar	
57	• Tarık Buğra	-Küçük Ağa	
58	• Necati Cumalı	-Tütün Zamanı	
59	• Rifat Ilgaz	-Karartma Geceleri	
60	• Orhan Hançerlioğlu	-7. Gün	
61	• Fakir Baykurt	-Kaplumbağalar	

62	• Faik Baysal	-Drina'da Son Gün	
63	• Abbas Sayar	-Yılkı Atı	
64	• Haldun Taner	-Hikâyelerinden Seçmeler	
65	• Oğuz Atay	-Bir Bilim Adamının Romanı	
66	• Aziz Nesin	-Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz	
67	• Sabahattin Kudret Aksel	-Gazoz Ağacı	
68	• Yusuf Atılgan	-Anayurt Otelı	
69	• Cemil Meriç	-Bu Ülke	
70	• Ord. Prof. Dr. Ali Fuat BAŞGİL	-Gençlerle Başbaşa	
71	• Naki Tezel	-Türk Masalları	
72	• Salâh Bırsel	-Boğaziçi Şingır Mıngır	
73	• Bahattin Özkışı	-Sokakta	
74	• Beydeba	-Kelile veDimne	
75	• Eflatun	-Devlet	
76	• Eflatun	-Sokrates'in Savunması	
77	• Sadi	-Gülistan	
78	• Servantes	-Don Kişot	
79	• Balzac	-Vadideki Zambak	
80	• Viktor Hugo	-Sefiller	
81	• Goethe	-Faust	
82	• Daniel Daefo	-Robenson Cruzoe	
83	• Dostoyevski	-Suç ve Ceza	
84	• Gogol	-Ölü Canlar	
85	• Turgenyev	-Babalar ve Oğullar	
86	• Tolstoy	-Savaş ve Barış	
87	• Gustav Flaubert	-Madam Bovary	
88	• Charles Dickens	-İki Şehrin Hikâyesi	
89	• Knut Hamsun	-Açlık	
90	• Jack London	-Beyaz Diş	
91	• Rabindranath Tagore	-Gora	
92	• Ernest Hemingway	-Çanlar Kimin İçin Çalıyor	
93	• William Faulkner	-Ses ve Öfke	

94	• İvo Andriç	-Drina Köprüsü	
95	• Paniat İstrati	-Akdeniz	
96	• John Steinbeck	-Fareler ve İnsanlar	
97	• M Selimoviç	-Derviş Ve Ölüm	
98	• Cengiz Dağcı	-Onlar da İnsandı	
99	• Cengiz Aytmatov	-Beyaz Gemi	
100	• Cengiz Aytmatov	-Gün Olur Asra Bedel	